

**T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI**

**VAN BÖLGE MÜZESİ'NDE BULUNAN OSMANLI DÖNEMİ
MÜHÜRLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat ÇABAZ

VAN – 2017

**T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI**

**VAN BÖLGE MÜZESİ'NDE BULUNAN OSMANLI DÖNEMİ
MÜHÜRLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Murat ÇABAZ**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mehmet KULAZ**

VAN – 2017

**BU ÇALIŞMA YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL
ARAŞTIRMA PROJELERİ KOORDİNATÖRLÜĞÜ TARAFINDAN
2015 SOB YL5028 NOLU PROJE İLE DESTEKLENMİŞTİR.**

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ruk

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, jürimiz tarafından Sanat Tarihi
ANABİLİM DALI Sanat Tarihi BİLİM DALI'nda TEZLİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

: Yrd. Doç. Dr. Edip YILMAZ

İmza:

ÜYE (Danışman)

: Yrd. Doç. Dr. M. KULAZ

İmza:

ÜYE

: Yrd. Doç. Dr. Rahmi TEKİN

İmza:

ÜYE

:

İmza:

ÜYE

:

İmza:

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

2017
Doç. Dr. M. KULAZ
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VII
TEŞEKKÜR	IX
SİMGELER VE KISALTMALAR	X
1 GİRİŞ.....	1
1.1 Konunun Tanımı ve Önemi.....	1
1.2 Amaç ve Kapsam	1
1.3 Konunun Sınırı.....	4
1.4 Materyal ve Yöntem	5
2 VAN'IN COĞRAFİ KONUMU VE TARİHÇESİ	5
2.1 Van'ın Coğrafi Konumu	5
2.2 Van'ın Tarihçesi	7
3 VAN BÖLGE MÜZESİNİN TARİHÇESİ.....	11
4 MÜHÜRLER.....	14
4.1 Mühürlerin Tanımı ve Tarihçesi.....	14
4.2 Mühürlerin Kullanılma Alanları	16
4.3 Mühürlerin Yapımında Kullanılan Malzeme.....	17
4.4 Mühür İşleme Teknikleri	19
4.5 Mühürlerdeki Bezemeler	20
5 OSMANLI MÜHÜRLERİ.....	23
5.1 Osmanlı Mühür Formları.....	23
5.1.1 Damga Mühürler	23
5.1.2 Yüzük Mühürler.....	23
5.1.3 Tılsım Mühürler.....	24
5.2 Osmanlı Mühürlerinde Yazı Çeşitleri	24
5.2.1 Aklam-ı Sitte (Şeş-kalem):	24

5.2.2	Sülüs yazısının özellikleri:	25
5.2.3	Nesih yazısının özellikleri:	26
5.2.4	Talik Yazının Özellikleri:.....	26
5.2.5	Rika Yazısının Özellikleri:	26
6	OSMANLI DEVLETİNDE BİLİnen BİRKAÇ HAKKÂK HAYATI.....	32
6.1	Abdi Dede (Hakkâk) (? -1902).....	32
6.2	Ahmed (Kırımlı) (19?? -?)	33
6.3	Benderyan (Mıgırdıç) (1835 -1901)	33
6.4	Fenni Efendi (1850 - 1918)	33
6.5	Fenni Efendi (? -1883)	34
6.6	I. Sultan Mahmud (1696 - 1754)	34
6.7	Hakkâk Rauf Efendi (1878- 1957).....	34
6.8	Yavuz Sultan Selim (1470 - 1520).....	35
7	KATALOG	36
8	DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA	75
8.1	Değerlendirme	75
8.1.1	Ait Oldukları Dönem.....	75
8.1.2	Kullanılan Malzeme	75
8.1.3	Teknik Özellikler	75
8.1.4	Kullanılan Form	76
8.1.5	Kullanım Alanları	76
8.1.6	Süsleme Özellikleri	76
8.1.7	Yazı Türü	76
8.1.8	Ait Oldukları Yöre	77
8.2	Karşılaştırma	77
8.2.1	Ait Oldukları Dönem.....	77
8.2.2	Kullanılan Malzeme	81
8.2.3	Teknik Özellikler	85
8.2.4	Kullanılan Form	90
8.2.5	Kullanım Alanları	94
8.2.6	Süsleme Özellikleri	98
8.2.7	Yazı Türü	103
8.2.8	Ait Oldukları Yöre	105
9	SONUÇ	107
10	KAYNAKÇA.....	111

11	RESİMLER ÇİZİMLER VE TABLOLAR	114
----	-------------------------------------	-----

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Murat ÇABAZ

20.09.2017

(Yüksek Lisans)

Murat ÇABAZ

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Eylül, 2017

ÖZET

VAN BÖLGE MÜZESİ'NDE BULUNAN OSMANLI DÖNEMİ MÜHÜRLERİ

Bu çalışmada Van Bölge Müzesi'nde bulunan Osmanlı Dönemine ait 39 mühür katalog bölümünde detaylı olarak; form, ait oldukları dönem, kullanılan malzeme, kullanım alanları, süsleme teknikleri, yazı türü, ait oldukları yöre ve mühür yapımında kullanılan teknikler açısından incelenmiş ve tanımları yapılmıştır. Satın alma, kazı çalışmaları ve hibe yoluyla müzeye kazandırılan mühürler; resmi (makam ve kurum), şahıs (zât) ve tılsım mühürleri olarak kullanım amacına göre gruplandırılmıştır. Eserlerin damga mühür, yüzük mühür ve tılsım mühür olarak değerlendirilmiş, bunların içinde yer alan tılsım mühürler hem madalyon tarzda hem de yüzük mühür üzerinde karşımıza çıkmıştır. Gümüş, bronz, pirinç, bakır, tunç ve akik gibi madenler ve kıymetli taşlar üzerine kazınan mühürler sülüs, ta'lik, rika ve mahalli yazı gibi farklı hatlardaki yazılarla süslenmiştir.

Ait olduğu yörelerin tamamı tespit edilemekle birlikte Van, Lüleburgaz, Ordu, Tatvan isimlerinin geçtiği eserlerden birkaçından yola çıkarak hangi yöreye ait olduğu anlaşılan mühürlerde bulunmaktadır. Mühürlerin birçoğunun dönemi tespit edilmiştir ve 19. İle 20. Yüzyıllara ait oldukları belirlenmiştir. Ayrıca büyük bir çoğunluğunun ise yüzük ve tılsım mühür olması nedeniyle üzerinde tarih bulunmamaktadır. Bundan dolayı ait olduğu dönemler bulunamamıştır. Müzede yer alan mühürlerin tamamında döküm ve kazıma tekniği yer almıştır ve bazı eserlerde de ajur tekniğine rastlanılmıştır. Mühür formları başta dairesel olmak üzere; elips, prizmatik üçgen ve kare şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Van Bölge Müzesi'nde bulunan Osmanlı Dönemine ait damga mühürler üzerinde yaptığımız bu çalışmada mühür baskılarında betimlenen konuların genellikle hayvanlar, kıvrık dal motifleri, ırsal çizgiler çentikler, palmet, rumi, imame, damla, penç, balık, kazayağı, bitkisel, rozet, Mühr-ü Süleyman motifleri karşımıza çıkmaktadır. Palmet, rumi ve imame motifleri genellikle tutamak kısmında karşımıza kullanılmıştır. Bu süslemeler Osmanlı Devleti mimarisinde önemli bir yere sahip olan eserlerde de kullanılmıştır. Mühürlerde yer alan figürlerin benzerlerine Kayseri Etnografya Müzesi, Giresun Müzesi, Fatma Egemen ENGİN'in ve M. Zeki KUŞOĞLU'nun kitaplarında rastlanılmıştır.

Tıslım Mühürlerde, Mühr-ü Süleyman motifi kullanılmış ve içerisine ebced hesabına göre harfler yerleştirilmiştir. Tıslımlarda tarih ve mührün hangi yöreye ait olduğu belirtilmemiş olup, Allaha edilen dualar, Allah lafızları, peygamber efendimiz ve Dört halife, Ehli sünnet kaidesine tabi önemli isimler, Ayetel Kürsi, 7 (yedi) uyurların isimleri hakkedilmiştir. Çalışmamızın son bölümünde ise incelenmiş olan eserlerle ilgili çizimler ve resimlerden meydana gelen levhalar kısmı oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler : Osmanlı, Mühür, Maden, Sanat, Yazı, Süsleme, Hakkâk, Tıslım.
Sayfa Adedi : 155
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Mehmet KULAZ

(M.Sc.)

Murat ÇABAZ

YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
September, 2017

ABSTRACT

SEALS OF THE OTTOMAN PERIOD IN VAN REGION MUSEUM

In this study, 39 seals catalog section belonging to the Ottoman Period in Van Museum, detailed; the form, the period they belonged, the materials used, the areas of use, ornamental techniques, type of writing, the locality they belong to, and the techniques used in making the seal. Purchases, excavations and seals brought to the museum by grant; as official (authority and institution), person (zât) and amulet seal. The stamp seals, ring seals and amulet seals were evaluated as works, and the talisman seals contained in them were confronted on both the medallion style and the ring seal. The stamps engraved on mines and precious stones such as silver, bronze, brass, copper, bronze and agate are adorned with letters in different lines such as sülüs, ta'lik, rika and local writing.

Although all of the regions it belongs to are identified, there are also stamps that indicate which locality belongs to Van, Lüleburgaz, Ordu and Tatvan. A number of seals have been identified and belong to the 19th and 20th centuries. There is also no history on the fact that a large majority of these are rings and charms seal. Therefore, periods were not found. Casting and scraping techniques were found in all of the seals in the museum, and some artifacts were found in openwork technique. Seal forms are primarily circular; ellipse, prismatic triangle and square shape.

In this work we have made on stamp seals belonging to the Ottoman Period located in the Van Region Museum, the subjects depicted in the seal prints are generally animals, curved branch motifs, radiographic lines, notches, palmette, rumi, imame, drops, claws, fish, crowbar, ü Süleyman motifs come out in antagonism. Palmet, rumi and imame motifs are often used in anticipation. These ornaments have also been used in works that have an important place in Ottoman State architecture. Similar figures are found in the books of Kayseri Ethnography Museum, Giresun Museum, Fatma Egemen ENGİN and M. Zeki KUŞOĞLU.

In Seal, Seal-Suleyman motif is used and letters are placed according to the account of ebced. The names of the names of the seven (seven) sleepers were attested in the talisman, the names of the locals belonging to the date and the name of the seal, and the names of the prayers, the prayers of Allah, the Prophets and the Four Caliphs, the

important names subject to the People of Sunnah, Ayetel Kürsi. In the last part of our work, the plates were drawn from drawings and drawings related to the studied works.

Key words : Ottoman, Seal, Mine, Art, Writing, Ornament, Hakkâk, Talisman.

Quantity of Page : 155

Scientific Director : Asist. Prof. Dr. Mehmet KULAZ

TEŞEKKÜR

Van, Doğu Anadolu'nun güneyinde yer alan tarih öncesi ve tarihi devirlerine ait çeşitli medeniyetlere sahne olmuş çok önemli kültür merkezlerinden birisidir. Bu nedenle, çeşitli yollarla yoğun bir şekilde tespit edilerek ortaya çıkarılan taşınır kültür varlıklarının belli bir merkezde toplanması gerektiği düşüncesi ile hareket eden zamanın Milli Eğitim Müdürü, Van İl Merkezi ve çevresinde bulunan koç, koyun şeklindeki Akkoyunlu ve Karakoyunlulara ait mezar taşları ile Urartulara ait kralların icraatlarını anlatan çivi yazılı kitabeleri toplayarak ilerde kurulabilecek bir Müzede istifade edilebilmesi amacıyla bir depo muhafaza edilmiştir. 1932 yılında bu depoda koruma altına alınan eserlerin sayısı yer geçen yıl çoğalmış ve bu sebeple deponun 1945 yılında Müze memurluğu haline gelmesi sağlanmıştır. Küçük çaplı ancak anlamlı bu çalışmalar ilimizde görev yapan yetkili memurlar ile konuya hassasiyetle yaklaşan vatandaşların gayretleri sonucu mevcut eserlerin sayısı daha da çoğalmış ve bunun sonucu olarak memurluk 1972 yılında Müze Müdürlüğüne dönüşerek bu günkü mevcut binasında hizmet vermeye başlamıştır.

Tez konum olan Osmanlı Dönemi mühürleri Van Bölge Müzesinin etnografik salonunda sergilenmektedir. Osmanlı Dönemi Mühürlerine ilgi duymam ve danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet KULAZ'ın da yönlendirmesiyle Sanat Tarihi alanında fazla ilgi görmeyen ve çalışılmamış olan bu mühürler üzerinde çalışmaya sevk etti.

Tamamı 19. ve 20. YY 'da Osmanlı Döneminde Van vilayetinde ve Osmanlı Devletinin çeşitli eyaletlerinde kullanılan resmi mühürler, yüzük mühürler ve tılsım mühürler olan bu eserler pirinç, bakır, gümüş, akikten yapılmış olup bunlardan 39 adedi üzerinde çalışılmıştır.

Tecrübelerinden faydalandığım ve emeklerini unutamayacağım değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet KULAZ'a, mühürlerin okunmasında yardımcı olan değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Rahmi TEKİN'e, Yrd. Doç. Dr. Edip YILMAZ'a, Erdal ELMAS'a mühürlerin süslemelerinin tahlilinde yardımcı olan sayın hocam Doç. Dr. Gülşen BAŞ'a, mühürlerin madeni açıdan incelenmesi ve yapılış teknikleri konusunda yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Ercan ÇALIŞ, Yrd. Doç. Dr. Bilcan GÖKÇE ve Yenal SÜLÜN'e, Van Bölge Müzesinde çalışmama yardımcı olan Müze Müdürü Erol USLU ve Sanat Tarihi uzmanı Şevket BEYİŞ'e fotoğraf çekimleri sırasında bana yardımcı olan ve çizimleri yapan uzman Mesut GÜL'e, kaynak taraması konusunda desteğini esirgemeyen Araştırma Görevlisi Resul YELEN ve Sinan KILIÇ'a sabırları ve desteklerinden dolayı eşim Songül ÇABAZ, kızlarım Esila Aze ve Emine Ceylin'e teşekkürlerimi ifade etmek istiyorum. Ayrıca Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğünün verdiği desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Murat ÇABAZ

Van - 2017

SİMGELER VE KISALTMALAR

YY	: Yüzyıl
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivleri
A.g.e	: Adı Geçen Eser
A.g.m	: Adı Geçen Makale
Bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
Cm.	: Santimetre
Çiz.	: Çizim
Fot.	: Fotoğraf
Res.	: Resim

1 GİRİŞ

1.1 Konunun Tanımı ve Önemi

Yüksek Lisans tezi olarak ele aldığımız bu çalışma Van Bölge Müzesi'nde bulunan ve Osmanlı dönemine ait 19. ve 20. YY. madeni mühürler olup bunların tanıtılması ve bu alandaki bilimsel çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Van Bölge Müzesi'nde bulunan Osmanlı dönemi mühürlerini önemli kılan nedenlerin başında konunun daha önceden çalışılmamış olması ve mühürlerde adı geçen resmi (makam ve kurum), şahıs (zat) ve tılsım mühürlerinin sadece Van bölgesine ait olmamasıdır. Mühür sanatı konusunda kaynak yetersizliği özellikle Osmanlı Mühür sanatı hakkında yayınların az olması çalışmanın önemini daha da arttırmaktadır.

Osmanlı Sanatında hakkaklık ve mühürcülük oldukça geniş ve zengin niteliktedir. Ancak bu konu Osmanlı El Sanatlarında genel olarak ele alınan bazı çalışmalarda kısmen değinilmenin ötesinde ayrıntılı incelemelere konu olmamıştır. Bu durum “Osmanlı Dönemi Mühürleri” konusunda çalışma yapmamızın asıl nedenini oluşturmaktadır. Özellikle tarihi süreç içerisinde farklı kültür medeniyet ve coğrafyalar arasındaki sanatsal etkileşimin en iyi şekilde ortaya konulması açısından ve Osmanlı mühür sanatına yansısı konusunda bu tez çalışması fayda sağlayacağını ummaktayız.

1.2 Amaç ve Kapsam

Araştırmanın önemi açısından ilk medeniyetlerden Osmanlı Devletine kadar olan süre zarfında mühürlerden genel olarak bahsedecek olursak, mühürler arkeolojik anlamda genellikle taş bazen de kemik, fildişi, fayans, cam, metal, ahşap veya güneşte kurutulmuş ya da pişirilmiş sert kil gibi katı bir maddeden yapılmış, üzeri işlenmiş bir obje olarak tanımlanmaktadır. (Dominque, 1990, s. 11)

Bu tanımlamanın yanı sıra mühür: “Üzerinde yazı ve isim bulunan madenden, değerli taşlardan yada ağaçtan yapılan, imza yerine de kullanılan damga” olarak da bilinir. (Saltuk, 1990, s. 107) Dilimize Arapçadan geçmiş bir sözcük olan mühür, arkeoloji literatüründe bazı farklı dillerde farklı biçimlerde adlandırılmıştır. Örneğin: Sümerce “kısıb”, Akadça “kunukku” sözcükleri "mühür" anlamını ifade etmektedir. Hititler'in yazılı belgelerinde her iki sözcük de kullanılmıştır. Fransızca “sceau”, Almanca “siegel”, İngilizce “seal”, Hollanda dilinde /Flamanca “zegel” olarak geçmektedir. (Darga, 1992, s. 68-69)

Van, Osmanlı İmparatorluğu himayesinde önemli bir beylerbeyliği olup Osmanlının İran sınırında bulunmaktaydı. Bu nedenle stratejik bir konumu olan Van beylerbeyliği Devleti Hümayun ile sürekli yazışma içinde bulunmuştur. Bu yazışmalarda adı geçen önemli kişilere ait mühürler yer almaktadır.

Van Müzesi'nde bulunan mühürlerin tarihleri, kimlere ait olduğu, motif ve kompozisyon ve malzeme çeşitliliği ve günümüzdeki durumları tespit edilmeye çalışılacaktır. Müzedeki mühürlerin tanıtılmasını ve Osmanlı sanatındaki konum ve gelişimlerinin Sanat Tarihi metodolojisine uygun bir şekilde belirlenmesi araştırmanın ana amacıdır.

Van Bölge Müzesi'nde bulunan mühürlerin nerede yapıldıkları bilinmediği gibi günümüze kadar detaylı araştırmanın yapılmamış olması da bu eserler hakkında kesin bir yorum yapmayı engellemektedir. Böylece tezimizin kapsamında Osmanlı Sanatında ve Van Müzesi'nde tarihi önem arz eden mühürlerin tespiti gerçekleştirilip süsleme ve yapım tekniği, hangi döneme ve yöreye ait olduğu, mühürde kullanılan madenin ne olduğu hakkında tespitler yapılacaktır. Ayrıca konumuz kapsamındaki eserlerde kullanılan malzeme, yapım tekniği ve süslemelerin diğer kültürlerle karşılaştırılmaları ele alınacaktır.

Yazının ilk ortaya çıkışı ile ilgili olarak çoğunlukla kabul edilen görüş, "iki nehir arası" anlamına gelen Mezopotamya'da ortaya çıkmış olduğudur. En erken mühür örnekleri de bu bölgelerdendir. Bilinen en erken mühürler M.Ö 7. ve 6. bin yıla tarihlendirilir. Taştan yapılmış bu mühürler Suriye'deki Bugras yerleşimindedir. (Dominique, 1990, s. 11-12)

Anadolu'da görülen ilk mühürler damga şeklindedir. Çatalhöyük kazılarında ortaya çıkarılan, M.Ö. 7. ve 6. binlere tarihlendirilen bu mühürler daha çok pişmiş topraktan yapılmış yuvarlak veya oval yapıdadırlar. Bu mühürlerin üzeri kazıma tekniğinde spiral ve meander motifleriyle bezelidir (Mellart, 1964, s. 97).

Yine Anadolu'da bilinen en eski taş mühürler (M.Ö. 5700-5400) ise Kahramanmaraş-Domuztepe'de ele geçmiştir. Malatya Değirmentepe'de ortaya çıkarılan ve M.Ö. geç 5.bin'e tarihlendirilen taş damga mühürlerin üzerinde hayvan, bitki, güneş motifleri ve mitolojik betimler yer almaktadır Kuzey Irak'taki Tepe Gavra dışında bu dönemdeki en önemli mühür koleksiyonu Değirmentepe'de ortaya çıkarılmıştır. (Esin, 2002, s. 118)

Hitit mühürleri, Anadolu mühür gelişimi içinde çok önemli bir yere sahiptir. Eski krallık döneminin başlarından (M.Ö. 1660) İmparatorluk Çağı sonlarına (M.Ö.1190) kadar Hitit dünyasında üretilen mühürler gerek biçim ve gerekse içerik açısından oldukça zengindirler. Bunlar damga, çekiç başlı, beş yüzlü damga gibi formlara sahiptir. Silindir mühür formuna ise nadir olarak rastlanılmaktadır. Eski Hitit Krallık Çağı mühürleri, asılları çok az sayıda ele geçmiş olduğundan, daha çok baskılarından tanınmaktadır. Hitit kral mühürleri Mezopotamya geleneğinin tersine silindir değil, daima damga mühür şeklindedir. Hitit yazılı belgelerinden bilinen Hattuşa ve diğer Hitit şehirlerinde varlığı ortaya çıkarılmış olan “mühür evleri”, kral mühürlerinin ele geçirildiği zengin bir hazine kaynağıdır. (Sevin, 2003, s. 170)

Hitit İmparatorluk döneminde kullanılan kral mühürleri damga mühür şeklindedir. Hitit kralları Alluwamna, Huzziya ve Tahurwaili mühürlerinde (M.Ö. 1550-1450) ortada bir rozetin yer aldığı, iç ve dış çerçevede çivi yazısıyla krallık unvanları ve kralın adının yazılı olduğu mühürler kullanılmıştır. Daha sonra Arnuwanda döneminde (M.Ö. 1400-1380) mühür alanının ortasından rozet kalkmış, yerini kanatlı güneş kursu altında bulunan, hiyeroglif işaretlerle yazılmış kral adı almıştır. Mühür çerçevesinde kralın adının yanında soyu da belirtilmiştir. “Aedicula” olarak adlandırılan bu üsluptaki mühürler II. Murşili dönemi (M.Ö. 1310) sonuna kadar kullanılmıştır. Muwatalli dönemindeyse (M.Ö. 1310-1282)

orta alanda hiyeroglif ad işaretleri ile birlikte, kralın koruyucu tanrısının betimlerine yer verilmiştir. IV. Tuthaliya döneminde (M.Ö. 1250-1220) kral mühürlerine, büyük kral unvanıyla ad işaretleri arasına Tabarna unvanını gösteren işaretler ve figürler konulmuştur. (Dinçol, 1997, s. 1316)

Anadolu'da M.Ö. 1. bin yılda mühürlerin en çok benimsendiği uygarlık Urartu'dur. Silindir mühürlerin kullanımı İran'daki Akhamenid sülalesinin M.Ö. 331'de yıkılması ile son bulmuştur. Damga mühürler ise günümüze değin sürmüştür. (Sevin, 2003, s. 170)

Tez kapsamında Van Müzesi'ndeki mühürlerin araştırılmayı bekleyen sanatsal bir zenginliğinin olması, kimlere veya hangi kurumlara ait olduğu sanat tarihi metotlarıyla incelenip bilim dünyasına kazandırılması tezimizin asıl amacını oluşturmaktadır.

1.3 Konunun Sınırı

Araştırma, Van Müzesinde yer alan Osmanlı Dönemi Mühürleri ile sınırlı tutulmuştur. Müzede farklı kültür ve çağlara ait birçok mühür olmasına karşın, araştırma konumuzun Osmanlı Dönemi Mühürleriyle sınırlı tutulmasından ve ayrıca konu birliği ile bütünlüğü sağlanması açısından diğer dönem ve kültürlerle ait sikke ve mühürler araştırma kapsamına alınmamıştır. Müzede yer alan Osmanlı Dönemi Mühürlerinin tamamı gözden geçirilmiş, farklı yapım ve bezeme tekniği ile gerek tür ve gerekse de süsleme durumlarına göre sınıfsal olarak ayrılan eserlerin tamamı incelenmiştir.

Konunun sadece Osmanlı Dönemi Mühürleriyle sınırlandırılmasında yukarıda sayılan durumlar dışında diğer el sanatlarından farklı bir özelliğe ve dönemin siyasi anlaşma ve devlet kurumlarında yapılan yazışmalarda kullanılmasıdır. Araştırmamız yazılı kaynaklar, görsel veriler ve görüşmelerle desteklenmiştir.

1.4 Materyal ve Yöntem

Çalışma kapsamına dâhil edilen “Van Müzesindeki Osmanlı Dönemi Mühürleri” incelenmiş olup konuyla ilgili fotoğraf çekimi yapılmış, ölçekleri alınmış, bu mühürlerde kullanılan malzeme çeşitleri, yapım teknikleri, üzerlerindeki yazılar okunmuş ve belgelenmiştir. Tezimizin kapsamındaki mühürler 19. ve 20. yüzyıl arasında yer almaktadır.

Yapılan çalışmalar sırasında elde edilen verilerin yoğunluğuna bağlı olarak, sonrasında bazı sınırlamalara gidilmiştir. Konu başlığına bağlı olarak Osmanlı dönemine ait olmayan mühürler tezimizin kapsamı dışında bırakılmıştır.

Katalogda mühürler sınıflandırılmış ve sırasıyla; katalog numarası, envanter numarası, inceleme tarihi, müzeye geliş tarihi, bugünkü durumu, ebatları, mühür üzerinde varsa tarih, mührün terminolojik türü, müzeye geliş şekli, ait olduğu yöre, yapım tekniği, kullanılan malzeme, yazı türü ve mührün terminolojik tanımı hakkında bilgi verilmiştir.

Mühürler, ait oldukları dönem, kullanılan malzeme, teknik, form, kullanım alanları, süsleme, yazı türü, ait oldukları yöre açısından değerlendirilmiş ve karşılaştırma yapılmıştır. Ayrıca eserlerde adı geçen kurum ve şahısların kim olduğu hakkında salnameler ve Sicill-i Osman-i¹ adlı 6 ciltlik kitap taranmış fakat mühürlerde adı geçen şahıs ve kurumlar hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

2 VAN’IN COĞRAFİ KONUMU VE TARİHÇESİ

2.1 Van’ın Coğrafi Konumu

Van şehrinin merkez olduğu Van ili kuzeyden Ağrı, batıdan Bitlis, güneybatıdan Siirt, güneyden Şırnak ve Hakkâri illeriyle çevrilidir. Ayrıca doğuda İran topraklarına komşudur. İl Tuşba, İpekyolu, Bahçesaray, Başkale, Çaldıran,

¹ Mehmed Süreyya tarafından kaleme alınan Sicilli Osman-i kitabında mühürlerde yer alan şahıslara ait herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır.

Çatak, Edremit, Erciş, Gevaş, Gürpınar, Muradiye, Özalp ve Saray adlı on üç ilçeye ayrılmıştır. (Akköprü, 2015, s. 3)

Van, yılın 120 günü açık, 200 günü bulutlu ve 45 günü ise kapalı gün özelliği ile Türkiye'nin en fazla güneş alan illerinden biridir. (Kılıç, 2006)

Van Gölü Havzası'nda yer alan yerleşmelerin nüfus oranlarında sürekli bir artış gözlenmektedir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde egemen olan kırsallık, özellikle 1950'li yıllardan sonra hızla azalmaya başlamış ve kırsal alanlardan kentsel alanlara yoğun bir göç meydana gelmiştir. Havza içindeki yerleşim alanları nüfus yoğunluk oranlarına göre sırasıyla Van (1.070.113), Erciş (170.124), Edremit (105.506), Tatvan (65.641), Muradiye (51.340), Gürpınar (38.811), Ahlat (21.539), Gevaş (29.655), Adilcevaz (14.275)'dir (TÜİK 2013 verilerine göre). Kent yerleşmelerinin çoğu 1750-2000 m arası yükselti kuşağında bulunur ve 2000-2500 m yükseltiler köy yerleşmeleri için daha çok kullanılmaktadır. Havzada temel ekonomik faaliyet, tarımsal üretime dayanmaktadır. Bölgede alçak düzlük ve ovalarda ekip dikmeye dayalı bitkisel üretim faaliyetleri ön plana çıkarken, daha yüksek kesimlerde hayvansal üretim faaliyetleri önem kazanmaktadır. Van Gölü Havzası aslında turizm ve sanayi faaliyetleri için uygun bir potansiyele sahip olmasına rağmen pek de değerlendirilememiştir. Son yıllarda göl çevresindeki kıyı şeridinde yazlık evler yapılmaya başlanmıştır. Bu nedenle yaz aylarında Mollaksım, Alaköy, Dağönü ve Yeşilsu gibi köylerin nüfusunda artış görülmektedir. Havza'da ulaşım Karayolu, Havayolu, demiryolu ve deniz yoluyla yapılmaktadır. Van Ferit Melen havaalanı 24 saat her türlü uçağın iniş ve kalkışına hizmet vermektedir. Demiryolu ulaşımı bakımından Van Gölü ayrı bir öneme sahiptir. Batıdan gelen ana demir yolu hattı Tatvan istasyonuna ulaşmakta ve buradan itibaren bağlantı Van Gölü üzerinden bir feribot aracılığıyla yapılmaktadır. Daha sonra demiryolu Van'dan İran'a devam etmektedir. Van-İran demiryolu hattı Van-Kapıköy arasında hizmet vermektedir. (Yıldız M. Z., 2009, s. 70)

2.2 Van'ın Tarihçesi

Van Anadolu'nun en büyük kapalı havzası olan Van Gölü kıyısında, toprakları verimli, akarsuları bol, iklim koşulları oldukça elverişli bir yerleşim merkezidir. Bu özelliklerinden ötürüdür ki, bölgede yapılan arkeolojik araştırmalarda, Van'ın tarihsel geçmişine bakıldığında hayli eski yerleşme merkezlerinden biri olarak görülmektedir. (Van Kütüğü, 1992, s. 63)

Tarihin her döneminde yerleşik hayatın sürdüğü Van Gölü Havzası'ndaki en eski yerleşim izleri M.Ö. 5. bin yıla ve hatta bazı bölgelerde daha erken bir döneme tarihlendirilmektedir. Yüzey araştırmaları, bu havzadaki en yoğun yerleşimin İlk Tunç Çağı ve Orta Demir Çağı'nda olduğunu göstermektedir. (Akköprü, 2015, s. 5)

Van adının kökeni Urartuca Biane veya Viane'den gelmiştir. Eski şehrin yerleşiminin bulunduğu yörenin yerleşme tarihi milâttan önce 4000 yıllarına kadar iner. Van Kalesi'nin 6 km. güneyinde bulunan Tilkitepe ile Van Gölünün kuzeyinde Ernis mezarlıklarındaki kazılarda Kalkolitik, Bronz ve Demir Çağ dönemlerine ait kültürel buluntulara rastlanmıştır. Urartu ve Asur mücadelesi milâttan önce IX. yüzyılın ortalarına kadar sürdü. Asurlular'ın dağlık arazi şartlarına sahip bölgeyi hâkimiyet altında tutmasının zorluğu yüzünden Urartu Kralı I. Sardur, Urartu Devleti'ni kurmayı başardı ve başşehri Tuşpa (bugünkü Van Kalesi) oldu. Urartu döneminde Van Kalesi'nin imarı geniş ölçüde tamamlandı; bu faaliyetlerin büyük bir kısmı Kral İspuini (M.Ö. 830-810) ve II. Sardur (M.Ö. 764-735) zamanında gerçekleşti. Urartular'ın Van'daki hâkimiyetinin milâttan önce VI. yüzyılın başlarına kadar sürdüğü ve milâttan önce 609'dan hemen sonra Urartu ülkesini İskitler'in ele geçirdiği, bazı arkeolojik buluntulardan anlaşılmaktadır. (Thierry & Patrick, 1989)

Urartular'dan sonra bölgede sırasıyla İskitler, Medler ve Persler hâkimiyet kurdu. Persler zamanında Van yöresine uzun müddet Halde denildi. Büyük İskender'in Pers İmparatorluğu'nu ele geçirmesi ve M.Ö. 323'te ölmesi üzerine bölge onun generallerinden Selevkius'un idaresine geçti. Ardından Van yıllarca Bizans ile İran arasında siyasî mücadeleye sahne oldu ve sürekli biçimde el değiştirdi. Milâttan önce 66'da Roma idaresi kuruldu; şehir Roma ve Pers

devletleri arasında bir tampon bölge konumunda kaldı. Milâttan sonra 200 yıllarına kadar Persler ve Bizanslılar arasında sürekli el değiştirmiştir. II.-VII. yüzyıllar arasında Sâsânî idaresinde kaldı. 625'te bölgeye Hazar Türkleri geldi. Hazar Türklerin VIII. yüzyılın sonunda İslâmiyet'i benimseyip halifeyi kabul etmelerinden sonra bu yörede Abbasî idaresinin tesis edildiği tahmin edilmektedir. IX. yüzyılın ilk yarısında Van ve çevresinde Abbasî-Bizans ve Abbasî-Ermeni mücadelesi hüküm sürdü. 852'de, Arap kaynaklarında, içinde Van'ın da yer aldığı, Ermeniye vilâyeti diye adlandırılan bölge Abbâsîler hizmetindeki Türk kumandanlarından Boğa el-Kebîr tarafından fethedildi. IX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Van ve civarında yerli sülâleler, hâkim devletlere bağlanarak yarı bağımsız şekilde yaşadılar. 885'te Bagrat hanedanından Aşot önce halife ve ardından Bizans imparatoru tarafından Ermenistan kralı olarak tanındı ve Vaspurakan prensleri de bunlara bağlandı. Vaspurakan Kralı Gagik'in IX. yüzyılda Vastan şehrini tahkim ettirmesi, Akdamar adasını sağlam bir iç kale haline getirmesi ve adada Surp Haç Kilisesi'ni yaptırması devrin önemli olaylarından. (İslam Ansiklopedisi c.42, 2012, s. 510-512)

XI. yüzyılın başlarında artık bu yörenin hâkimi olarak Bizanslılar görülmektedir. 409'da (1018) Selçuklu Çağrı Bey'in akınları neticesinde Van gölü havzasının büyük bir kısmı Türk kuvvetlerinin denetimine girdi, ancak kale 1064 yılında Sultan Alparslan'ın oğlu Melikşah tarafından etrafındaki birçok kale ve şehirle birlikte fethedildi. Sultan Alparslan bu sefer sonunda buraların yönetimini sefere katılan emirlere bıraktı. Van gölü çevresi böylece Nahcıvan Emîri Sakaroğlu Ebû Dülefin yönetimine geçti. (İslam Ansiklopedisi c.42, 2012, s. 510-512)

Anadolu Selçuklu Hükümdarı Alâeddin Keykubad'ın doğuya doğru genişleme siyaseti neticesinde Van 1232'de Selçuklu hâkimiyetine girdi. Ardından yerli beylerin burada Selçuklular'a tâbi olarak yaşadıkları ileri sürülür. XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İlhanlılar'ın yöreye zaman zaman akınlar yaptıkları ve Argun Han zamanında (1284- 1291) Van Gölü'nün kuzey doğusundaki Aladağ'ın bunların yaylakları olduğu bilinmektedir. Bu sırada Van

Kalesi'ne Hakkâri Beyleri hâkim durumdaydı. (İslam Ansiklopedisi c.42, 2012, s. 510-512)

İbrâhim Paşa 14 Haziran 1534'te Han Süvarbey adlı menzile geldiğinde Ahlat, Adilcevaz, Erciş ve Amuk kalelerinin Osmanlı kuvvetlerine teslim olduğu haberi kendisine ulaştı. Osmanlı kuvvetlerinin çekilmesiyle Şah Tahmasb Erciş ve Van'ı geri aldı, 1536 yılı başında gerçekleşen bu olayın ardından Van'da Safevî idaresi yeniden kuruldu. Osmanlılar 1548'deki İran seferine kadar Van yöresiyle yeterince ilgilenemedi. İkinci İran seferi sırasında Erzurum üzerinden Adilcevaz'a varıldığında Ulama Paşa ve Karaman Beylerbeyi Pîrî Paşa Van Kalesi'ni kuşatmakla görevlendirildi. Önce Tebriz'e yönelen Kanûnî Sultan Süleyman Temmuz 1548'de üçüncü defa Tebriz'e girdi, bir süre burada kaldıktan sonra Van'a yürünmesini uygun gördü. 15 Ağustos 1548'de padişahın otağı Van ovasına kuruldu ve Sadrazam Rüstem Paşa'ya Van Kalesi'ni kuşatması emri verildi. Onuncu gün kale fethedildi (24 Ağustos 1548). Van Kalesi'nin fethinden sonra bölge beylerbeylik haline getirildi ve beylerbeyliği Anadolu Defterdarı İskender Paşa'ya tevcih edildi. Bu sırada Vastan, Erciş, Adilcevaz ve Ahlat tekrar Osmanlı Devletinin eline geçti. Nahçıvan seferinin ardından yapılan Amasya Antlaşması'yla Van ve çevresinin Osmanlı Devletine ait olduğu kabul edildi(1555). Van, 1555-1578 yılları arasındaki sakin dönemde Osmanlılar için önemli bir sınır kalesi ve beylerbeylik merkezi özelliğini korudu. Bulunduğu coğrafi ve jeopolitik konum sebebiyle Van merkezli beylerbeylik Osmanlı-Safevî münasebetlerinde etkili rol oynadı. (İslam Ansiklopedisi c.42, 2012, s. 510-512)

Van'ın siyasî tarihindeki en acı olay XX. yüzyılda yaşandı. Ermeni isyanları Van'da etkili oldu. İlk isyanlar 1896-1897 yıllarında görüldü. Osmanlı Devleti'nin seferberlik ilân etmesiyle Van ve çevresindeki Ermeniler komitacıların talimatıyla harekete geçti. Bu harekâtın amacı Kafkasya Ermenileri ile birlikte Ruslar'ın ilerlemesini kolaylaştırmaktı. I. Dünya Savaşı ilân edilince bu silahlı gruplar Van'da jandarmaya, memurlara, Müslüman ahaliye ve kendilerini desteklemeyen Ermeniler'e saldırmaya başladı. 1915 Şubat ve Mart aylarında Van şehrinde 5000'den fazla Ermeni eşkıya tedhiş hareketinde bulundu; birçok devlet dairesi havaya uçuruldu, Müslüman mahalleleri yakıldı. 7 Nisan

1915'te Van tamamen kuşatıldı, 30.000 Ermeni çeteci, şehir halkından binlerce kişiyi katletti. Van şehri tamamen tahrip edildi ve bir daha eski yerinde inşası mümkün olmadı, bugünkü yerinde yeni Van şehri kuruldu. I. Dünya Savaşı öncesinde Van merkezinin nüfusu 70.000 civarında iken Türk ordusunun şehre girdiği Nisan 1919 sıralarında nüfus 10-15.000'e düşmüştü. (İslam Ansiklopedisi c.42, 2012, s. 510-512)

2 Nisan 1918 tarihinde Van düşman işgalinden kurtarıldı. İşgal sırasında Anadolu'nun başka taraflarına göç eden Vanlılardan geri dönenler, savaş yıllarında harap duruma gelen göle yakın Van'ı onarmaktansa bugünkü Van'ın yerinde yeni bir şehir kurmayı tercih ettiler. Bu yeni yerleşme göl kıyısından 7 km. kadar içeride eski gayri müslim mahallelerinden Norşen ve Arak'ın yerinde kurulmuştu. Şehrin yer değiştirmesinde bu mekânın tercih edilmesinin sebebi, işgal yıllarında Müslüman mahallelerinin oturulamayacak kadar tahrip görmesi ve işgalcilerin gayri müslim mahallelerine dokunmamasıdır. Cumhuriyet dönemine il merkezi olarak giren Van şehrinin nüfusu, yeni yerinde uzun süre yavaş bir şekilde arttı. 1927 sayımında nüfusu 7000'i bile bulmuyordu (1927 Van nüfusu 6981). İşgal yıllarının sıkıntılı günlerinde sadece şehrin nüfusu azalmakla kalmamış, insan gücünün azalması etkisini ticaret ve sanayi hayatında da göstermiş, meselâ Van'ın ünlü el sanatları (başta gümüş işlemeciliği) ilerideki yıllarda biraz canlanmak üzere hemen hemen ortadan kalkmıştı. Şehrin çevresindeki tarım ve hayvancılık da bir hayli zayıfladığından, tarımsal ve hayvansal ürünler için geçmiş yıllarda önemli bir ticaret merkezi durumundaki Van, bu özelliğini de kaybetmiş bulunuyordu. Bundan dolayı sur içindeki eski ihtişamlı Van Çarşısı, Şerefiye mahallesinde küçük bir alana taşındı. 1935 sayımında nüfusu 9362 olan Van bu yıllarda bir kasaba boyutlarındaydı. Nüfusu ilk defa 1940 sayımında 10.000'i aştı (11.735) ve 1945 sayımında 14.266'ya ulaştı. Cumhuriyet döneminin başından günümüze kadar nüfusu sürekli artan Van'da sadece 1950 sayımında küçük bir nüfus azalması görüldü; 1950'de şehrin nüfusu 13.664'e düştü. Bu düşüşe II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Van garnizonundaki asker sayısının azaltılması ve 1945 yılının Temmuz ayında başlayıp Aralık ayı ortalarına kadar devam eden depremler yol açmıştır. (İslam Ansiklopedisi c.42, 2012, s. 510-512)

1950'de Van şehri on iki mahalleden meydana gelen oldukça dağınık küçük bir şehirdi. Kerpiç, düz damlı, bir veya iki katlı evleri bahçeler içine dağılmış vaziyetteydi. Şehrin merkezi günümüzdeki gibi Cumhuriyet caddesiydi. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan bu cadde üzerinde küçük dükkân ve mağazalar, otel ve lokantalarla bazı resmî binalar sıralanıyordu. Bu görünüşüyle Van, henüz gelişmekte olan bir şehir izlenimi veriyordu. Van şehrinin nüfusu 1955 yılına kadar yavaş bir seyirle arttı, 1960'ta 22.043'e ulaştı ve 1927'deki nüfusun üç katını geçmiş oldu. Daha sonra nüfus daha hızlı bir seyrinde büyüdü. Buna nüfus artışına, Van'da 1960'tan itibaren çok sayıda bölge müdürlüğünün açılmasıyla şehrin daha önemli bir idarî merkez durumuna gelmesi, ayrıca 1955'te Muş'a ulaşan demiryolunun 25 Ekim 1964 tarihinde Van gölünün batı kıyısındaki Tatvan'a ulaşması ve böylece o güne kadar ülkenin başka yerlerinden gelinmesi güç bir şehir olan Van'a daha kolay ulaşılır olması da rol oynadı. Bunun yanında 1970'te Van gölünün güneyinden dolaşan Tatvan-Van karayolunun iyileştirilmesi, eskiden altı ya da sekiz saatte küçük gemilerle geçilen Tatvan-Van arası göl yolunun 1971'de devreye sokulan feribotlarla dört saate inmesi de, Van'ın gelişmesine ivme kazandırdı. Söz konusu feribotların tren vagonlarını da içine alıp gölden geçiren bir sistemde inşa edilmesi, Haydarpaşa- Tatvan demiryolu bağlantısını sağladığından, Van'ın ulaşımındaki önemini daha da arttı. Van havaalanı da 1943'ten beri gelişerek hizmet vermektedir. Ulaşımındaki gelişmeler Van'da sanayinin de nispeten gelişmesine katkıda bulunmuştur. (İslam Ansiklopedisi c.42, 2012, s. 510-512)

3 VAN BÖLGE MÜZESİNİN TARİHÇESİ

1932 yılında Van'da görev yapan Milli Eğitim Müdürü öncülüğünde yöredeki taşınır kültür varlıkları toplanarak korumaya alınmış, toplanan eserler o yıllarda Milli Eğitim Müdürlüğü yanında yaptırılan depoda korunmuştur. 1945 yılında Van Müze Müdürlüğü binası kurulunca, depoda muhafaza edilen tüm eserlerin envanteri çıkarılarak müdürlük bünyesine alınmıştır. 1972 yılında açılan bugünkü bina Urartu Krallığı'na ait eserler ve çevre illerden gelen eserlerde düşünüldüğünde daha geniş bir alana yeni bir müzenin yapılması gerekmektedir.

Kaldı ki bu binada arkeolojik ve etnografik eserlerin sergilendiği iki ayrı salon yer almaktadır. (Kılıç, 2006, s. 46)

Arkeolojik eserler salonunda yoğun olarak tarih öncesi dönemden Urartu dönemi sonuna kadar geçen dönemi kapsayan eserler sergilenmektedir. Bu salonda az sayıda Roma dönemine ait obje de sergilenmektedir. Tarih öncesi buluntuları arasında Tilkitepe ve Kızıdamı yerleşmelerinden elde edilen obsidyen ve kemik aletler, İ.Ö. 3. Binyıla ait Karaz seramik kablari, İ.Ö. 2. Binyıla ait bölgeye özgü boyalı seramik kablari yer almaktadır. Müzedeki en önemli koleksiyon Urartu dönemine ait eserlerden oluşmaktadır. Arkeolojik eserler salonunda Urartu öncesine ait Karagündüz nekropolünden çıkarılan eserler yanında Çavuştepe, Toprakkale, Van Kalesi, Anzaf Kaleleri ve Ayanis kazılarında çıkan eserler sergilenmektedir. Müzenin iç avlusunda ve bahçesinde yer alan taş eserler arasında Tirişin Yaylası kaya resimlerinden birkaç örnek, Hakkari steller, Urartu yazılı taş eserler, Selçuklu dönemi taş sandukalar ve koç heykelleri bulunmaktadır. (Kılıç, 2006, s. 46)

Etnografik eserler salonunda yöresel kilimler, gümüş takılar ve çeşitli eşyalar sergilenmektedir. Ayrıca çeşitli tarihlere ait el yazmaları buradaki koleksiyonu zenginleştirmektedir. (Kılıç, 2006, s. 46)

Bir bölge müzesi konumundaki Van Arkeoloji Müzesi; Hakkari, Bitlis, Ağrı hatta kimi zaman Muş ve Siirt illerine de hizmet götürmeye çalışmaktadır. Kontrol ettiğı alan içinde birçok taşınmaz kültür varlığı ve sit alanı kayıt altına alınmıştır. Yapılan araştırmalar bu sayının gerçekte binlerce olması gerektiğini ortaya koymuştur. (Kılıç, 2006, s. 46)

Van Müzesi 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu doğrultusunda görev yapmaktadır. Van Müzesi kendisine gelen eserleri en iyi biçimde korunması, gerektiğinde teşhire sunulması, taşınır kültür ve tabiat varlıklarının tespit ve tescilini yaparak bulundukları yerlerde gözetim ve denetim yaparak gelecek nesillere sağlam bir biçimde aktarılması görevlerini yapmaktadır. Müzeye başta Van İli olmak üzere çevre il ve ilçelerden taşınır kültür varlıkları gelmektedir. Buradaki eserler satın alma, hibe, müsadere ve bilimsel kazılardan

gelmektedir. Van Müzesine bağlı ören yerleri arasında Van Kalesi, Akdamar Adası ve Kilisesi, Çavuştepe Kalesi, Ayanis Kalesi, Aşağı ve Yukarı Anzaf Kaleleri, Hoşap Kalesi ve birçok ören yerleri bulunmaktadır.

Van Müze Müdürlüğü, 855,48 m² lik bir saha üzerine kurulmuştur. Müze binası kapalı alanı 435,85 m², bahçe ise 419,63 m² dir. Bina bodrum, zemin ve 1. kattan oluşmaktadır. Bodrum katta kalorifer kazanı ve yakıt deposu ile birlikte eser depoları bulunmaktadır. Zemin katta arkeolojik eserlerin sergilendiği arkeolojik eserler salonu, 1 memur odası, 1 müze ihtisas kitaplığı, 2 WC ve 1 laboratuvar mevcuttur. 1. katta ise arkeolojik ve etnografik eserler ile el yazması kitapların sergilendiği etnografya salonu, 1 müdür odası, 2 uzman odası ve depo olarak kullanılan 1 etnografik eser odası mevcuttur. Müzenin bahçesinde ise Urartu çivi yazılı stel, kaide ve taş yazıtlar, Akkoyunlu, Karakoyunlu koç-koyun mezar taşları, Ermeni ve Osmanlı dönemlerine ait mezar sandukası ve taşı ile yazıtlar bulunmaktadır. Zemin kat arkeoloji salonunda Urartu dönemine ait eserler sergilenmektedir. Bu eserler Çavuştepe, Ayanis, Altın-tepe, Van Kalesi, Anzaf Kaleleri ve Yoncatepe 'den Arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılan eserlerdir. Zemin kat kapalı avluda ise Trişin Yaylası kaya resimleri, Hakkâri Stelleri ve Urartu çivi yazılı taş eserler bulunmaktadır. 1. kat arkeoloji ve etnografya salonunda ise Toprakkale kazılarında çıkarılan seramikler, Roma ve Etnografik gümüş, yöresel objeler ve kilimler sergilenmektedir. Müzede savat gümüş işlemeciliği ile yapılmış çok sayıda eser mevcuttur. Bu eserler arasında tepelik, barutluk, hançer-kama, mumluk, buhurdanlık, ibrik-sürahi, tütünlük, muskalık, tepelik, bilezik ve çeşitli objeler bulunmaktadır.

2012 yılsonu itibariyle Müzede 87.087 adet kayıtlı eser bulunmaktadır. Van Müzesinde 17230 envanterlik 41231 etütlük olmak üzere 62461 adet sikke bulunmaktadır. Van Müzesi teşhirinde bu eserlerden Urartu Arkeoloji Salonunda 436, Taş Eseler Salonunda 40, Müze bahçesinde 436, Üst kat Arkeoloji Salonunda 1316, Etnografya Bölümünde ise 215 olmak üzere toplamda 2.443 adet eser sergilenmektedir. 2011 yılında meydana gelen Van depremleri sonucunda hasar gören müze günümüzde ziyarete kapalıdır. 2012 yılı Aralık ayı sonu itibariyle Van Müzesine bağlı Akdamar Kilisesi ören yerini gezen ziyaretçi sayısı 43.150

ücretli, 22732 ücretsiz olmak üzere 65.882 kişi, Van Kalesi ören yerini ise 20.341 ücretli 17.435 ücretsiz olmak üzere toplam 37.776 kişi ziyaret etmiştir.²

Müze, 2011 yılında Van ilinde meydana gelen depremlerde hasar görmesi nedeniyle ziyarete kapatılmış ancak müze personeli eski müzede mesaisini yaparak çalışmalarına devam etmektedir. Yeni Van Müzesinin temelleri 2012 yılında atılarak yapım çalışmalarına başlanmıştır. İnşaatı tamamlanma aşamasında olan yeni Müze binası Van Gölü Havzasının doğusunda yer alan tarih öncesi ve tarihi devirlere ait çeşitli medeniyetlere sahne olmuş çok önemli kültür merkezlerinden olan açık hava müzesi özelliğine sahip Van Kalesinin yanında 50.764,93 m² yüzölçümüne sahip taşınmaz üzerinde 12.000 m² kapalı alan üzerinde inşa edilmektedir. Müze binası faaliyete geçtiği takdirde dünyanın en önemli Urartu seksiyonuna sahip müzesi olma özelliğini taşıyacaktır. Yeni müze binası sadece eserlerin sergilendiği kasvetli mekânlar olmayıp aksine insanların aileleriyle birlikte zaman geçirebilecekleri ve çocuklara yönelik eğitici atölyelerinde bulunduğu bir eğitim merkezi işlevini de görecektir. Ayrıca seminer ve konferans salonlarında toplantı ve gösterimler yapılabilecektir.

4 MÜHÜRLER

4.1 Mühürlerin Tanımı ve Tarihçesi

Mühür üzerinde isim, işaret, motif, ayet-i kerime, güzel sözlerden biri veya birkaçı bulunan altın, gümüş, pirinç v.b. madenler ve zümrüt, akik, kantaşı, necef vb. kıymetli, yarı kıymetli taşlar üzerine yapılan sanattır. Mühürler, üzerinde sahibinin adı ve unvanı kazılı alametler, ferman, berat, menşur ve mektup üzerine basılmak üzere, maddenin zemini üzerine ters olarak kazınırlardı. (Kuşoğlu, 2009, s. 6)

Dilimizde genel olarak mühür adı altında yaygın olarak bilinen kelimenin aslı Farsça olup, Arapçası hatem, Türkçesi damga (tamga)dır. Mühürün tarihsel çağlardan itibaren kullanıldığı bilinmektedir. İlk mühür örnekleri Neolitik (Cılalı Taş) Çağ'da yaklaşık M.Ö. 7000 yıllarında ortaya çıkmıştır.

² Müze ile ilgili bilgiler Van Müze Müdürlüğü arşivinden alınmıştır.

(www.populerbilim.com.tr/arsiv/110506/b01.htm) Asurlar ve Hititlerde mühürler parmak kalınlığında ve iki boğum uzunluğunda silindir şeklinde hazırlanan sert taş üzerine mitolojik şekillerin kazınmasıyla yapılanlardır. Bu şekiller, daha sonra suyu büyük ölçüde giderilmiş kil tabletler üzerinden geçirilir ve bilahare pişirilirdi. Mısırlılar, Çinliler ve Bizanslılar mühürlerini kendi icat ettikleri papirüs gibi kâğıtlara basarlardı. (Kuşoğlu, 2009, s. 7)

Tarihin babası olarak bilinen Herodot'a göre ilk mühürlü yüzükleri Babilliler takıyordu. Herodotos'un bu kaydı günümüzde Babylon kalıntılarında yapılan kazılarla doğrulanıyor. (Hammer, 1999, s. 5)

İslamiyet'te ilk mühür Hz. Muhammed'e aittir. (Kuşoğlu, 2009, s. 7) Hz. Muhammed'in mührü, üzerine üç satır halinde üç kelimenin kazınmış olduğu gümüş bir mühürdü. (Hammer, 1999, s. 11) O civardaki hükümdarlara İslamiyet'i kabul etmeleri için yazdığı mektupların altına "Muhammed Resulullah" (Muhammed Allah'ın Resulüdür, elçisidir.) mührünü basardı. Bu mührü halifeler teberrüken taşımışlardır. Ancak Hz. Osman'ın abdest alırken kuyuya düşürdüğü rivayet edilir. (Kuşoğlu, 2009, s. 7)

Önceleri Selçuklu etkisi altında hayatini sürdüren Osmanlı kalem ve hat ustaları, İstanbul'un fethinden sonra oluşan bu yeni merkezde özgün Osmanlı sanatının ilk meyvelerini vermişlerdir. (Kuşoğlu, 2009, s. 12)

İyi bir hakkak olmak için önce iyi bir hattat olarak yetişmek lazımdır. Sonra çeşitli yazıları aynı güzellik ve kudrette ters olarak yazmak ve onu küçük bir maden parçasına veyahut da, bazen akik, zümrüt, nevinden sert ve kırılıcı bir taşta kazımak hakikaten büyük bir hünerdir. Mühürcülerin bir kısmı nesih ve sülüs, bir kısmı talik yazı kazımışlardır. Bazıları sade olarak kazırlar, bazıları ise mühürleri gayet zarif ince oyarak ve çiçeklerle bezerlerdi. (Engin, 1994, s. 28)

Osmanlı mühürcülüğü hakkında ilk bilgilerimizin kaynağı Evliya Çelebi'dir (1611-1684). Evliya Çelebi on ciltlik seyahatnamesinde yer yer mühürcülerden söz etmektedir. Çelebi İstanbul Mühürcüleri hakkında bilgi

verirken onları kullandıkları malzeme ve teknikleri sebebiyle üç gruba ayırır. Birinci kısım hakkaklara “Esnafl-ı Hakkakan” der ve onlar hakkında şu bilgileri verir. “35 dükkân 105 neferdir, pirleri hakkâk Abdullah Yümni’dir. Üveys-el Karani’nin kemer bestesidir. Hazret-i Resul’e hediyeleriyle gelip Üveys-el Karani’den kemer besteliği makbul-i Resul oldu. Bunlar dükkânlarında akik-i seylan, firuze taşı hak ederlerdi” diyor. (Kuşoğlu, 2009, s. 12)

İkinci grup hakkaklara “Esnafl-ı mühürkunan” derlerdi diyor ve onlar hakkında şu bilgileri veriyor. “Pirleri Hazreti Osman’dır. 35 dükkân ve 80 neferdir. Bunların Murad Han (1612-1640) asrındaki ustaları Mehmed Çelebi, Rıza Çelebi, Ferit Çelebi namı kâmillerdir ki bir mührü yüz kuruştan beş yüz kuruşa kadar kazırlardı. Vüzera mühürlerini bunlar kazırlardı. (Kuşoğlu, 2009, s. 13)

Evliya Çelebi, mühürcülerin üçüncü kısmına “Esnafl-ı mühürkanan-ı sim heykel” unvanını verir ve onlar hakkında şöyle der. “ Bunlar gümüş mühür, tılsimat kazır başka bir esnaftır. Akik-i Yemeniyi kazımazlar. Pirleri Hazret-i Ükkâşe’dir.” diyor. Evliya Çelebi’nin mühürcülerin piri olarak kaydettiği “Yümni” adı hakkaklar arasında yaygındır. (Kuşoğlu, 2009, s. 13)

4.2 Mühürlerin Kullanılma Alanları

Yetki ve mülkiyet belgesi olarak kullanılan, üzerlerinde dua, resim bulunan, sihir ve tılsım ile ilişkilendirilen mühürler en erken evrelerden en geç evrelere kadar toplumlar içerisinde kuşkusuz geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Mühürlerin kullanım alanları oldukça geniştir. Krali kitabeler, resmi evraklar, arazi sahipliğini belgeleyen tapu benzeri belgeler gibi çivi yazılı tabletler ve zarfların üzerinde kullanımlarına rastlanmıştır. Örneğin; Uruk'un IV. Tabakasında Selevkoslar döneminin sonlarına kadar (M.Ö. 312-94) silindir ve damga mühürlerin bu amaçla kullanıldığı belirtilmiştir. Çeşitli kapların kapaklarının bağlanmasından sonra iplerin üstüne sıvı kil parçaları üzerinde de mühürler kullanılmıştır. Yuvarlak obje anlamına gelen "Bulla" adıyla bilinen bu kil parçalarının şekli ve ölçüleri yerine ve dönemine göre değişmektedir. Ayrıca

çanak-çömlekler üstünde görülen çömlekçi işaretlerinin yanı sıra mühür baskıları da görülmektedir. Bu mühür baskılarının çanak-çömlekler yaşken uygulandığı anlaşılmaktadır. (Erkanal, 1997, s. 1315)

Bunların yanı sıra mühürlerin toplum içerisinde şahıs, tanrı ve amuletlerle olan kullanımına da rastlanmıştır. Örneğin M.Ö. II. bin yıl ortasındaki Kassit dönemi boyunca şahıslara ait mühürler üzerinde dualar ve büyülere rastlanmıştır. Bu da mührü sahip olan kişinin tanrılar tarafından korunduğu fikrini ortaya çıkarmıştır. Özellikle Mezopotamya tapınaklarında tanrılara hediye olarak sunulmuş pek çok mührün bulunduğu belirtilmiştir. Bunlardan Tell Ashmar'daki Sin ve Sara tapınaklarında ve Diala bölgesindeki Khafaje'deki tapınaklarda bulunanların çoğu yazıtsızdır. Tanrılara ait mühürlerin tanrı heykellerinin boyunlarında asılı olarak bulunduğu belirtilmiştir. Bu tanrısal mühürlerin sayısının az olduğu ve antlaşmalar ile önemli dökümanlar için kullanıldığı da saptanmıştır. (Levent, 2006, s. 13)

Ayrıca mühürlerin, toplum içerisinde sahip olduğu kişiler hakkında bilgi vermesinin yanı sıra sihirsel veya hastalıktan koruyan bir gücünün olduğuna da inanılıyordu. Mühürlerin bu gücünün kehanetlerle ilgili metinlerde de açıkça ortaya konduğu belirtilmiştir. Leo Oppenheim Assur rüya kehanetleri hakkında yaptığı bir çalışmada mühürlerin böyle bir gücü taşıdığına inanılan yazıtlardan bahseder. (Levent, 2006, s. 13)

4.3 Mühürlerin Yapımında Kullanılan Malzeme

İnsanoğlu tarih öncesi devirden itibaren kaya, boynuz, gibi sert yüzeylere resimler kazımıştır. Bu şekilde ilk baskı denemeleri yapılmıştır. Daha sonraları ise kılıçlara, takılara süsler yapmışlardır. (Sel, 2012, s. 31)

Mühür yapımında görece yumuşak taş ve minareller (kireç taşı, siyah taş, lacivert taşı (Lapis Lazuli), hematit, steatit gibi) malzemeler kullanılıyordu. Silindir mühürlerin boyutları değişken olmakla birlikte, genellikle silindir çapları 0,8-2,5 cm. ve silindir yükseklikleri 1,2-5 cm. arasında değişmekteydi. (Sel, 2012, s. 21)

Erken dönemlerde mühür taşını döndürebilmek için bir tutamak yapılırken daha sonra taşın ortasının delinmesi yaygınlaştı. Böylece silindir deliğine bir çubuk geçiriliyor ve bunun yardımıyla silindir, yumuşak kil yüzey üzerinde döndürülüyordu. Kil üzerine çıkartılmak istenen resim, silindir üzerine ters olarak oyuluyordu. Silindir, kil üzerinde döndürüldüğünde silindirin çukur kısımları kil üzerindeki kabarıklığa dönüşüyor, silindir yüzeyinin yüksek bırakılmış kısmı da kil üzerindeki resim zeminini oluşturuyordu. (Sel, 2012, s. 21)

Bir tutamak kısmıyla bir baskı tabanından oluşan mührün önce kabaca biçimlendiği, sonraki aşamada daha özenli bir çalışma ile rötuşlanıp kazıma işleminin yapıldığı tahmin edilebilir. Desenlerin baskı yüzeyine bütün örneklerde çok ölçülü yerleştirilmiş olması kazıma işleminin mührün tutamak ve gövdesinin şekillendirilmesinden sonra gerçekleştirildiğini gösterebilir. (Sel, 2012, s. 32)

Bir mührün ilk biçimlendirilmesinde koparmaya, şekillendirmeye ve törpülemeye uygun aletlere gereksinim olmalıdır. Baskı yüzeyinin kazınmasında ise herhalde ince uçlu kalemler kullanılıyordu. Mühürcü gereçlerinin kemik, boynuz, çakmaktaşı yâda obsidyenden yapılmış olduğu taş olanların ahşap veya kemik bir sapa geçirilerek kullanılması olasıdır. (Sel, 2012, s. 32-33)

Yapılan bir araştırma; kullanılan malzemeler arasında kalemler olmadığı çoğunluğunun uçları kırık durumda bulunan çakmaktaşı dilgiler olduğudur. İnce uçlardan yapılan kazıma işleminden sonra kesit ve kenarlarının görece yumuşak bir madde ile törpülenerek düzeltildiği, ardından mühür yüzeyinin parlatıldığı düşünülmektedir. Kilden mühür yapımının görece daha kolay olduğu akla gelmektedir. Mührün şekli verildikten sonra baskı yüzeyi ucu fazla sivri olmayan bir gereçle kazınmış mühür daha sonra fırınlanmış olmalıdır. Kemik uçları ve kaburga kullandıkları deneyerek saptanmıştır. (Sel, 2012, s. 33)

Mühürlerin üzerindeki desenler, kil yâda bal mumu gibi yumuşak bir malzemeye basıldığında pozitif bir baskı bırakmak amacıyla oyularak yapılmıştır. Ancak daha geç bazı örneklerde desenler kabartma şeklindedir. (Sel, 2012, s. 33)

Damga mühürlerde ip deliği açma amacıyla kullanılan matkap tekniği Uruk evresinden sonraki Cemdet Nasr evresindeki desenlerin işlenmesinde de kullanılmış, özellikle hayvan ve insan tasvirlerinde delik yâda oyuk açma muhtemelen Mısır duvar resimlerinde görüldüğü gibi bir yay yardımıyla yapılıyordu. (Sel, 2012, s. 33)

Osmanlı'da Mühürler; altın, gümüş, pirinç, bakır, kurşun gibi madenlerden kazıma tekniği ile yapılırdı. Ayrıca; akik, yakut, zümrüt, yıldız ta ı, firuze, necef, ye im gibi kıymetli ta lar üzerine de kazıldığı olurdu. Kıymetli ta , mühür olarak kullanıldığında buna kıymetiyle uygun bir tutamak yapılırdı.  ekilleri yuvarlak, oval, kare ve dikdörtgen olabilirdi. Mührün gelişim sürecine bakıldığında kalıplarda genelde yuvarlak formun tercih edildiği görülür. (Sel, 2012, s. 32)

Osmanlılar da ilk kullanılan mühür, aynı zamanda ilk tuğra olma özelliğine sahip olan Orhan Gazi'nin Orhan bin Osman ifadesini içeren tuğradır. (Sel, 2012, s. 32)

Birinci Sultan Osman Gazi'ye ait bir tuğraya günümüze dek hiçbir yerde rastlanmamıştır. Bu nedenle 36 Osmanlı padişahı ama 35 Osmanlı padişah tuğrası vardır. (Sel, 2012, s. 32)

4.4 Mühür   leme Teknikleri

Osmanlılarda yaygın bir kullanım alanı olan mühürler, kullanım alanlarına göre birbirinden farklı özellikler taşırlar. Tez konumuzu oluşturan Osmanlı dönemi mühürlerinin boyutları genellikle kullandıkları alanlara göre değişiklik göstermiştir. Örneğin; tutamaklı mühürlerin büyüklüğü genellikle 2.5 cm'nin altındadır. Yüzük mühürlerin yükseklikleri ise 1-3 cm arasında değişiklik gösterir. Tılsım mühür olarak adlandırılan mühür çeşidi ise ebat olarak daha büyük olup yüksekliği 9 cm'ye kadar ulaşır. Mühürlerin  apı ile yüksekliği aynı değildir, ancak genellikle çap yüksekliğin ya yarısı kadardır ya da bundan biraz daha fazladır. M h rlemede baskıların pozitif olması istendiği için, mühürler her zaman negatif i lenmi tir. Ancak az da olsa pozitif işlenmiş mühürler de vardır. Bunlar amulet niteliği taşımaktadırlar. Mühür yapımında hakkak kalemi, kalem

keski, basit matkaplar, küre oyan matkap ve bilek çarkı gibi aletlerin kullanıldığı, demirin bulunmasından sonra demir aletlerin de sert taşların işlenmesinde kullanıldığı düşünülmektedir.

4.5 Mühürlerdeki Bezemeler

Yazının da keşfedilmediği dönemlerde ortak bir anlaşma biçimi; her kesimden insanın paylaştığı, mevcut simgesel bir dil ile iletişim söz konusudur. Sembollerin iletişimi sağlamada önemli bir rol üstlendiği bu dönemde mühürler; üzerlerinde kullanılan simgelerle, tarih içerisinde yer edinmiş toplumların ve bu toplumlarda yaşamış bireylerin birer var oluş kanıtı olarak görülürler. (Aydın, 2007, s. 24)

Sümerlerden başlayarak uygarlıklara bir göz atılacak olursa; Sümerlerde Uruk Çağı (M.Ö. 3100-2900), Cemdet-Nasr Çağı (M.Ö. 2900-2600) ve Erken Hanedanlar Çağı (M.Ö. 2600-2350) olmak üzere var olan üç dönemde de kendine göre farklılıklar görülür. Uruk Çağı'nda betimleyici ve dekoratif olarak iki üslup biçimi ile en parlak dönemini yaşayan silindir mühürler, Cemdet-Nasr çağında konuların çeşitlendiği ve stilizasyon ile üretimin arttığı bir dönem yaşamışlardır. (Aydın, 2007, s. 24)

Özellikle de Anadolu'da (Acmhöyük), Eski Suriye tarzındaki mühür tasarımlarında büyük çeşitlilikler yaratmak için saç örgüsü, spiraller, ilmikler ve örgüler kullanılmıştır. Mesela bir örnekte, iki ip şeridiyle kullanılan bir saç örgüsü deseni, esas desen olarak da yedi noktadan oluşan merkez ve bununla birlikte üç sıradan oluşan altı ilmik vardır. (Özgüç, 1981, s. 77)

Hititlerde yönetim aristokrasisinin kullandığı ile halkın kullandığı olmak üzere iki çeşit mühürle karşılaşılır. Genellikle damga biçimli olan mühürlerden, halkın kullandıkları grupta yalnızca hiyeroglif kullanılmıştır. Kral ve kraliçeye ait mühürlerde ise, mühür çevresinde çivi yazısıyla krala ait bilgiler ve merkezde de süsleme motifleri yer almıştır. (Aydın, 2007, s. 25)

Urartu'da görülen damga biçimli mühürlerin tek yüzlü olanları gibi, beş yüzlü olanları; tutamaklı, tutamaksız ve oturur durumda hayvan biçimli olmak üzere de sap kısımlarında çeşitlilikler görülmektedir. (Aydın, 2007, s. 25)

Mühürlerin kompozisyonlarındaki değişim, görüldüğü bölgelerdeki farklılıklar ile M.Ö. 3500 civarında Sümerler tarafından yazının keşfedilmesi dolayısıyla olmuştur. Geçmişe dair kanıtları günümüze taşıyan temel araç olan yazı, Mısırlılarda M.Ö. 3000 civarında ortaya çıkmıştır. Yazının gelişimi her iki kültürde kendine göre bir yol izlemiştir. Başlangıçta piktografik biçimi, gelişimi sonucunda fonetik bir yapıya dönüşmüştür. Yazının gelmesi, kişiyi betimleyici simgelerin yerine yazının kullanıldığı ya da yazı ve imge birlikteliğinden oluşan kompozisyon biçimlerini sunar. (Aydın, 2007, s. 25)

Urartu'da kompozisyonlar, savaşçı özelliklerin vurgulandığı simgesel betimlerden oluşuyordu. Öyle ki, tasvirlerde Urartu kralları yürekli ve savaşçı olarak aslan, güçlü olarak yabanıl boğa, çevik olarak dağ keçisi ve aşılma engelleri aşan, keskin görüşlü olarak da kartal ile özdeşleştirilmiştir. (Aydın, 2007, s. 25)

Roma dönemi mühürlerinde tanrı heykelleri, kahramanlar, hayvanlar, mitolojik sahneler ve yaratıklar, objeler, semboller ve günlük yaşamdan sahneler görülür. Resmi ve özel kişilerin portreleri ile Athena, Nike, Ares ve Hermes gibi tanrılar da yaygın olarak işlenmiştir. Motifler, mühür sahibine ait olabilecek bir sembolün dışında, o kişinin cinsiyetine ilişkin de bilgiler sunmaktadır. Örneğin üzerinde Herakles, kanatlı sfenks, aslan v.b. figürler taşıyan bir mühür bir erkeğe ait demek oluyordu. (Meriçboyu, 2001, s. 128) Roma dönemine ait kadın mühürlerinin nasıl olduğu ve kadınları simgeleyen ibarelerin neler olduğu hakkında bilgilere rastlanılmamıştır.

Roma döneminde mühürlerin üzerinde seçkin atalarının portrelerinin olması onur vericiydi. Mühür yüzükleri deseninin seçiminde atalar rol oynardı. Bu günümüzde aile veya hanedan armaları işlenmiş olan yüzüklerle karşılaştırılabilir. Örneğin, Julius Caesar, Aeneas vasıtasıyla tanrıça soyundan

geldiğini iddia ettiği için, mühründe silahlı bir Venüs (Venus Victrix) taşımaktaydı. (Aydın, 2007, s. 26)

Mühürlerde kompozisyon ve konu, kimi zaman da malzemeyle bütünlük oluşturmaya ve büyü bir etki yakalama amacına göre seçiliyordu. Örneğin ametist taşına veya Leylak rengi cam taşlara Dionysos maskesi oyularak Sarhoş edici Şarap Tanrısı imajı ile taşın koruyucu (sarhoşluktan koruyan) özelliğinin bileşimi verilmek istenmiştir. Burada tasvir edilen figürün amacı, üstlerine kazındıkları taşların doğal gücüne gökyüzü ve yeryüzü güçlerinin gücünü katmaktır. (Bohak, 2003, s. 8)

Hayvanlar da sembolik anlamları kullanılarak etkin bir rol oynamışlardır. Örneğin koçbaşı, sembolik anlamda iyi şans getirdiğine inanıldığından tercih edilmiştir. Örneğin Hititlerde boğa, Fırtına Tanrısının, geyik ise Koruyucu Tanrının kutsal hayvanlarıdır. Ejder ise, güç ve kuvvetin sembolü olarak yerini almıştır. Yine Mezopotamya'da ördek, doğruluğu simgelemiştir. (Aydın, 2007, s. 26)

Osmanlı Devleti mühürlerinde ise atasözleri, beyitler, ayet veya hadisler yazılabildiği gibi, bazılarında sadece sahibinin adı bulunurdu. Bunların hepsi oyma olup, kabartma mühürlere pek fazla rastlanmaz. Cumhuriyete yakın devirlerde ise genellikle yuvarlak ve sülüs yazı ile düzenlenmiş mühürler kullanılmıştır. (Albayraktar, 1998, s. 24)

Harf devriminden sonraki dönemle birlikte mühür kullanımı yerini imzaya bırakmıştır. Bu süre içerisinde, okuryazar kesimdeki artışa kadar Latin alfabesi ile mühürler kazınmaya devam etmiştir. (Aydın, 2007, s. 26)

Arap yazısı, genelde daire biçimli mühürler terkip sanatından yararlanarak yazılmıştır. Türk- İslâm sanatı mühür örneklerinde, genelde rik'a, sülüs, talik ve divanî yazı kullanılmıştır. Eski mühürler büyük boyutludur ve üzerinde oldukça fazla kelime kullanılmıştır. Son yüzyılda ise, uzun ifadelerden kaçınılarak sadece isimlere yer verilmesiyle mühürlerin boyutları küçülmüştür. (Aydın, 2007, s. 27)

5 OSMANLI MÜHÜRLERİ

5.1 Osmanlı Mühür Formları

5.1.1 Damga Mühürler

Bir şey üzerinde iz bırakmaya yarayan araç olan damga; mühür işlevini, ucuna bir sap takılarak tek bir basma hareketi sonucunda yerine getirir. Herhangi bir tutamağı olmayan, bir zincire asılı ya da bir yüzüğe monte edilmiş şekillerde de kullanılmış olan damga mühürlerin ilk görüldüğü bölgeler, Kuzey Suriye ve Güney Anadolu olarak belirtilmektedir. Düz ya da içbükey düğmeyi andıran birkaç örneğe Aşağı Mezopotamya'da rastlanmıştır. (Akalan, 2000, s. 86)

Klâsik damga mühürler genel olarak, yuvarlak ya da konik tutamaklarıyla oval ve elips biçime sahiptiler. Bu biçimleri onlara kompozisyonlarında, silindir mühürlere göre daha bir bütün halinde ve iyi sınırlandırılmış bir tasarım imkânı vermiştir. Tarih içerisindeki çeşitli uygarlıklarda da görülmüş olan damga mühürlerde, zaman içerisinde üzerinde yer alan çizimin gerektirdiği ölçülere göre boyutlarında küçülme ya da büyüme olmuştur. Bu mühürler; Hititlerde, Urartu'da Roma'da, Osmanlı'da harf devrimi ve sonrasındaki okuryazarlığın artmasıyla doğru orantılı olarak da Cumhuriyet döneminde kullanılmaya devam edilmiştir. (Aydın, 2007, s. 22)

5.1.2 Yüzük Mühürler

Yüzük mühürler, M.Ö. 2. binin ortalarında damga mühürlerin bir ikincil grubu olarak görülürler. Tasarımı ister yüzüğün metali üzerine, isterse açılan yuvaya yerleştirilen taşa oyularak yapılsın; mühür yüzüklerden uygulama bakımından damga mühürlerde olduğu gibi tek bir seferde basmak suretiyle sonuç alınmıştır. (Aydın, 2007, s. 22-23)

Yine tarih içerisinde Mısır, Hitit Urartu, Roma, Bizans v.b. dönemlerde çeşitleri görülmüştür. Aynı zamanda bir takı özelliği de bulunan mühür yüzükler; malzeme olarak kullanılan değerli metal ya da taşlarla kişinin ayrıcalıklı bir konuma sahip olup olmadığı konusunda ilk izlenimi, üzerlerindeki açıklamadan

önce göstermesi bakımından önemlidir. Örneğin Roma döneminde, demir ve altın malzeme kullanılmış ve altın yüzük sahipleri ayrıcalıklı grubu belirtmiştir. (Aydın, 2007, s. 23)

5.1.3 Tılsım Mühürler

Tabiatüstü işler yapabileceğine inanılan esrarlı güç olarak adlandırılan tılsım; gümüş, altın vb. kıymetli taşlarla bezenmiştir. Baş süslemeleri arasına takılan tılsımın, takanı nazardan, kem gözden, kötü ruhlardan koruduğuna inanılır. (Engin, 1994, s. 90)

Fundgruben des Orients'in 4. Cildinde bulunan "über die Talismane der Moslimen" (Müslüman Tılsımları Hakkında) adlı makale tılsımlar ile mühürler arasındaki farkı, tılsımların üzerindeki Kur'an sureleri ve Allah'a ait isimlerin diğer yazılar gibi okunması, buna karşılık mühürlerdeki yazıların her zaman ters yönde işlenmesi ve ancak basılınca okunabilmesi olarak verir. Tılsımlar ve mühürler arasındaki ikinci bir önemli fark ise mühürlerin daima sahibinin ismini taşıması, tılsımlarda ise nazarlığı taşıyan şahısla ilgili olmayan genel ifadelerin bulunmasıdır. Son olarak mühürler yüzük şeklinde parmağa takılırken veya boyundan geçen bir ipe asılı olarak taşınırken tılsımlar vücudun tüm bölümlerinde; başta, kolda, omuzda ayakta ve göğüste koruma amacıyla taşınmaktadır. (Hammer, 1999, s. 2)

5.2 Osmanlı Mühürlerinde Yazı Çeşitleri

5.2.1 Aklam-ı Sitte (Şeş-kalem):

İslam yazılarının ilki Ma'kıldır. Bütün harfleri düz ve köşelidir. Yuvarlak hatlara sahip değildir. Bundan sonra Kûfi hattı çıkmıştır. Bir kısmı düz, bir kısmı yuvarlaktır. Her ne kadar Mansur ve Mehdi devirlerinde hat nevilerini otuz yediye kadar çıkarmışlarsa da, bugün Kûfi hattından doğan altı çeşit yazı bilinmektedir. Hat nevileri manasına Kalem tabiri de kullanılır. Bu altı nevi yazının usulü ve kaidesi, harf ölçülerinin daire ve nokta ile belirlenerek her birine manasına göre isim verilmiştir. Bu yazıları birbirinden ayıran, bünye farkıdır. Yoksa harflerin,

şekillerinin esası birdir. Farklılık her yazı nev'indeki özel şekildedir. (<http://www.grafikerler.org/forum/konu/hat-sanati-yazi-cesitleri.44136/>, 2015)

Şeş–kalem diye şöhret bulan altı nevi yazı şunlardır:

1-RİKA': Dört bölümü düz, iki bölümü yuvarlaktır.

2-SÜLÜS: Bir buçuk bölümü düz, bakisi yuvarlaktır.

3-NESİH: Muhakkak'a tabidir.

4-TEVKİÎ: Sülüs'e tabi olup, kalem kalınlığı onun üçte biri kadardır.

5-REYHANÎ: Yarısı yuvarlak, yarısı düzdür.

6-MUHAKKAK: Düz ve yuvarlak hatları değişik, çoğu harfleri bitişiktir.

Daha sonra İran'da ortaya çıkan ve bir kuğunun vücut, kanat ve gagasından esinlenerek ortaya çıkarılan Talik hattı da bunlar arasında sayılmıştır. Bu yazılardan başka, Gubari (İnce yazı), Divani, Siyakat ve Müselsel hat çeşitleri de vardır. (<http://www.grafikerler.org/forum/konu/hat-sanati-yazi-cesitleri.44136/>, 2015)

5.2.2 Sülüs yazısının özellikleri:

Sülüs, dört bölümü düz, iki bölümü yuvarlaktır, diye ta'rif edilir. Sûre başları, beyit ve kaside yazmak için kullanılır. Genellikle ağız 3 -4 mm. genişlikte kamış kalemle yazılır. Geleneksel hat ta'limine sülüsle başlanır ve hüsn-i hatta esas kabul edilir. Sülüs harflerinin gözleri, ağızları, başları, daha mürekkep şekiller almıştır; harflerin şahsiyetleri iyice belirlenmiş, hat daha açık bir hale gelmiştir. Düz ve eğri çizgiler sülüs bünyesinin ana unsurlarıdır. (<http://www.grafikerler.org/forum/konu/hat-sanati-yazi-cesitleri.44136/>, 2015)

5.2.3 Nesih yazısının özellikleri:

Kalınlığı sülüsün üçte biri kadardır; ağzı bir mm. olan kamış kalemle yazılır. Sülüsün daha ibtidai bir şeklidir. Sülüsün, kitabe ve levhalarda kullanılan kalın ve iri bünyelisine sülüs celisi ta'bir olunur. Celi kelimesi, yalnız kullanıldığı zaman genelde sülüs celisine delalet eder.

(<http://www.grafikerler.org/forum/konu/hat-sanati-yazi-cesitleri.44136/>, 2015)

5.2.4 Talik Yazının Özellikleri:

Ta'lik yazının en önemli özelliklerinden biri, eğri çizgilerdir. Yer yer incelip kalınlaşan harfler ve bağlantıları, canlılık, akıcılık verir. Her türlü hareke ve tezyinat külfetinden kurtulmuş, sade, çıplak, inceler ek eğilen çizgiler, asılıp duran son derece ölçülü çanaklar, uzayıp giden keşideler (çekilişler) mekleşmiş, zengin doğu kültürünün ve ruhunun ortaya çıkışı olarak görünürler. Ta'lik hattında elif ve lam lar soldan sağa doğru meyletmış; vay, fe, kaf, mim gibi harflerin gözleri kapanarak küçülmüştür. Be, sin, fe, kaf gibi harflerin kolları uzayıp gitmiş, harfler asılıp kalmıştır.

(<http://www.grafikerler.org/forum/konu/hat-sanati-yazi-cesitleri.44136/>, 2015)

5.2.5 Rika Yazısının Özellikleri:

Günlük hayatta, devlet dairelerinde en çok kullanılan divani karakterinde bir yazı çeşididir. Kalemin tabiatına uygun, süratli ve kolay yazma ihtiyacını karşıladığı için harf yapıları basitleşmiş; fe, kaf, mim, vav gibi harflerin başları ufalmış, dişleri yok olmuştur. Sola doğru dik ve köşeli çizgiler, kelimelerin satırlara meylederek yaptıkları akıcılık, bu yazı çeşidinin karakteristik özelliklerindendir. (<http://www.grafikerler.org/forum/konu/hat-sanati-yazi-cesitleri.44136/>, 2015)

İyi bir hattat'ta aranan özellikler de şunlardır:

1-Okunaklı yazmak

2-Düzen, intizam

3-Sûratli yazmak

4-Ölçülü yazmak

Osmanlı Devletinde Hakkaklar

Tarih öncesi devirlerden itibaren bütün medeniyetlerde en önemli sanat faaliyetlerinden birini hakkâklık oluşturmuştur. Arapça hakk "bir şeyi diğerine sürtmek, kaşımak, kazımak" kökünden türetilen terim "taş, maden, fildişi, ahşap gibi çeşitli sert maddeler üzerine oyma ve kazıma yapma sanatı" anlamını taşımaktaysa da bugün hakkâklık denilince akla yalnız taş ve maden kazımacılığı (özellikle mühür) gelmektedir. Hakkâklık en itibarlı dönemlerini Akkadlar başta olmak üzere Mezopotamya medeniyetlerinde, Mısırlılar 'da, Romalılar 'da, Selçuklular 'da ve Osmanlılar 'da gelişen mühür sanatlarında yaşamıştır

Kalem kelimesinin aslı Arapça olup (ar. kalam'kesik,yontuk, açık'/k.l.m./) geniş manada sözün çeşitli malzeme ile, yine çeşitli malzeme üzerine, simgelenmiş biçimlerle aktarılmasında kullanılan âletin adına denir. Yazının en eski örneklerini ise adına çivi yazısı ve hiyeroglif denilen çivimsi ve anatomik (hayvan, bitki) sadeleştirilmiş yazılarında görmekteyiz. (Kuşoğlu, 2009, s. 17)

Kâğıdın icadı ile şekil değiştiren ve bugün de sayılamayacak biçim ve şekillerde kağıt üzerinde faaliyetini sürdüren kalemi bir yana bırakıp, onun ilk şekli olan ağaç, çamur (tablet), taş ve madene oygu ve kabartma olarak sürdüren kaleme dönersek karşımıza dünden bugüne kalemkârlığımız çıkar. Ancak dün olduğu gibi günümüzde de çok şeyin hattâ heykel, kabartma ve mimarideki taş yontma işlerinin, elmas uçlu çelik kalemlerle yapılmalarına rağmen, artık bunlara kalem işi denilmemektedir. Hattâ, benzer kalemlerle yapılmış olmalarına rağmen hakkâklık (mühürcülük) ve savat sanatı gibi temelde kalemkârlık olan bu sanatlar zamanla yukarıdaki özel isimleri almışlardır. (Kuşoğlu, 2009, s. 17-18)

Beş bin yıllık Türk Maden Sanatı tarihi içerisinde, madeni en mükemmel şekilde işleyen ve onunla dünya şaheserleri vücuda getiren Büyük Selçuklular olmuşlardır. (Kuşoğlu, 2009, s. 18)

Bu sanatın yayıldığı coğrafya ve tarihi sıralaması şöyledir:

1. Büyük Selçuklular: 1040- 1157 Hükümrânlık alanı bugünkü İran

Kirman Selçukluları 1063- 1224 Hükümrânlık alanı Güneybatı İran

Anadolu Selçukluları 1076- 1308 Hükümrânlık alanı Anadolu

Suriye ve Filistin Selçuklular 1075-1150 Hükümrânlık alanı Suriye

Irak Selçukluları 1118-1191 Hükümrânlık alanı Irak

2. Mısır Türk Memlûkları (Kölemenler) 1250-1383 Hükümrânlık alanı Mısır

3. Osmanlılar 1299-1922 Merkezi İstanbul ve bilinen geniş coğrafya

Bazı farklı özellikler taşıyan bu kalem çeşitleri hakkında M. Zeki KUŞOĞLU şöyle bahsetmektedir.

1. Büyük Selçuklu Kalemi:

Ne yazık ki Selçuk kalemi tarzının, ilk ustalarınca ne çeşit kalemlerle ve nasıl bir tavırla yapıldığını tam olarak bilememekteyiz. Ancak elde mevcut olan yeterli sayıda eserlere baktığımızda tarzı ve âletlerini belirli ölçülerde tahmin etmek pek de zor değildir. Nitekim kendisi de büyük bir usta olan Gaziantepi Hacı Horoz (1921-1989) yıllarca yaptığı araştırma sonucu bizzat icat ettiği kalemlerle Selçuk tarzını yeniden keşfetmiş ve yetiştirdiği kalfa ve ustalarıyla Selçuklu dönemini hiç de aratmayacak şekilde güzel eserler ortaya koymuşlardır. (Kuşoğlu, 2009, s. 19-20)

Büyük Selçuklularca ortaya konulan ve her çeşit malzeme ve âlete uygulanan Rûmî, Hatâyî gibi motif ve hayvan ve insan figürü şeklinde biçimlemeler daha sonraları da bütün İslâm âleminin ortak sanatı haline gelmiştir. Bu sanatın genel karakteristik özelliği ise son derece ince, titiz oluşudur. Kalem derinliği fazla değildir. Zemin sık paralel çizgili veya çapraz taramalıdır. Selçuklu kaleminin bir başka özelliği kalem derinliğinin ve genişliğinin her yerde aynı olmasıdır. Bu tavırla dünya sanatı tarihine çok

sayıda, çok güzel sanat eserleri hediye edilmiştir. Eserlerinde kullandıkları yazı çeşidi ise sülüs, kûfi ve taliktir. Ayrıca Selçuklu eserlerinde yazı ve figür ile şekiller zeminden yüksekte tasarlanmıştır. Yine av sahneleri bu sanatın ayrılmaz bir diğer parçasıdır. Diğer Selçuklu kalemlerinde ise ana biçim ve özelliklere, bulundukları yörelerin de bazı özellikleri katılmış, dolayısıyla sonuçta bazı farklılıklar ortaya çıkmıştır. (Kuşoğlu, 2009, s. 20-21)

2. Mısır Türk Memlûk (Kölemen) Kalemi:

Bilindiği gibi köken itibarıyla da Türk olan Memlûkler'in sanatları da Selçuklu Sanatı ile büyük benzerlikler gösterir. Özellikle maden sanatının kalem işlerinde büyük benzerlik vardır ve her iki sanatı da birbirinden ayırt etmek son derece uzmanlık ister. Sonuç olarak Memlûk kaleminin Selçuk kalemine göre daha sade, daha az dekoratif daha az işçilikli olduğunu söyleyebiliriz. Büyük Selçuklularla başlayan ve İran, Irak, Yukarı Azerbaycan, Mısır, Suriye ve Anadolu'da yaşayan ve gelişen, ortak özellikleri çok olan bu sanat, Osmanlı Devletinin kurulup gelişmesine kadar sürmüştür. Anadolu ve Balkanlarda gelişen Osmanlı medeniyeti, yeni biçimlere ve tavırlara yönelirken, Anadolu dışındaki yörelerde Selçuk tesiri yakın bir geçmişe kaçar devam etmiştir. Selçuklu ve Memlûk kaleminde, eserler kalemin çekiçlenmesi (Kaleme çekiç vurarak) ile çalışılmıştır. Bunlar çok hafif çekiç darbeleriyle olmaktadır. (Kuşoğlu, 2009, s. 21-22)

3. Osmanlı Kalemi:

Uzun süren Osmanlı hâkimiyeti döneminde Osmanlı mülkü içerisinde meydana gelen kalem tavırlarının sınıflanması şu şekilde yapılabilir.

- a) İstanbul Kalemi
- b) Van Kalemi
- c) Kafkas Kalemi
- d) Bosna Kalemi

a)İstanbul Kalemi:

Anadolu Selçuklu medeniyetinin temelleri üzerinde oluşum dönemini geçiren Osmanlı Sanatı, kişiliğini Fatih devri ile bulmaya başlamıştır. O günden sonra, Selçuklu, Bizans ve Batı Sanatı Osmanlı potasında erimiş ve temeli Türk İslâm medeniyeti olan yeni bir sanat doğmuştur. Özellikle maden sanatları bir yandan yeni biçimler ortaya koyarken, diğer yandan da Tezhip (Türk Süsleme Sanatı) sanatının biçim ve fırça tavrını kalemkârlıkla madenî eserlere aktarmışlardır. İstanbul kaleminde en belirgin özellik fırçanın âhengindeki tavrın maden üzerine incelikli, kalınlıklı aktarılmasıdır. Bu uygulama, adına hakkâklık dediğimiz mühürcülükte kalmış kalemin ahengi içinde uygulanmıştır. O sebeptendir ki mühürcülükte İstanbul, İslâm dünyasının merkezi olmuştur. Bu uygulama 1928 harf devrimine kadar sürmüştür. Devletin yönlendirdiği kültür değişikliği neticesinde korumasız kalan bu Türk Maden Sanatının ilk yok oluşunu İstanbul yaşamıştır. (Kuşoğlu, 2009, s. 22-23)

b) Van Kalemi (İnce Kalem):

Van kalemi kendine has bir tavır göstermektedir. Tabi bütün kalemler kendine has özellikler taşırlar, ancak burada sözünü etmeye çalıştığımız, tavrın, savat sanatı olarak isim yapmasıdır. Nasıl ki mühür kazımacılığına hakkâklık deniliyorsa, Van kalemine de savat denilmektedir. Tabi ki sonuç olarak da karşımıza apayrı bir görünüş çıkmaktadır. Savat, batılıların gravür tekniklerine çok benzemektedir. Ancak batıda gravür, kağıda geçirmek için bir araç iken Van işinde eserin kendisidir. Kısaca açıklamaya çalışırsak; sanatkâr tıpkı gravür sanatındaki soğuk kalem tekniğinde olduğu gibi eserini ince çelik kalemlerle oyar ve sonunda da o açılmış kanalların içine, adına da "sevad" denilen bir karışımı toz veya çamur haline getirdikten sonra doldurur. Daha sonra orta hararete ateşe gösterilir ve savadın eriyerek boşluklara dolması sağlanır. İş soğumaya terk edilir ve ardından ölü zımpara ile zemin temizlenir, keçeye tutulur, cilalanır. Sonunda batılıların kağıt üzerinde elde ettiği neticeyi, doğulu gümüş üzerinde elde etmiş olur. Ayrıca batıda düz bir satıha yapılan bu işlem, doğuda tasarlanan her biçim üzerine yapılmıştır. Özellikle tütün tabakası, kamçı sapı, kılıç, hançer kınları, kaşık sapları ve akla gelebilecek her türlü küçük ve orta ölçekli gümüş eşyaya

yapılan Van kalemli savat işçiliği, batı dünyasında da minenin doğmasına sebep olmuştur. Osmanlı döneminde batıya çok sayıda savat işi ihraç edilirken çok sayıda da usta (ki bunların büyükçe bir kısmı Ermeni ustalardı) gönderilmiştir. İstanbul ve Van işi eserler ahşap bir sapa geçirilmiş çelik kalemlerin bilek gücü ile itilmesi sonucu yapılmışlardır ve kalem derinlikleri fazla değildir. (Kuşoğlu, 2009, s. 24-25)

c) Kafkas Kalemi (Derin Kalem):

Kafkas kaleminin kendine has özelliği ise derin kalem ve bazı kısımlarının savatlı ve cimar yaldızlı olmasıdır. Kafkas kaleminde Selçuklu sanatının mimarî ve kitap sanatında görülen bütün özellikleri maden üzerindeki kalem işlerinde de kendini gösterir. Sebebi ise, daha başından beri bölgenin, Selçuklu medeniyeti havzası içinde bulunmuş olmasındandır. Geniş bir bölgeyi içine alan Kafkasya'da bu sanat, özellikle Dağıstan'da gelişmiştir. Dağıstan sanatı; kılıç ve hançer kınları, at koşumları, kemerlerin gümüş aksamaları üzerindeki işçilikleriyle dünya sanatında haklı bir şöhret kazanmıştır. Doğunun birçok kral, sultan, mihrace, şeyh ve begleri kendileri, eşleri, saray ve malikâneleri için hep Dağıstanlı sanatkarlara sipariş verdirmişlerdir. Bugün birçok devlet, özel müze ve sanatseverde çok sayıda Kafkas kalemli eserler bulunmaktadır. O denli derin oygu için ne denli güçlü ve bileğine hâkim olmayı söylemeye gerek yoktur sanırım. Kafkas eserlerinde cıvalı altın da sıkça kullanılmıştır. Onun için Kafkas işlerinde sarı, siyah ve beyazın güzel bir uyumu göze çarpar. Dağıstan sanatının en önemli merkezi ise Kubaçi Köyü'dür. köyün aşağı yukarı bütün balkı yüzyıllardır aynı sanatı icra etmektedirler ve belli aileler, belli sanat dallarını icra edegelmişlerdir. Bu sanat, yöreye gidip yerinde incelenmeğe değer. Değişik dönemlerde oradan ayrılan sanatkârları Tebriz, Moskova ve İstanbul'da da sanat icra ederken görmekteyiz. (Kuşoğlu, 2009, s. 25-27)

d) Bosna Kalemi:

Bu kalem, adını eserlerin büyük bir kısmının Saraybosna ve çevresine yerleşmiş olan ustaların maden üzerinde yapmış oldukları yöreye has karakterler taşıyan işlemelerden almışlardır. Balkanlardaki bu kalem tarzının kaynağı,

üzerlerine işlendiği eşyalar da göz önüne alınırsa iki büyük sebepten kaynaklandığı ortaya çıkar. Bunlardan birincisi; daha Osmanlının ilk zamanlarında Boşnak, Arnavut ve Makedonların kitleler halinde Müslüman olmaları sonucu Türk-İslâm geleneklerini benimsemiş olmalarıdır. Bu İslamlaşma hareketi ile başlayan ve dinin beş şartından biri olan hac farızası sebebiyle bu ahalinin varlıkları, dünkü şartlardan dolayı aylarca süren yolculuk yüzünden Türk hâkimiyetindeki yerlerden geçerken görüp benimsedikleri yaşama biçimleriyle beraberlerinde vatanlarına getirdikleri eşyaları ve sorunları onlara benzerlerini yapmalarıdır. İkinci sebep ise; Osmanlı'nın Balkanlardaki siyasetidir. Bu siyasetin sonucundaki Osmanlı birçok kere fethettiği yörelere Anadolu'dan kitleler halinde insanlar yerleştirmiş; kendi ustalarınca han, hamam, köprü ve sivil mimari eserleri yaptırarak, Balkanların İslamlaşmasını ve Türkleşmesini sağlamıştır. Bütün bunların neticesinde, içinde Selçuklu ve Osmanlı kalem tarzlarının izlerini taşıyan ve zaman içinde değişerek kendine has bir üslup kazanan Bosna Kalemi ortaya çıkmıştır. Bu kalemin en belirgin özelliği kalem derinliğinin aynı olması ve biçimlerinin sadeliğidir. Bu sadelik içinde kullanılan en belli başlı şekiller ise sadeleştirilmiş servi ağaçları, ibrik, sürahi şekilleri, mühr-i Süleyman yuvarlak ve beyzî biçimler içerisine Rumi yaprakların birleştirilmesidir. Bosnalılar, bu şekillerle başta sini, kapaklı sahanlar, ibrik, sefer taşı başta olmak üzere her türlü kır eşyalarını süslemişlerdir. Ayrıca bu kalem çeşitleri dışında, yine Anadolu'da yöresel İmiş olmasına rağmen, ellikle bakır mutfak eşyaları yerine Erzincan, Kayseri ve Kastamonu'da güzel ve özellikli kalem işleri yapılmıştır. (Kuşoğlu, 2009, s. 27-29)

6 OSMANLI DEVLETİNDE BİLİNER BİRKAÇ HAKKÂK HAYATI

6.1 Abdi Dede (Hakkâk) (? -1902)

Sadettin Nüzhet'in, kısa hayat hikâyesi Türk Musikisi Antolojisinden alınmıştır. Son devrin değerli zakirlerinden ve ilahi bestekârlarındandır. Koca Mustafa Paşa Dergâhının bir odasında münzevi hayat sürerdi. Hakkâklıkta

kıymetli Bir üstad idi. "Mecdi" mahlası ile şiirler yazardı, denilmektedir. Mecdi lakaplı sanatkârın bu zat olabileceği söylenmektedir. (Kuşoğlu, 2009, s. 40)

6.2 Ahmed (Kırımlı) (19?? -?)

Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. On sekizinci asrın ortalarında yaşadığı ve devrinin ünlü hakkaklarından olduğu bilinmektedir. Kâtip Çelebi'nin "Cihannüma" adlı eserinin levhalarını ve şekillerini şimşir kalıplara oyduğu kaynaklarda geçmektedir. Ülkemizde asit indirmeli bakır ve çinko levhalar klişe olarak kullanılmadan önce baskı kalıpları şimşir ağacı oyularak hazırlanırlardı. Baskı tekniğinde diğer bir usulde lito taşı üzerine ters olarak hazırlanan taş baskı usulüydü ve ilk baskı Kur'anlar bu şekilde basılmışlardır. (Kuşoğlu, 2009, s. 40-41)

6.3 Benderyan (Mıgırdıç) (1835 -1901)

İstanbul Kumkapı'da doğmuştur. Arakel Dadyan (III. Selim dönemi barutcubaşısı) tarafından evlatlık edinildikten sonra 1856'da Paris'e götürülmüş ve orada kaldığı üç yıl zarfında hakkâklık öğrenmiştir. Orada öğrendiği teknikler sayesinde İstanbul'da kısa zamanda ünlendi. Kıymetli ve yarı kıymetli taşlar üzerine yaptığı çalışmalarla dikkatleri üzerine çekmiştir. Devrinin üst düzey zenginleri ve kilise ona çok sayıda taş iletmiş ve yüzük yaptırmıştır. Şöhreti yurtdışına da taşan Benderyan yabancı kral ve kraliçelere madalyonlar ve yüzükler yapmıştır. Bu eserlerden dolayı kendisine çeşitli nişanlar verilmiştir. Bugün dahi az sayıda olan eserleri çok kıymetlidir. Zamanının ünlü devlet adamı ve zenginlerinden olan Abbas Halim Paşa, büyük paralar harcayarak onun eserlerinden olan bir koleksiyon yapmıştır. Benderyan 23 Ekim 1901'de Boğaziçi'ndeki Yeni Mahalle yalısında vefat etmiştir. (Kuşoğlu, 2009, s. 41)

6.4 Fenni Efendi (1850 - 1918)

Asıl adı Mehmed Said Fenni olan, Yozgat'ta doğmuştur. Küçük yasta Arapça, Farsça, Hüsn-i hatla meşgul olmuş ve ilk görevi Yozgat İdare Meclisi kâtipliği olmuştur(1873). Daha sonra çeşitli memuriyetlerde bulunmuş ve ardından Ankara Vergi Dairesine atanmıştır. Daha sonra Ankara Valisi Abidin

Paşa'nın dikkatini çekti, ardından Ankara İdadisinde hat ve edebiyat hocalığı yapmıştır. 1911'de başladığı Ankara Erkek Öğretmen Okulundan emekli olduğundan bir müddet sonra vefat etmiştir (1918). Esasen Fenni Efendi de kaynaklara şair olarak geçmiştir. O da Hüsn-i hattı ve hakkâklığı bir meslek olarak yapmamış, ünlü kişiler ve sevdikleri insanlar İçin mühürler kazımıştır. Kazıdığı mühürlerin 177 kadarını bir defter içine bastığı için (ki bu usul, meslekleri hakkâklık olan kişilerce mühürü sahibine vermeden önce kendi defterine damgasını çıkarırlardı) mühürcülüğü bilinmektedir. Şair, hattat ve hakkak olan Fenni Efendi aynı zamanda tırnakla yazı kabartmada, buğday pirinç tanesi üzerine İhlas suresi yazmada da hünerliydi. (Kuşoğlu, 2009, s. 42-43)

6.5 Fenni Efendi (? -1883)

İ.A. Gövsa, "Türk Meşhurları" adlı eserinde Fenni Efendi'nin son asır Türk mühürcüleri arasında en büyük usta olduğunu ve hakkakbaşılıkla anıldığını kaydetmesine karşılık, "Hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır", notunu koyuyor. (Kuşoğlu, 2009, s. 43)

6.6 I. Sultan Mahmud (1696 - 1754)

Yirmi dördüncü Osmanlı padişahıdır. İyi bir eğitim görmüştür. Devlet için tehlike arz eden Patrona Halil eşkıyasını 15 Kasım 1730'da ortadan kaldırarak Osmanlıyı büyük bir beladan kurtarmıştır. Şair ve âlimdi. Memleketin ilim ve fikir hayatına büyük önem vermiş ve Hakkâklık da öğrenmiştir. Hatta kazdığı mühürleri el altından sattırır ve kazandığı helal para ile sadakasını vermiştir. Seven ve sevilen bir padişah olmuştur. (Kuşoğlu, 2009, s. 44)

6.7 Hakkâk Rauf Efendi (1878- 1957)

13 yaşında İstanbul Hakkâklar Çarşısı'nda çiraklığa başlamıştır ve 20 yaşında kalfa olmuştur. Otuz yaşında usta olup aynı çarşıda dükkân açmıştır. Ne yazık ki kendisi ile yapılan söyleşide meslekle ilgili sorular sorulmamış ve bu son usta ile beraber bu bilgiler tarih karanlıkları arasına girmiştir. Nasıl yetişirlerdi, kimlerden ustalık öğrendiler, meslekte yaşadıkları önemli olaylar ve bu mesleği

neden tercih ettiği hakkında röportaj yapılmadığından kendisi hakkında bilgilere detaylı olarak ulaşılammıştır. (Kuşoğlu, 2009, s. 44-45)

6.8 Yavuz Sultan Selim (1470 - 1520)

Dokuzuncu Osmanlı Padişahıdır. Okumaya meraklıydı. Tarihe merakının yanı sıra Farsça ve Arapçayı da iyi öğrenmiştir. İyi ata biner, kılıç sallarmış. Ok ve yayını dahi kendisi yapacak kadar ustaymış. Amasya'da doğmuştur. Şehzadelğinde Trabzon Sancak Beyi olduğu zamanda bile ilim ve sanattan kopmamıştır. Babası Beyazıt Han ismine Trabzon'da sikke kazımıştır. (Kuşoğlu, 2009, s. 45)

7 KATALOG

Katalog No: 1

Env. No: 2.1.99

Fot. No: 1-2

Çizim No: 1-2

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müzeye Geliş Tarihi: 12.01.1999

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Çapı: 2,2 Cm Yüksekliği: 2,5 Cm

Tarih: 1326-(1908)

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Resmi (makam ve kurum) Mühür

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Mehmet SEVEN (Hibe)

Ait Olduğu Yöre: Van

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bakır

Kullanılan Yazı Türü: Ta'lik

Tanım: Dairesel formda olan mühür, bakırdan yapılmıştır ve sağlam durumdadır. Ön yüzünde Osmanlıca “**Mahalle-i Habib İhtiyar Meclisi**” ve tarih olarak da 1326 (1908) yazmaktadır.³ Habib Mahallesi eski Van şehrinde bir mahalle adıdır. Günümüzde bu mahalle adı değişmiştir. Ön yüzeyinde Osmanlıca yazının dışında herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. Mühürde yazı türü olarak ta'lik yazı kullanılmıştır. Mührün arka kısmı tutamaklıdır, üst kısmı elips şeklindedir ve tutamak altta hafif genişleyerek mühre bağlanmaktadır. Tutamağın elips şeklindeki kısmında daire oyuğa yer verilmiştir. Mührün tutamaklı olan arka kısmının yüzeyinde herhangi bir yazı veya süsleme görülmemektedir. Mühür mahalle muhtarlığına ait olduğundan resmi (makam ve kurum) mühür olarak kullanılmıştır. Mühür döküm tekniği ile yapılmış ve üzerindeki yazı kazıma tekniğiyle ortaya çıkarılmıştır.

³ Mühürde adı geçen resmi kurum mührünün Van ilinde eski bir mahalle olduğu söylenmektedir. Fakat dönemin muhtarının kim olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Katalog No: 2

Env. No: 2.2.99

Fot. No: 3-4

Çizim No: 3-4

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müze Geliş Tarihi: 12.01.1999

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Çapı: 1,5 Cm Yüksekliği: 2,2 Cm

Tarih: 1296-(1879)

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Şahıs (zat) Mührü

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Mehmet SEVEN (Hibe)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bakır

Kullanılan Yazı Türü: Ta'lik

Tanım: Dairesel formda olan mühür bakırdan yapılmış ve günümüzde sağlamdır. Döküm tekniği kullanılarak yapılan eserde ayrıca kazıma yekniğiyle yazı kuşağı ortaya çıkarılmıştır. Ön yüzünde Osmanlıca “**Abduh (Abdullah) Şükrü**” ve tarih olarak da 1296 (1879) yazmaktadır.⁴ Yazı kuşağının dışında daireysel alanın dış kenarları çentik konturlarla çevrilmiştir. Mühürde yazı türü olarak ta'lik yazı kullanılmıştır. Mührün arka kısmı tutamaklıdır. Tutamak kısmı palmet motifi şeklindedir ve ortasında bir delik vardır. Tutamak kısmı dikdörtgen bir sapla mühre bağlanmaktadır. Mührün tutamağa bağlandığı arka kısmı olan daireysel yüzey sade tutulmuş ve üzerinde herhangi bir yazı kuşağı veya süsleme bulunmamaktadır. Mühür şahıs (zat) mührü olarak kullanılmıştır.

⁴ Mühürde adı geçen şahıs (zat) mührünün kime ait olduğu ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Abduh yazılmasının nedeni Abdullah isminde Allah lafzının geçmesi ve mührün yere düşebileceği düşünülerek yazılmamıştır.

Katalog No: 3

Env. No: 2.3.99

Fot. No: 5-6

Çizim No: 5-6

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müzeye Geliş Tarihi: 12.01.1999

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Çapı: 1,7 Cm Yüksekliği: 1,6 Cm

Tarih: 1331-(1913)

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Şahıs (zat) Mührü

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Mehmet SEVEN (Hibe)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Pirinç (Sarı)

Kullanılan Yazı Türü: Mahalli Yazı

Tanım: Elips formda olan mühür pirinçten (sarı) yapılmış ve günümüzde sağlam durumdadır. Ön yüzünde Osmanlıca **“Hüseyin”** ve tarih olarak da 1331 (1913) yazmaktadır.⁵ Mührün üzerindeki yazıların kazıma yöntemiyle ortaya çıkarıldığı ve eserin döküm tekniği ile yapıldığı anlaşılmaktadır. Yazı kuşağının dışında elips alanın dış kenarları çentik konturlarla hareketlendirilmiştir. Mühürde yazıt ürü olarak mahalli yazı kullanılmıştır. Mührün arka kısmı tutamaklıdır. Tutamak silindirik biçimlidir ve ortasında bir delik vardır. Mührün tutamağa bağlandığı arka kısmında ise silindirik yüzey sade tutulmuştur. Mühürün şahıs (zat) mührü olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

⁵ Mühürde adı geçen şahıs (zat) mührünün kime ait olduğu bilinmemektedir.

Katalog No: 4

Env. No: 3.4.73

Fot. No: 7-8

Çizim No: 7-8

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müze Geliş Tarihi: 24.02.1973

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Çapı: 1,5 Cm Yüksekliği: 2,3 Cm

Tarih: 1929

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Şahıs (zat) Mührü

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Nimetullah ARVAS (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bronz

Kullanılan Yazı Türü: Latin Alfabesi

Tanım: Döküm tekniğiyle yapıldığı anlaşılan mührün kazıma tekniği kullanılarak da üzerine yazı kuşağının hakkedildiği tespit edilmiştir. Dairesel formda olan mühür bronzdan yapılmıştır ve günümüzde sağlam olarak teşhir edilmektedir. Ön yüzünde Latin harfleri ile “**Fatıma**” ve tarih olarak da 1929 yazmaktadır.⁶Mühür üzerinde herhangi bir süsleme unsuru mevcut değildir. Yazı çeşidi olarak latin alfabesi kullanılmıştır. Tutamak kısmı imame ve ibrik biçimlerine benzemektedir. Tutamağın ortasında bir delik mevcuttur. Tutamağın mührü bağlandığı kısımda karşılıklı olarak iki yarım daire ve bu dairelerin üstünde damla ile palmet motifi yer almaktadır. Mühür şahıs (zat) mührü olarak kullanılmıştır. Osmanlıdan sonra Cumhuriyet döneminde de belli bir süre mühür kullanıldığından bu mühür günümüz Türkçesi olan Latin harfleriyle yazılmıştır.

⁶ Mührde adı geçen şahıs (zat) mührünün kime ait olduğu hakkında malumat sahibi değiliz.

Katalog No: 5

Env. No: 3.4.90

Fot. No: 9-10

Çizim No: 9-10

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müze Geliş Tarihi: 18.12.1990

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Çapı: 2,2 Cm Yüksekliği: 2,7 Cm

Tarih: 1328-(1910)

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Resmi (makam ve kurum) Mühür

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Nuri ATAĞLI (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Ordu

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bronz

Kullanılan Yazı Türü: Rika

Tanım: Sağlam durumda olan mühür dairesel biçimdedir. Bronz malzeme ile teşkil edilen mührün ön yüzünde Osmanlıca “**Kiraz Limanı Mahalle Muhtarı Ordu** ” ve tarih olarak da 1328 (1910) yazmaktadır.⁷ Eserde adı geçen mahalle günümüzde Ordu ili sınırları içerisinde yer alır ve ismi değiştirilmemiştir. Mühürde yazı türü olarak Rika tercih edilmiştir. Eserde döküm ve kazıma tekniği kullanıldığı yapılan incelemelerde belirlenmiştir. Mührün arka kısmı tutamaklıdır ve tutamak kısmı palmet biçimlidir ve palmet motifinin yer aldığı kısım 3 daireyle hareketlendirilmiştir. Mührün tutamağa bağlandığı arka kısımdaki dairesel yüzey sadedir Mühürde adı geçen mahalle halen Ordu ilinin bir mahallesidir. Mühür mahalle muhtarlığına ait olduğundan resmi (makam ve kurum) mühür olarak kullanılmıştır.

⁷ Mühürde adı geçen mahallenin Ordu ilinde bir mahalle olduğu günümüzde bu mahalle isminin halen kullanıldığı tespit edilmiştir. Fakat dönemin muhtarının kim olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Katalog No: 6

Env. No: 3.5.73

Fot. No: 11-12

Çizim No: 11-12

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müze Geliş Tarihi: 24.02.1973

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Çapı: 1,5 Cm Yüksekliği: 2,5 Cm

Tarih: 1321-(1903)

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Şahıs (zat) Mührü

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Nimetullah ARVAS (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bronz

Kullanılan Yazı Türü: Ta'lik

Tanım: Dairesel formlu mühür, bronz malzemelidir ve sağlam durumdadır. Ön yüzünde Osmanlıca “**Ahmed Hulusi**” ve tarih olarak da 1321 (1903) yazmaktadır.⁸ Hulusi isminin son harfi olan “Y” harfi uzatılarak gül motifi şeklini almaktadır. Mühürde yazı türü olarak ta'lik tercih edilmiştir. Yapımında döküm tekniğinin kullanıldığı ve yazı karakterlerinin ise kazıma tekniğiyle yapıldığı anlaşılmıştır. Mührün arka kısmındaki tutamak kısmı imame biçimine benzemektedir. Tutamağın mührü bağlandığı kısım karşılıklı olarak iki daireselele delikle hareketlendirilmiştir ve tutamağın üst kısmında da bir daireselele delik bulunmaktadır. Mührün tutamağa bağlandığı daireselele yüzey sadedir. Mühür şahıs (zat) mührü olarak kullanılmıştır.

⁸ Mühürde adı geçen şahıs (zat) mührünün kime ait olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşıl原因amamıştır.

Katalog No: 7

Env. No: 3.6.73

Fot. No: 13-14

Çizim No: 13-14

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müze Geliş Tarihi: 24.02.1973

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Çapı: 1,5 Cm Yüksekliği: 2,3 Cm

Tarih: 1302-1885

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Şahıs (zat) Mührü

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Nimetullah ARVAS (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bronz

Kullanılan Yazı Türü: Ta'lik

Tanım: Dairesel formdaki mühür bronz malzemelidir ve günümüzde sağlam durumdadır. Mührün ön yüzünde Osmanlıca “**Es-Seyyid Mehmed Şükrü**” ve tarih olarak da 1302 (1885) yazmaktadır.⁹ Ön yüzde Osmanlıca yazı kuşağının dışında herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. Mühürde yazı türü olarak ta'lik yazı tercih edilmiştir. Mührün arka kısmındaki tutamak palmet biçimlidir. Tutamağın ortasında damla motifi yer almaktadır. Mührün tutamağa bağlandığı dairesel formdaki arka yüzeyi sadedir ve üzerinde herhangi bir yazı veya süsleme kuşağına yer verilmemiştir. Es-Seyyid, Beyefendi anlamına gelmektedir. Mühür şahıs (zat) mührü olarak kullanılmıştır. Mühürde işleme tekniği olarak kazıma, yapımında ise döküm tekniği kullanıldığı tespit edilmiştir.

⁹ Mühürde adı geçen şahıs (zat) mührünün kime ait olduğu bilinmemektedir.

Katalog No: 8

Env. No: 4.2.81

Fot. No: 15-16

Çizim No: 15-16

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müzeye Geliş Tarihi: 11.08.1981

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Çapı: 2,5 Cm Yüksekliği: 2,3 Cm

Tarih: 1298 (1880)

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Resmi (makam ve kurum) Mühür

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Selahattin TERZİ (Oğlundan Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Tatvan

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Pirinç (Sarı)

Kullanılan Yazı Türü: Ta'lik

Tanım: Dairesel formda olan mühür pirinç (sarı) malzemeden üretilmiştir ve sağlam vaziyettedir. Ön yüzde tam olarak çözümlenmemesine rağmen Osmanlıca “Tatvan Nuğuş Muhtar Ferit” ve tarih olarak da 1298 (1880) ibareleri okunabilmiştir.¹⁰ Ön yüzdeki yazı kuşağının dışında herhangi bir unsur bulunmamaktadır. Mührün yazı türü ta'liktir. Mührün arka kısmı tutamaklı olup tutamak kısmı palmet motiflidir. Mührün arka yüzeyinin tutamağa bağlandığı daireysel form sade yüzeylidir. Yazı türünün oluşturulmasında kazıma tekniği, mühür yapım tekniğinde ise döküm tekniği kullanılmıştır. Mühür mahalle muhtarlığına ait olduğundan resmi (makam ve kurum) mühür olarak kullanılmıştır.

¹⁰ Mührde adı geçen resmi (kurum) mührünün Bitlis ili Tatvan ilçesinde bir mahalle olduğu günümüzde bu mahalle isminin kullanılmadığı tespit edilmiştir. Dönemin muhtarının kim olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Katalog No: 9

Env. No: 4.3.53

Fot. No: 17-18

Çizim No: 17-18

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müze Geliş Tarihi: 1953

Bugünkü Durumu: Tahrip olmuş

Ebatları: Çapı: 2,5 Cm Yüksekliği: 3 Cm

Tarih: Yok

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Resmi (makam ve kurum) Mühür

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: toprak altında bulunma

Ait Olduğu Yöre: Van- Başkale

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Tunç

Kullanılan Yazı Türü: Mahalli Yazı

Tanım: Dairesel formda olan mühür tunçtan yapılmıştır ve günümüze sağlam bir şekilde ulaşamamıştır. Tunç madeninin eritilmesi ve bir kalıba dökülmesiyle oluşturulan mühürün kazıma tekniğiyle yazı kuşağının ortaya çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Ön yüzün net olmamakla beraber orta kuşağında Osmanlıca “**Van**” üst kısımda “**Vilayet-i Şarki Türki**”, alt kısımda da “**Spor Âleminde**” yazmaktadır.¹¹ Mühürdeki yazılar silik olduğundan üzerinde herhangi bir tarih tespit edilememiştir. Ön yüzeyinde Osmanlıca yazı kuşağının dışında süsleme olarak hilal motifine yer verilmiştir. Mühürde yazı türü olarak mahalli yazı kullanılmıştır. Mührün arka kısmı tutamaklıdır, bu kısım dikdörtgen formda ve palmet motiflidir. Mührün tutamağa bağlandığı dairesele yüzey sade tutulmuştur ve üzerinde herhangi bir yazı ve süsleme kuşağına yer verilmemiştir. Mührün resmi (makam ve kurum) mühür olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

¹¹ Mühürde adı geçen resmi (kurum) mührünün Van iline ait olduğu ortasında yer alan “Van” ibaresinden anlaşılmıştır. Fakat kime veya hangi resmi kuruma ait olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Katalog No: 10

Env. No: 5.1.72

Fot. No: 19-20

Çizim No: 19-20

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müzeye Geliş Tarihi: 17.08.1972

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Çapı: 3,5 Cm Yüksekliği: 11 Cm

Tarih: 1280-1863

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Resmi (makam ve kurum) Mühür

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: H. ALTAYLI (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bronz

Kullanılan Yazı Türü: Mahalli Yazı

Tanım: Döküm ve kazıma tekniklerinin bir arada kullanıldığı belirlenmiştir. Dairesel formda olan mühür bronzdan yapılmıştır ve sağlamdır. Ön yüzünde Osmanlıca “**Tamğâ-yı Tahrîr-i Ceyş**” tarih olarak da 1280 (1863) yazmaktadır.¹² Bu mührün Orduda asker sayımından sonra resmi evrakların kayıt altına alınmasında kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Ön yüzeyinde Osmanlıca yazı kuşağının dışında süsleme olarak penç motifine yer verilmiştir. Ayrıca mühürün ön yüzeyinin dış kenarları yarım daire şeklinde yivlendirilmiştir. Mühürde yazı türü olarak mahalli yazı kullanılmıştır. Mühür tutamağıyla birlikte bir bütün olup, tutamak kısmı aşağıya doğru çan şeklinde genişleyen bir forma sahiptir. Üst kısmında ise oval küresel başlık yer almaktadır. Mührün tutamağa bağlandığı daireSEL yüzey sadedir. Eser orduya ait olduğundan resmi (makam ve kurum) mühür olarak kullanılmıştır.

¹² Mührün üzerinde yer alan “Ceyş” ibaresinin Osmanlıca ordu anlamına geldiği dikkate alındığında eserin resmi (kurum) mühür olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Katalog No: 11

Env. No: 6.1.77

Fot. No: 21-22

Çizim No: 21-22

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müze Geliş Tarihi: 18.05.1977

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Yüksekliği: 2,5 Cm

Tarih: 1323-1905

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Şahıs (zat) Mührü

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Şevket ALPARSLAN (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Gümüş

Kullanılan Yazı Türü: Ta'lik

Tanım: Elips formda olan mühür gümüşten yapılmış ve günümüze sağlam bir şekilde ulaşmıştır. Ön yüzünde Osmanlıca “**Salih Hakkı**” tarih olarak da 1323 (1905) yazmaktadır.¹³ Aynı yüzde yazı kuşağının dışında herhangi bir süsleme kuşağına yer verilmemiştir. Mühürde yazı türü olarak ta'lik yazı kullanılmıştır. Eserin üzerinde yer alan yazı kuşağının kazıma tekniğiyle ortaya çıkarıldığı ve yapım aşamasında ise döküm tekniğinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Mührün arka kısmındaki tutamak palmet ve rumi motiflidir. Tutamağın mührü bağlandığı kısımda nokta daireciklerden meydana gelen süslemelere yer verilmiştir. Eserin tutamağa bağlandığı dairesel yüzey sade tutulmuş ve üzerinde herhangi bir yazı kuşağı yer almamaktadır. Mühür şahıs (zat) mührü olarak kullanılmıştır.

¹³ Mühürde adı geçen şahıs (zat) mührünün kime ait olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Katalog No: 12

Env. No: 8.1.75

Fot. No: 23-24

Çizim No: 23-24

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müze Geliş Tarihi: 11.02.1975

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Çapı: 2,7 Cm Yüksekliği: 2,8 Cm

Tarih: 1926

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Resmi (makam ve kurum) Mühür

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: İsmail BİNİCİ (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Van

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Pirinç (Sarı)

Kullanılan Yazı Türü: Celi Sülüs

Tanım: Dairesel formda olan mühür pirinçten (sarı) yapılmış ve günümüze sağlam bir şekilde ulaşmıştır. Ön yüzünde ortada simetrik bir daire içinde Osmanlıca “**Vekâlet-i Meârif**”, altta “**İnzibat Komisyonu**”, üstte ise “**Van Mıntıkası**”, tarih olarak da 1926 yazmaktadır.¹⁴ Ön yüzeyinde yazı kuşağının dışında herhangi bir süsleme kuşağına yer verilmemiş, fakat yazı kuşağı iç içe iki daire ortasına istiflenmiştir. Mühürde yazı türü olarak celi sülüs yazı kullanılmıştır. Yazı türünün ortaya çıkarılmasında kazıma yöntemi kullanılmıştır ve döküm tekniği ile yapılmıştır. Mührün arka kısmı tutamaklıdır ve burası palmet ve rumi motifler ve bitkisel süslemelerden oluşmaktadır. Tutamağın üst kısmı palmet, alt kısmı ise rumi motifinden oluşmaktadır. Rumi motifinin üzerinde delik oyuklar yer almaktadır. Tutamağın mührü bağlandığı kısmı katlanabilir özelliğe sahiptir. Mührün tutamağa bağlandığı dairesel yüzey sade tutulmuş ve üzerinde herhangi bir yazı kuşağı yer almamaktadır. Eser o dönemin milli eğitim kurumuna ait olduğundan resmi (makam ve kurum) mühür olarak kullanılmıştır.

¹⁴ Van iline ait olan eserde yer alan “Vekâlet-i Meârif” kelimesinin Osmanlıca Milli Eğitim anlamına geldiği düşünüldüğünde mührün dönemin Milli Eğitim Müdürlüğünde kullanıldığı anlaşılmıştır.

Katalog No: 13

Env. No: 8.2.82

Fot. No: 25-26

Çizim No: 25-26

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müze Geliş Tarihi: 30.12.1982

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Çapı: 3,1 Cm Yüksekliği: 3,5 Cm

Tarih: 1307-1889

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Resmi (makam ve kurum) Mühür

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Yusuf ERTUTAR (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Van

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Pirinç (Sarı)

Kullanılan Yazı Türü: Celi Sülüs

Tanım: Dairesel formda olan mühür, pirinçten (sarı) yapılmış ve günümüze sağlam bir şekilde ulaşmıştır. Mühürün döküm tekniğiyle yapıldığı ve yazı türünün ortaya çıkarılmasında kazıma yöntemine başvurulduğu bilinmektedir. Ön yüzünde Osmanlıca “**Mahalle-i Tobcuoğlu Meclis-i İhtiyar**”, tarih olarak da 1307 (1889) yazmaktadır.¹⁵ Tobcuoğlu mahallesinin eski Van olarak adlandırılan bölgede bir mahalle ismi olduğu ve günümüzde aynı ismin kullanılmadığı tespit edilmiştir. Yazı kuşağının dışında süsleme olarak penç (çiçek motifi) motifine yer verilmiş ve tarih ibaresinin her iki tarafında kıvrık dal işlenmiştir. Mühürde yazı türü olarak celi sülüs kullanılmıştır. Mührün tutamağa bağlandığı dairesele yüzey sade tutulmuştur. Mührün tutamağı biçim olarak imameyi andırmaktadır ve uç kısmının ortasında dairesele bir delik bulunmaktadır. Mühür mahalle muhtarlığına ait olduğundan resmi (makam ve kurum) mühür olarak kullanılmıştır.

¹⁵ Mühürde adı geçen resmi (kurum) mührünün Van ilinde eski bir mahalle olduğu fakat dönemin muhtarının kim olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Katalog No: 14

Env. No: 9.1.74

Fot. No: 27-28

Çizim No: 27-28

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müze Geliş Tarihi: 17.07.1974

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Çapı: 1,5 Cm Yüksekliği: 2 Cm

Tarih: 1231-1816

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Şahıs (zat) Mührü

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: İsmail BİNİCİ (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bronz

Kullanılan Yazı Türü: Ta'lik

Tanım: Dairesel formda olan mühür döküm ve kazıma teknikleri kullanılarak ortaya çıkarılmıştır. Eser bronz malzemedendir ve sağlamdır. Ön yüzde Osmanlıca “**Abduh (Abdullah) Arif**” ve tarih olarak da 1231 (1816) yazmaktadır.¹⁶ Abduh yazılmasının nedeni Abdullah isminde Allah lafzının geçmesi ve mührün yere düşebileceği şeklinde değerlendirilmektedir. Yazı kuşağının etrafında dal motifi yer almakta ve dairesele alanın dış kenarlarında çentiklerle oluşturulan dişlerden meydana gelen kuşak- şerit mevcuttur. Mührde ta'lik yazı türü kullanılmıştır. Mührün arka kısmı tutamaklı olup tutamak kısmı balığı andırmaktadır ve üzerinde 4 dairesele formda delikler açılmıştır. Tutamak kısmı dikdörtgen bir sapla mühre bağlanmaktadır. Mührün tutamağa bağlandığı dairesele yüzey sadedir. Mühür şahıs (zat) mührü olarak kullanılmıştır.

¹⁶ Mührde adı geçen şahıs (zat) mührünün kime ait olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Katalog No: 15

Env. No: 9.2.74

Fot. No: 29-30

Çizim No: 29-30

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müzeye Geliş Tarihi: 17.07.1974

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Çapı: 1,5 Cm Yüksekliği: 3 Cm

Tarih: Yok

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Şahıs (zat) Mührü

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: İsmail BİNİCİ (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Gümüş

Kullanılan Yazı Türü: Latin harf

Tanım: Dairesel formda olan mühür gümüş malzemeden yapılmıştır ve günümüzde sağlamdır. Ön yüzünde Latin harfleri ile “**Aydin**” yazmaktadır ve üzerinde herhangi bir tarih ibaresi bulunmamaktadır.¹⁷ Yazı kuşağı dışında herhangi bir unsur mevcut değildir. Mührün arka kısmı tutamaklı olup tutamak kısmı palmet ve rumi motiflerinden oluşmaktadır. Tutamağın üst kısmında palmet alt kısmında ise rumi motifleri mevcuttur ve üzerinde oyuklar vardır. Mührün tutamağa bağlandığı dairesele yüzey sade tutulmuştur. Mühür şahıs (zat) mührü olarak kullanılmıştır. Osmanlıdan sonra Cumhuriyet döneminde de belli bir süre mühür kullanıldığından bu mühür günümüz Türkçesi olan Latin harfleriyle yazılmıştır. Eser kazıma ve döküm yöntemleri yoluyla ortaya çıkarılmıştır.

¹⁷ Cumhuriyet Dönemine ait olan mührde adı geçen şahsın (zat) kim olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Katalog No: 16

Env. No: 10.2.75

Fot. No: 31-32

Çizim No: 31-32

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müze Geliş Tarihi: 19.02.1975

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Çapı: 1,7 Cm Yüksekliği: 2,5 Cm

Tarih: 1263-1847

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Resmi (makam ve kurum) Mühür

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Hasan BİNİCİ (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Lüleburgaz

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Gümüş

Kullanılan Yazı Türü: Ta'lik

Tanım: Dairesel formda olan mühür gümüş malzemedan yapılmış ve günümüze sağlam bir şekilde ulaşmıştır. Yapımında döküm tekniği, üzerine hakkedilen yazıda ise kazıma tekniği kullanılmıştır. Ön yüzünde Osmanlıca “**Gayr-ı ez Zahire Gümrük-i Emti’a-i Bergos**” tarih olarak da 1263 (1847) yazmaktadır.¹⁸ Mühürde yer alan Bergos Osmanlı döneminde Lüleburgaz’a verilen addır. Lüleburgaz’da bulunan gümrüğe ait bir mühür olduğu düşünülmektedir. Mühürün yazı türü ta’liktir. Mührün arka kısmı tutamaklıdır ve tutamak kısmı palmet motifli şeklinde düzenlenmiştir. Bu motifin üzerinde 3 daire oyuk yer almaktadır. Mührün tutamağa bağlandığı daireli yüzey sade tutulmuş ve üzerinde herhangi bir yazı ve süsleme yer almamaktadır. Mühür o dönemin gümrük işlerinde resmi (makam ve kurum) mühür olarak kullanılmıştır.

¹⁸ Lüleburgaz’ın Osmanlı dönemindeki adı olan “Bergos” ve gümrük ibarelerinden yola çıkacak olursak eserde adı geçen yerin Lüleburgaz ilçesinde yer alan gümrüğe ait olduğu ve resmi (kurum) mührü olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Katalog No: 17

Env. No: 22.8.75

Fot. No: 35-36

Çizim No: 35-36

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müze Geliş Tarihi: 16.04.1975

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Çapı: 1,5 Cm Boyu: 1,5 Yüksekliği: 3 Cm

Tarih: 333-1915

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Şahıs (zat) Mührü

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Cemil ZER (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma-Ajur

Kullanılan Malzeme: Gümüş

Kullanılan Yazı Türü: Mahalli Yazı

Tanım: Prizmatik üçgen formunda olan mühür gümüşten teşkil edilmiş ve günümüzde sağlam durumdadır. Üçgen formun ve tutamağın ortaya çıkarılmasında döküm tekniği, üçgen formda bulunan yazı kuşağının ortaya çıkarılmasında kazıma, tutamakta yer alan süslemelerin birbirinden ayrılarak yansıtılmasında ise ajur tekniği kullanılmıştır. Mührün üç yüzeyi bulunmaktadır. Bir yüzeyinde Osmanlıca “**Haşim**” ve tarih olarak da 333 (1915) diğer yüzeyinde “**Mehmed Bin Fettah**” tarih olarak da 333 (1915) yazmaktadır.¹⁹ “**Haşim**” yazan yüzeyinde yazı kuşağının dışında başak yâda hurma dalına benzer motifler yer almaktadır. “**Mehmed Bin Fettah**” yazan yüzeyi sade tutulmuştur. Üçüncü yüzey de boş bırakılmıştır. Mühürde yazı türü olarak mahalli yazı türü kullanılmıştır. Mührün ortasında bir delik yer almakta ve tutamak yarım daire bir yayla mührü bağlanmaktadır. Mührün tutamak kısmında palmet ve rumi süslemelere yer verilmiştir. Mühür şahıs (zat) mührüdür.

¹⁹ Mühürde adı geçen şahıs (zat) mührünün kime ait olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Katalog No: 18

Env. No: 2005.63.E

Fot. No: 37-38

Çizim No: 37-38

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müzeye Geliş Tarihi: Bilinmiyor

Bugünkü Durumu: Tutamağı kırık

Ebatları: Çapı: 2,5 Cm

Tarih: 1926

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Resmi (makam ve kurum) Mühür

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Depo Fazlası (Müzeye Nasıl Geldiği Belli Değildir)

Ait Olduğu Yöre: Van-Erciş

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bronz

Kullanılan Yazı Türü: Ta'lik

Tanım: Dairesel formda olan mühür bronzdan yapılmış ve sağlam vaziyette değildir. Ön yüzünde Osmanlıca “**Kaza-i Erciş Muhasebe-i Hususiye Memurluğu**” tarih olarak da 1926 yazmaktadır.²⁰ Van ili Erciş İlçesinde özel bir muhasebe yerine ait mühür olduğu anlaşılmaktadır. Ön yüzde yazı kuşağının dışında herhangi bir süsleme kuşağına yer verilmemiştir. Mühürde yazı çeşidi olarak ta'lik yazı türü kullanılmıştır. Ta'lik yazının eserin üzerine yerleştirilmesinde kazıma tekniği kullanılmış ve döküm tekniği kullanılarak eser ortaya çıkarılmıştır. Mührün arka kısmı tutamaktır ve tutamak kısmı kırıktır. Mührün tutamağa bağlandığı dairesele yüzey sade durumdadır. Mühür o dönemin muhasebe işlerinde resmi (makam ve kurum) mühür olarak kullanılmıştır.

²⁰ Cumhuriyetin ilk yıllarında kullanılmaya devam eden Osmanlıca mührün Van ili Erciş ilçesinde yer alan Muhasebe Memurluğuna ait olduğu üzerinde yer alan yazı kuşağından anlaşılmıştır. Eserin hangi kurumda kullanıldığı tespit edilememiştir.

Katalog No: 19

Env. No: 2005.64.E

Fot. No: 39-40

Çizim No: 39-40

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müzeye Geliş Tarihi: Bilinmemektedir

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Yüksekliği: 2,5 Cm

Tarih: 97 (1297)1880

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Şahıs (zat) Mührü

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Depo Fazlası (Müzeye Nasıl Geldiği Belli Değildir)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bronz

Kullanılan Yazı Türü: Ta'lik

Tanım: Döküm tekniği kullanılarak yapılan mühür dairesel formdadır ve bronz malzemelidir. Günümüzde sağlam durumdadır. Kazıma yöntemiyle ön yüzünde Osmanlıca “**Muhammed Ali**” ve tarih olarak da 97 (1297)- (1816) yazmaktadır.²¹ Yazı türü ta'liktir. Mührün tutamak kısmı ovaldır ve balığa benzemektedir. Mührün tutamağa bağlandığı dairesel yüzey sade tutulmuş olup üzerinde herhangi bir yazı kuşağı veya süsleme bulunmamaktadır. Mühür şahıs (zat) mührü olarak kullanılmıştır.

²¹ Mühürde adı geçen şahıs (zat) mührünün kime ait olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Katalog No: 20

Env. No: 2009.127.E

Fot. No: 41-42

Çizim No: 41-42

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müzeye Geliş Tarihi: 07.07.2008

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Yüksekliği: 2,3 Cm

Tarih: Bilinmemektedir

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Resmi (makam ve kurum) Mühür

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Aslı KAYA (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma-Ajur

Kullanılan Malzeme: Gümüş- Akik

Kullanılan Yazı Türü: Yazı Türü Yoktur

Tanım: Elips biçimde olan ve döküm tekniği kullanılan mühürün, akikten içine yerleştirildiği tutamağın tamamı gümüşten yapılmış ve günümüzde sağlamdır. Tutamağında ajur tekniği kullanıldığı tespit edilmiştir. Ön yüzünde koşar vaziyette bir at figürü yer almaktadır. Figür dışında herhangi bir süsleme yer almamaktadır. Bu figür kazıma yöntemiyle oluşturulmuştur. Mührün tutamak kısmı imameye bezemektedir ve üzerinde lale yapraklarından soyut bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Ayrıca birbirlerine bağlı damla motifleri ve dış kenarda rumiler yer alır. Mührün atlarla ilgili bir alanda kullanıldığı ve resmi (makam ve kurum) mühür olduğu düşünülmektedir.²²

²² Üzerinde yer alan koşar vaziyette bir at motifi nedeniyle atlarla ilgili olduğu ve resmi (kurum) mühür olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Eserin hangi kurumda kullanıldığı tespit edilememiştir.

Katalog No: 21

Env. No: 2009.136.E

Fot. No: 43-44

Çizim No: 43-44

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müzeye Geliş Tarihi: 13.01.2009

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Yüksekliği: 1,6 Cm

Tarih: 1343-1924

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Şahıs (zat) Mührü

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Ömer DENİZ (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bronz

Kullanılan Yazı Türü: Ta'lik

Tanım: Elips biçimde olan mühür bronz malzemelidir ve günümüzde sağlamdır. Bronz madeninin eritilmesiyle döküm tekniği kullanılmıştır. Ön yüzünde Osmanlıca “**Mehmed Rıza El Haseb-i**” ve tarih olarak da 1343 (1924) yazmaktadır.²³ Ön yüzeyinde yazı kuşağının dışında herhangi bir hareket unsuru yer almamaktadır. Mühürde yazı çeşidi olarak ta'lik tercih edilmiştir. Kazıma yöntemiyle ta'lik yazı ortaya çıkarılmıştır. Mührün tutamak kısmı silindirik formdadır, uç kısmı topuz şeklindedir ve ortası deliktir. Mührün tutamağa bağlandığı elips yüzeyde yazı ve süsleme kompozisyonu yoktur. Mühür şahıs (zat) mührü olarak kullanılmıştır.

²³ Mühürde adı geçen şahıs (zat) mührünün kime ait olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Katalog No: 22

Env. No: 2009.137.E

Fot. No: 45-46

Çizim No: 45-46

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müzeye Geliş Tarihi: 13.01.2009

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Yüksekliği: 1,4 Cm

Tarih: 342-1923

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Şahıs (zat) Mührü

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Ömer DENİZ (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bronz

Kullanılan Yazı Türü: Ta'lik

Tanım: Elips formda olan mühür bronzdan yapılmıştır ve günümüzde sağlam olarak gelebilmiştir. Ön yüzünde Osmanlıca “**Mahmud Muhammed Yari**” ve tarih olarak da 342 (1923) yazmaktadır.²⁴ Yazı kuşağının dışında herhangi bir süsleme yer almamaktadır. Mühürde yazı çeşidi olarak ta'lik yazı türü kullanılmıştır. Mührün tutamak kısmı elips formdadır ve ortası deliktir. Mührün tutamağa bağlandığı yüzey sade tutularak üzerine herhangi bir unsur yerleştirilmemiştir. Eserin yapımında döküm tekniği, işleminde ise kazıma tekniği yer almıştır. Mühür şahıs (zat) mührü olarak kullanılmıştır.

²⁴ Mühürde adı geçen şahıs (zat) mührünün kime ait olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Katalog No: 23

Env. No: 2009.138.E

Fot. No: 47-48

Çizim No: 47-48

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müzeye Geliş Tarihi: 13.01.2009

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Yüksekliği: 1,7 Cm

Tarih: 1338-1919

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Resmi (makam ve kurum) Mühür

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Ömer DENİZ (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bronz

Kullanılan Yazı Türü: Mahalli Yazı

Tanım: Elips formda olan mühür bronz malzemelidir ve günümüze sağlam bir şekilde ulaşmıştır. Ön yüzünde Osmanlıca “**Cerrahi Sa’diyye**” tarih olarak da (1919) yazmaktadır.²⁵ Mühür Cerrahi Sadiyye tarikatlarına aittir. Yazı kuşağının dışında süslemeye yer verilmemiştir. Mühürde yazı çeşidi olarak mahalli yazı kullanılmıştır. Mührün arka kısmı tutamaklıdır ve deforme olmuştur. Mührün tutamak kısmı silindirik formda, uç kısmı topuz şeklindedir ve ortası deliktir. Mührün tutamağa bağlandığı dairesel yüzey sadedir. Eserin o dönemin tarikat işlerinde kullanıldığından resmi (makam ve kurum) mührü olduğu düşünülmektedir. Döküm tekniğiyle mühür ortaya çıkmıştır ve üzerine kazıma yöntemiyle yazı lar işlenmiştir.

²⁵ Mühürde yer alan Cerrahi Sa’diyye” ibarelerinin Osmanlı dönemindeki tarikatlar olduğu düşünülmektedir. Eserin o dönemde tarikatın resmi işlerinde kullanıldığı ve resmi (kurum) mühür olduğu düşünülmektedir.

Katalog No: 24

Env. No: 2009.139.E

Fot. No: 49-50

Çizim No: 49-50

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müzeye Geliş Tarihi: 13.01.2009

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Yüksekliği: 1,5 Cm

Tarih: 1329-1911/ 1369-1950

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Şahıs (zat) Mührü

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Ömer DENİZ (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bronz

Kullanılan Yazı Türü: Mahalli Yazı

Tanım: Kare formda olan mühür bronz kullanılarak döküm tekniğiyle yapılmıştır ve günümüze sağlam bir şekilde ulaşmıştır. Ön yüzünde üstte Osmanlıca “**Paşam İbrahim Bin Hüsrev**” tarih olarak da 1329 (1911) altta ise 1369 (1950) yazmaktadır.²⁶ Mühürde iki ayrı tarihin olması ve her iki tarih arasında 39 yıl gibi uzun bir sürenin olmasının nedeni tespit edilememiştir. Ön yüzeyinde yazı kuşağının dışında herhangi bir süsleme kuşağına yer verilmemiştir ve yazı kuşağı kazıma yöntemi yoluyla hakkedilmiştir. Mühürde yazı çeşidi olarak mahalli yazı kullanılmıştır. Mührün arka kısmındaki tutamak deforme olmuştur. Mührün tutamak kısmı dikdörtgen formdadır ve uç kısmının ortası deliktir. Mührün tutamağa bağlandığı dairesel yüzey sadedir, üzerinde herhangi bir yazı kuşağı yer almamaktadır. Mühür şahıs (zat) mührü olarak kullanılmıştır.

²⁶ Mühürde adı geçen şahıs (zat) mührünün kime ait olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Katalog No: 25

Env. No: 2013.203.E

Fot. No: 51-52

Çizim No: 51-52

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müzeye Geliş Tarihi: 2013

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Çapı: 1,4 Cm Yüksekliği: 1,6 Cm

Tarih: 1291-1874-75

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Şahıs (zat) Mührü

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Van Kalesi Kazısı

Ait Olduğu Yöre: Van

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bakır

Kullanılan Yazı Türü: Mahalli Yazı

Tanım: Dairesel formda olan mühür bakır malzemeden yapılmıştır ve günümüze sağlam bir şekilde gelebilmiştir. Ön yüzünde Osmanlıca “İbrahim” tarih olarak da 1291 (1874-75) yazmaktadır.²⁷ Ön yüzeyinde yazı kuşağının dışında simetrik olarak karşılıklı iki hilal ve bu hilallerin ortasında kollarının üçlü yaprakların (kazayağı) oluşturduğu yıldız yer alır. Döküm ve kazıma tekniklerinin kullanıldığı eser Van Kalesi kazılarında bulunmuştur. Mühürde yazan tarihlere yakın zamanlarda Van sancağı ticaret mahkemesi katip İbrahim Efendi ve Defterhane memurları Refiki İbrahim Efendi isimleri geçmektedir. Mühürde yazı çeşidi olarak mahalli yazı kullanılmıştır. Mührün tutamak kısmı ovaldır ve uç kısmının ortası deliktir. Mührün tutamağa bağlandığı dairesele yüzey sade tutulmuştur. Mühür şahıs (zat) mührü olarak kullanılmıştır.

²⁷ Mühürde adı geçen şahıs (zat) mührünün kime ait olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Katalog No: 26

Env. No: 2013.204.E

Fot. No: 53-54

Çizim No: 53-54

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müzeye Geliş Tarihi: 2013

Bugünkü Durumu: Sağlam- fakat yazılar okunmuyor

Ebatları: Yüksekliği: 3,5 Cm

Tarih: Bilinmemektedir

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Şahıs (zat) Mührü

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Van Kalesi Kazısı

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma-Ajur

Kullanılan Malzeme: Pirinç (Sarı)

Kullanılan Yazı Türü: Bilinmemektedir

Tanım: Prizmatik üçgen formunda olan mühür pirinçin (sarı) eritilmesi yoluyla döküm tekniği kullanılarak yapılmış ve günümüzde sağlam bir şekilde ulaşamamıştır. Mührün üç yüzeyi bulunmaktadır. Mühür tahrip olduğundan 3 yüzeyinde de herhangi bir yazı veya süslemenin varlığı tespit edilememiştir. Mührün ortasında bir delik yer almaktadır ve tutamak yarım daire bir yayla mührü bağlanmaktadır. Mührün tutamak kısmında üstte palmet kenarlarda ise ikili rumi süslemelere yer verilmiştir. Eser silik olmasına rağmen müze envanterinde yer alan benzer örnekleriyle karşılaştırdığımızda şahıs (zat) mührü olarak kullanıldığı düşünülmektedir.²⁸ Mührün yüzeyi tahrip olduğundan yazı türünün ve varsa süslemelerin hangi teknikle yapıldığı anlaşılamamıştır. Eserin tutamak kısmında yer alan süslemeleri birbirinden ayırmak için ajur yöntemine başvurulmuştur.

²⁸ Yazı kuşağının okunamadığı mühürde adı geçen şahıs (zat) mührünün kime ait olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Katalog No: 27

Env. No: 1.3.73

Fot. No: 55-56

Çizim No: 55-56

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müzeye Geliş Tarihi: 10.01.1973

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Çapı: 1,5 Cm

Tarih: 1296-1879

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı)- Şahıs (zat) Mührü

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: İsmail BİNİCİ (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Akik

Kullanılan Yazı Türü: Ta'lik

Tanım: Prizmatik üçgen formunda olan mühür akikten yapılmıştır, günümüzde sağlamdır. Mührün üç yüzeyi bulunmaktadır. Bir yüzeyinde Osmanlıca “**Osman Nuri**” ve tarih olarak da 1296 (1879) diğer yüzeyinde “**Men Sabere Zafere**” (Kim sabrederse zafere erer) yazmaktadır.²⁹ Üçüncü yüzeyde ise boş bırakılmıştır. Mühürde adı geçen Osman Nuri'nin aslen Tokatlı olan ve mâbeyn-î hümayûn müşiriliği yapan şahıs olduğu düşünülmektedir. Her üç yüzeyde de süsleme bulunmamaktadır. Mühürde yazı çeşidi olarak ta'lik kullanılmıştır. Mührün ortasında bir delik yer almaktadır. Bu mührün yapılan araştırmalar ve kaynak taramalarından yola çıkarak, tutamaklı bir mühür olduğu düşünülmektedir fakat tutamak kısmı günümüze ulaşamamıştır. Mühür şahıs (zat) mührü olarak kullanılmıştır.

²⁹ Şahıs (zat) mührünün üzerinde yer alan şahsın “Osman Nuri” olduğu düşünülmektedir.

Katalog No: 28

Env. No: 3.1.72

Fot. No: 57-58

Çizim No: 57-58

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müze Geliş Tarihi: 21.06.1972

Bugünkü Durumu: Sağlam Değil

Ebatları: Çapı: 1,5

Tarih: Bilinmemektedir

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı) Yüzük (Tılsım)

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Rıza BAYDOĞAN (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Gümüş – Akik

Kullanılan Yazı Türü: Bilinmemektedir

Tanım: Dairesel formda olan mühür gümüş ve akikten teşkil edilmiştir ve günümüze sağlam bir şekilde ulaşmamıştır. Ön yüzünde akik üzerine arapça, **“Bismillahirrahmanirrahim, Ya ibaden hemmuhu nefehatu, Kul huvallahu fi’s semavati, Kul huvel sübhanehu, Ya nurel alemine ellimne”** yazmaktadır. Şerit- orta eşkenar dörtgenden oluşur 5 bölüme ayrılır.

Anlamı: Rahman ve rahim olan Allah’ın adıyla O semalarda olan Allah’tır. O her şeyden münezzehtir. Ey âlemlerin nuru bize öğret

Eserde herhangi bir tarihe rastlanılmamış olup, tılsım mühür olması sebebiyle ait olduğu yöre bilinmemektedir. Eser tılsım mühür olarak kullanılmıştır. Yüzüğün döküm tekniğiyle yapıldığı ve içerisine yerleştirilen akik baskı kısmının ise kazıma tekniğiyle işlendiği görülmektedir.

Katalog No: 29

Env. No: 3.1.81

Fot. No: 59-50

Çizim No: 59-60

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müzeye Geliş Tarihi: 24.06.1981

Bugünkü Durumu: Sağlam Değil

Ebatları: Yüksekliği: 2,6 Cm

Tarih: Bilinmemektedir

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı) Yüzük Şahıs (zat) Mührü

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Hasan BİNİCİ (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Gümüş - Akik

Kullanılan Yazı Türü: Mahalli Yazı

Tanım: Dairesel formdaki mühür yüzüğün döküm tekniğiyle yapıldığı anlaşılmıştır ve içerisine yerleştirilen akik kaşında kazıma yöntemiyle iki satır halinde “**Âlim Mustafa Hân Bân-i Mihrab**” ibaresi hak edilmiştir.³⁰ Yüzüğün üzerine açılan yuvaya yerleştirilen akik mührün zemini rozetle sonlanan dallarla bezenmiştir. Mührün dış yüzeyinde çentikler yer alır. İşinsal çizgilere yer verilmiştir. Mühürde yazı çeşidi olarak mahalli yazı kullanılmıştır. Mühürde herhangi bir tarihe rastlanılmamıştır. Eserin Mustafa Han’a ait olduğu ve yapılan bir eserin banılığını yaptığı fakat kendisinin ve yaptırdığı eserin hangisi olduğu ve mührün hangi yöreye ait olduğu belirlenememiştir. Mühür şahıs (zat) mührü olarak kullanılmıştır.

³⁰ Mühürde adı geçen şahıs (zat) mührünün kime ait olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Katalog No: 30

Env. No: 9.1.73

Fot. No: 61-62

Çizim No: 61- 62

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müze Geliş Tarihi: 15.10.1973

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Yüksekliği: 2,5 Cm

Tarih: Bilinmemektedir

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı) Yüzük (Tılsım)

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: M. Nevfel MENDİ (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Gümüş- Akik

Kullanılan Yazı Türü: Talik

Tanım: Gümüşten yapılan kısmının döküm yöntemiyle yapıldığı düşünülmektedir. Elips formdaki mühür yüzüğün akik kaşında iki satır halinde **“Kasım Allah’ın rahmetini yeniden bulsun”** anlamına gelen farsça " **ez no cuyed feyz ilahi kasım**" ibaresi kazıma yoluyla hakkedilmiştir. Yüzüğün üzerine açılan yuvaya yerleştirilen akik mührün zemini penç motifi ve Rumili kıvrık dallarla bezenmiştir. Mührün dış yüzeyinde çentikler yer alır ve Işınsal çizgilere yer verilmiştir. Mühürde yazı çeşidi olarak ta’lik yazı kullanılmıştır. Mühürde herhangi bir tarihe rastlanılmamış ayrıca hangi yöreye ait olduğu da tespit edilememiştir. Eser tılsım mühür olarak kullanılmıştır.

Katalog No: 31

Env. No: 10.31.76

Fot. No: 63-64

Çizim No: 63-64

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müzeye Geliş Tarihi: 31.03.1976

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Yüksekliği: 2 Cm Çapı: 1,5 Cm

Tarih: Bilinmemektedir

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı) Yüzük (Tılsım)

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Süleyman YAMAN (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bronz

Kullanılan Yazı Türü: Bilinmemektedir

Tanım: Dairesel formdaki mühür yüzüğün ön yüzeyinde çift hatla oluşturulan Mühr-i Süleyman motifi yerleştirilmiştir. 6 kollu yıldızın içerisinde 3, 11, 81 rakamları ve okunamayan ibarelere yer verilmiştir. Mührün sapı gövdeyle birlikte dökülmüş ve sabittir. Mühürde hangi yazı çeşidinin kullanıldığı belirlenememiştir. Mühürde herhangi bir tarihe rastlanılmamış ve tılsım mühür olduğundan yöresi tespit edilememiştir. Eser tılsım mühür olarak kullanılmıştır. Yüzük mührün döküm tekniği kullanılarak oluşturulduğu ve üzerinde bulunan sayıların kazıma yöntemiyle ortaya çıkarıldığı tespit edilmiştir.

Katalog No: 32

Env. No: 21.1.76

Fot. No: 65-66

Çizim No: 65-66

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müzeye Geliş Tarihi: 18.06.1976

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Yüksekliği: 2 Cm

Tarih: Bilinmemektedir

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı) Yüzük (Tılsım)

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: M. Ali DENİZ (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bronz

Kullanılan Yazı Türü: Makili

Tanım: Döküm tekniğiyle ve elips formda yapılan mühür yüzüğün ön yüzeyinde “**Mülkün sahibi Allah’tır**” anlamına gelen “**El mülkü lillah**” ibaresi kazıma yöntemiyle hakkedilmiştir. Mührün üzerinde yazı kuşağından başka herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Mührün sapı gövdeyle birlikte dökülmüş ve sabittir. Mühürde herhangi bir tarih olmadığından ve tılsım mühür olduğundan hangi yöreye ait olduğu tespit edilememiştir. Eser tılsım mühür olarak kullanılmıştır.

Katalog No: 33

Env. No: 21.10.75

Fot. No: 67-68

Çizim No: 67-68

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müze Geliş Tarihi: 11.04.1975

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Çapı: 2,5 Cm

Tarih: Bilinmemektedir

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı) Yüzük (Tılsım)

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Nuri ATAĞLI (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bronz

Kullanılan Yazı Türü: Bilinmemektedir

Tanım: Dairesel formdaki mühür yüzüğün yüzeyinde iki satır halinde “**Minnet Allah’ındır**” anlamına gelen arapça “ **El Minnetu Lil-Lahi**” ibaresi hakkedilmiştir. Yüzüğün üzerine hakkedilen yazı kuşağının dışında, zeminin dış kenarları dairesele dilimlerle hareketlendirilmiş, arka kısım işinsal çizgilerle yivlendirilmiştir. Eserin yapımında döküm işleminde kazıma tekniği yer almaktadır. Üzerinde tarih bulunmadığından hangi yöreye ait olduğu bilinmemektedir. Eser tılsım mühür olarak kullanılmıştır.

Katalog No: 34

Env. No: 28.8.74

Fot. No: 69-70

Çizim No: 69-70

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müzeye Geliş Tarihi: Ayniyata göre envanter edilen eserlerden artmıştır

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Yüksekliği: 2,1 Çapı: 1,7

Tarih: Bilinmemektedir

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı) Yüzük (Tılsım)

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Ayniyata göre envanter edilen eserlerden artmıştır

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Gümüş

Kullanılan Yazı Türü: Bilinmemektedir

Tanım: Dairesel biçimdeki mühür yüzüğün yüzeyinde iki satır halinde “**Yüce rabbini tesbih et**” anlamına gelen arapça " **Fe Sebbih Ala Sahibin Muhammed**" ibaresi hakkedilmiştir. Yüzüğün üzerine hakkedilen yazı kuşağının dışında, zemininde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Üzerinde tarih bulunmadığından hangi yöreye ait olduğu bilinmemektedir. Eser tılsım mühür olarak kullanılmıştır. Mühürün şeklinin döküm yöntemiyle oluşturulduğu ve üzerinde yer alan ibarelerin kazınarak elde edildiği anlaşılmaktadır.

Katalog No: 35

Env. No: 35.1.75

Fot. No: 71-72

Çizim No: 71-72

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müzeye Geliş Tarihi: 30.04.1975

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Yüksekliği: 2,3 Cm

Tarih: Bilinmemektedir

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı) Yüzük (Tılsım)

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Süleyman ÇORKUN (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bronz

Kullanılan Yazı Türü: Bilinmemektedir

Tanım: Dairesel formdaki mühür yüzüğün yüzeyinde tek satır halinde ne anlama geldiği bilinmeyen ve arapça yazılan " **Eş- Şahan**" ibaresi hakkedilmiştir. Yüzüğün üzerine hakkedilen yazı kuşağının dışında, zemininde herhangi bir süsleme kuşağına yer verilmemiştir. Mührün sapı gövdeyle birlikte dökülmüş ve sabittir. Mührün yan yüzeylerinde "S" kıvrımlarından oluşan kuşak bulunmaktadır. Üzerinde tarih ibaresi bulunmamaktadır. Eser tılsım mühür olarak kullanılmıştır. Yüzük mührün tamamı döküm tekniğiyle yapılmıştır. Kazıma yöntemiyle süsleme ve yazı türü belirlenmiştir.

Katalog No: 36

Env. No: 4.1.53

Fot. No: 73-74

Çizim No: 73-74

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müze Geliş Tarihi: 1953

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Yüksekliği: 3 Cm Çapı: 3,5 Cm

Tarih: Bilinmemektedir

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı) Tılsım Mühür

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Başkale İlçesi toprak altında çıkma

Ait Olduğu Yöre: Van-Başkale

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Tunç

Kullanılan Yazı Türü: Bilinmemektedir

Tanım: Dairesel formdaki tılsım mührün üst kısmında Cebrail as., alt kısmında Azrail as., solda Mikail as., sağda İsrail as. ve orta kısımda ise 30 kare içerisine yerleştirilen bölmede ise ebced hesabına göre “ha ve sad”, “ayın ve mim”, “ya ve ayn”, “sin ve he”, “fe ve ya” harfleri hakkedilmiştir. Bu 30 kare soldan sağa 5 sıra yukarıdan aşağıya 6 sıra halindedir. Ebced hesabına göre ha ve sad 98’e, ayın ve mim 110’a, ya ve ayn 80’e, sin ve he 65’e, fe ve ya ise 90’a denk gelmektedir. Bu hesaba göre tılsım mührün hangi amaçla yapıldığı tespit edilememiştir. Bir konuyu ya da tarihi sifreleme yoluyla anlatan örnekleri de dikkate alındığında ne anlam yüklenmeye çalışıldığı tespit edilememiştir. Üzerinde tarih ve hangi yöreye ait olduğu yazmayan tılsım mührün Van ili Başkale ilçesinde toprak altından çıkarıldığı dikkate alındığında ait olduğu yörenin Van- Başkale ilçesi olduğu söylenebilir. Toprak altından çıkarılan tılsımın döküm yöntemiyle yapıldığı ve üzerine kazıma tekniğiyle ibarelerin işlendiği anlaşılmaktadır. Eser tılsım mühür olarak kullanılmıştır.

Katalog No: 37

Env. No: 19.1.76

Fot. No: 75-76

Çizim No: 75-76

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müze Geliş Tarihi: 16.06.1976

Bugünkü Durumu: Sağlam- ortası delik

Ebatları: Yüksekliği: 9 Cm

Tarih: Bilinmemektedir

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı) Tılsım Mühür

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Süleyman OĞUZ (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bronz

Kullanılan Yazı Türü: Bilinmemektedir

Tanım: Döküm tekniği kullanılarak elde edilen daire formundaki tek yüzlü sabit tablalı tılsım mühür içten dışa doğru dört bölüme ayrılmıştır. Mührün merkezine altı kollu Mühr-ü Süleyman motifi yerleştirilerek motifin içerisine "Allah", "Muhammed", Ebubekir", "Osman", "Ömer" ve "Ali" lafızları kazıma yöntemiyle yazılmıştır. Mührün merkezi daire formlu bir silme ile çerçevelenmiş ve etrafına dışa doğru daha geniş tutulan iki bordür yerleştirilmiştir. Bu bordürler de kaş kemerlerle birbirine bağlanan kartuşların içerisine en içten itibaren Besmele ile başlayarak Bakara Suresinin 255. Ayeti (Ayetel Kürsü) "Allahü lâ ilâhe illâ hüvel hayyül kayyûm. Lâ te'huzühû sinetün ve lâ nevm. Lehû mâ fis- semâvâtî" ikinci kartuş da, "vemâ fil erd. Menzellezî yeşfeu indehû illâ biiznihi. ya'lemü mâ beyne eydihim vemâ halfehüm velâ yühîtüne" üçüncü kartuşta "bişey'in min ilmihî illâ bimâ şâe vesia kürsiyyühüssemâvâtî vel erd Velâ yeûdühü hıfzuhumâ ve hüvel aliyyül azîm" kazınmıştır. Eşkenar üçgenlerin üst üste ters yönde yerleştirilmesinden oluşturulan altı kollu yıldız motifinin kolları uzatılarak etrafına Eshab-ı Kehf (Yedi Uyurlar) ve çoban köpeklerinin isimleri "Yemlîhâ, Mekselînâ, Mislinâ, Mernûş, Debernûş, Şâzenûş, Kefeştatayyûş, Kıtımîr" isimleri kazınmıştır. Eserde tarih bulunmadığından ve tılsım mühür olduğundan hangi yöreye ve zaman dilimine ait olduğu tespit edilememiştir. Tılsım mührün tutamak kısmı günümüze sağlam bir şekilde ulaşamamıştır. Eser tılsım mühür olarak kullanılmıştır.

Katalog No: 38

Env. No: 19.2.76

Fot. No: 77-78

Çizim No: 77-78

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müze Geliş Tarihi: 16.06.1976

Bugünkü Durumu: Tahrip olmuş

Ebatları: Çapı: 5,5 Cm

Tarih: Bilinmemektedir

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı) Tılsım Mühür

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Süleyman OĞUZ (Satın Alma)

Ait Olduğu Yöre: Bilinmemektedir

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Bronz

Kullanılan Yazı Türü: Celi Sülüs

Tanım: Dairesel formda olan mühür bronz malzeme ile teşkil edilmiş ve günümüze sağlam bir şekilde ulaşmamıştır. Şemail olarak adlandırılır. Hz. Peygamberi anlatır. Besmeleyle başlar ve “Vema ersalnake illa rahmeten lil alemin, imam Ali, İmam Hasan, imam Hüseyin, Muhammed El Bakiri Bin El Abid Bin Ebu Talib, Hz. Abbas, Hz. Hamza, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hatice-i Kübra, Ez Zehiri Halil İbrahim, Ebu Hüreyre Radiallahu Teala Anhu, Ahmed Seyyid El Bedevi, Zeynep Binti Nefise, Ebu Hanife En Numan, İmam Şafi İmam Maliki, Rıdvanullahi Teala Aleyhim Ecmain” ile devam eden ehli sünnet kaidesindeki önemli isimlerin yer aldığı mühürdür. Eserde herhangi bir tarih ve hangi yöreye ait olduğunu belirten bir ifade yer almamaktadır. Eser tılsım mühür olarak kullanılmıştır. Bronz malzemeye elde edilen eser döküm tekniği kullanılarak ortaya çıkarılmış ve zemini kazınarak yazılar hakkedilmiştir.

Katalog No: 39

Env. No: 4.2.53

Fot. No: 77-78

Çizim No: 77-78

İnceleme Tarihi: 27.02.2016

Müze Geliş Tarihi: 1953

Bugünkü Durumu: Sağlam

Ebatları: Çap: 3,5 Cm Yüksekliği: 3 Cm

Tarih: Bilinmemektedir

Türü: Damga Mühür (Tutamaklı) Yüzük Şahıs (zat) Mührü

Ait Olduğu Kişi veya Kurum: Başkale İlçesinde Toprak Altından Çıkma

Ait Olduğu Yöre: Van

Yapım Tekniği: Döküm-Kazıma

Kullanılan Malzeme: Tunç

Kullanılan Yazı Türü: İbranice

Tanım: Dairesel formda olan mühür tunç malzemeden yapılmıştır ve günümüze sağlam bir şekilde ulaşmıştır. Ön yüzünde İbranice (?) yazmaktadır. Döküm tekniği ile yapılan mührün merkezi daire formlu bir silme ile çerçevelenmiş ve ortasında kuş figürü, kuş figürünün altında ise kazıma yöntemiyle elde edilen ibranice yazı kuşağı ve bu yazı kuşağının altında ise kıvrık dal motifi yer alır. Mührün merkezinde yer alan daire formun etrafına dışa doğru daha geniş tutulan iki bordür yerleştirilmiştir. İlk bordürde İbranice yazı kuşağı, ikinci bordürde ise ışınsal çizgilerle geniş bir kuşak yer alır. Mühür Başkale kazılarında bulunmuştur. Mührün Osmanlı döneminde Van vilayeti Başkale ilçesinde yaşayan Musevilere ait olduğu düşünülmektedir. Mührün tutamak kısmı uzunca tutulmuş olup, uç kısmında palmet motifi yer alır ve ortasında üç delik bulunur. Mührün tutamağa bağlandığı daire sel yüzey sade tutulmuştur ve üzerinde herhangi bir unsur bulunmamaktadır. Eserin Van ili Başkale ilçesinde yaşayan Musevi idareciler tarafından kullanıldığı ve şahıs (zat) mührü olduğu düşünülmektedir.³¹

³¹ İbranice (?) olduğu tahmin edilen eserin kime ait olduğu ve hangi amaçla kullanıldığı tespit edilememiştir.

8 DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

8.1 Değerlendirme

8.1.1 Ait Oldukları Dönem

Çalışmasını yaptığımız ve Van Bölge Müzesinde yer alan mühürlerin üzerinde tarih bulunanların Osmanlı'nın 19. ve 20. Yüzyıllarına ait olduğu anlaşılmıştır. Üzerinde tarih olmayanlardan sadece bir tanesinin Cumhuriyet dönemine ait olduğu ve üzerinde latin harfleriyle “aydin” yazıldığı tespit edilmiştir. İncelenen mühürlerin 23'ünün üzerinde tarih bulunurken (kat no 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26 ve 28), 16'sında ise (kat no 9, 15, 17, 21, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38 ve 39) tarih ibaresi yoktur. Üzerinde tarih bulunan mühürlerden 10 tanesi 19. Yüzyıl (kat no 2, 7, 8, 10, 13, 14, 16, 20, 26 ve 28), 13 tanesi 20. Yüzyıl (kat no 1, 3, 4, 5, 6, 11, 12, 18, 19, 22, 23, 24 ve 25) içerisinde hakkedilmiştir. Üzerinde tarih bulunmayan mühürlerin tamamı yüzük ve tılsım mühürlerdir. Bu eserlerde tarih yazmamasının nedeni ise tılsım mühürlerde şahıs (zat) isimleri ve herhangi bir makam isminin yer almamasıdır. Bu eserlerde daha çok dua ve tılsım hakkedilmiştir.

8.1.2 Kullanılan Malzeme

Osmanlı mühürleri hakkında yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde mühürlerde daha çok bronz, pirinç (Sarı), akik ve gümüş kullanıldığı anlaşılmıştır. Van Bölge Müzesindeki mühürlerde ise malzeme olarak; bakır (kat no 1, 2 ve 26), pirinç (Sarı) (kat no 3, 8, 12, 13 ve 27), tunç (kat no 9, 37 ve 39), gümüş (kat no 11, 15, 16, 18, 21, 29, 30, 31 ve 35), bronz (kat no 4, 5, 6, 7, 10, 14, 17, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 32, 33, 34, 36 ve 38), akik (kat no 21, 28, 29, 30 ve 31) kullanılmıştır. Müzede yer alan mühürlerin daha çok bronz, gümüş ve pirinç'ten (Sarı) yapıldığı bilinmektedir.

8.1.3 Teknik Özellikler

Osmanlı Dönemi mühürlerini genel olarak incelediğimizde neredeyse tamamı döküm ve kazıma tekniği ile yapılmıştır. Döküm tekniği kullanılan malzemenin baskı kısmında yer alan yazılarda kazıma tekniği yer alır. Van Bölge Müzesi'nde ele aldığımız mühürlerde yapılan incelemelerde eserlerin tamamında döküm tekniği kullanıldığı ve malzemenin üzerine kazıma yöntemiyle istenilen ibarelerin yazıldığı yapılan değerlendirmelerde ortaya çıkmıştır. Döküm tekniğiyle yapılan eserlerin üzerine yazılmak istenilen ibarenin dışında kalan yerler kazılarak ortaya çıkarılması amaçlanmış ve bu yöntemin dışında kabartma tekniğide (kat no 12, 34) kendini göstermiştir. Mühürlerin döküm tekniğiyle yapılan tutamaklarında ortaya çıkarılmak istenen süslemeleri ayırmak için ajur tekniği (kat no 17, 20, 26) kullanılmıştır.

8.1.4 Kullanılan Form

Osmanlı Devleti'nde mühürlerde genel olarak dairesel, elips ve prizmatik üçgen formlarında mühürler yapılmıştır. Özellikle dairesel biçimliler tipik Osmanlı mühürleridir. Van Bölge Müzesi'ne kazı çalışmaları, hibe ve satın alma yoluyla gelmiş olan 39 Osmanlı mührü form olarak damga mühürlerden oluşur. Bu mühürlerin 27 tanesi dairesel (kat no 1, 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 25, 28, 29, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38 ve 39), 3 tanesi prizmatik üçgen (kat no 17, 26 ve 27), 1 tanesi kare (kat no 24), 8 tanesi elips (kat no 3, 11, 20, 21, 22, 23, 30 ve 32) forma sahiptir. Bu değerlendirme sonucunda Van Bölge Müzesi'nde yer alan mühürlerin genel olarak dairesel ve elips formda olduğu belirlenmiştir.

8.1.5 Kullanım Alanları

Osmanlı sanatı içerisinde önemli bir yere sahip olan mühürler kullanım yerleri açısından resmi (kurum ve makam), şahıs ve tılsımlar olarak başlıca 3 grupta değerlendirmek mümkündür. Devlet işlerinde kullanılan resmi mühürlere, ait oldukları kurum ve makamların adları ile tarihler yazılmıştır. İncelenen bu mühürlerin 18'i şahıs mührü (kat no 2, 3, 4, 6, 7, 11, 14, 15, 17, 19, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 29, 39), 11'i resmi kurum ve makam mührü (kat no 1, 5, 8, 9, 10, 12, 13, 16, 18, 20, 23), 10'u da tılsım (kat no 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38) mührüdür.

8.1.6 Süsleme Özellikleri

Osmanlı mühürleri genel olarak incelendiğinde palmet, rumi, kıvrık dal, çiçek, damla gibi motiflerin yer aldığı görülür. Bölge Müzesinde incelediğimiz mühürlerde çentik (kat no 2,3,14, 30 ve 31), palmet (kat no 2, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 15, 16, 18, 27 ve 39), İmame (kat no 4, 6, 13 ve 21), Gül (kat no 6), Daire (kat no 2, 3, 4, 5, 6, 12, 13, 14, 15, 16, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 34, 38 ve 39), Kabartma (kat no 3), Damla (kat no 4, 7 ve 21), Hilal (kat no 9 ve 26), Penç (kat no 10, 13 ve 31), Rumi (kat no 11, 12, 15, 18, 21, 27 ve 31), Bitkisel (kat no 12 ve 21), Kıvrık Dal (kat no 13, 14, 30, 31 ve 39), Balık (kat no 14 ve 20), Başak-Hurma (kat no 18), At (kat no 21), Topuz (kat no 22 ve 24), Kazayağı (kat no 26), Yarım Daire (kat no 4, 18 ve 27), Işınsal Çizgi (kat no 30, 31, 34 ve 39), Altı Kollu Yıldız (kat no 32 ve 38), S Kıvrım (kat no 36), Kuş Motifi (kat no 39), Bordür (kat no 38 ve 39), İbrik (kat no 4), Nokta Dairecik (kat no 11 ve 12), Rozet (kat no 30), Kaş Kemer (kat no 38) süslemeleri yer alırken 8 tane mühürde (kat no 1, 17, 19, 23, 29, 33, 35 ve 37) herhangi bir süslemeye rastlanılmamıştır.

8.1.7 Yazı Türü

Hat sanatının önemli bir yere sahip olduğu Osmanlı'da hakkalıkta önemli bir meslek olmuştur. Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan mühürler, M. Zeki KUŞOĞLU'nun "Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri", Hammer'in "Osmanlı Mühürleri" ve Fatma Egemen ENGİN'in "Mühür ve Mühürçülük

Sanatımız (Üzerine Derlemeler)” adlı kitapları incelenmiş ve mühürlerde daha çok ta’lik, celi sülüs ve divani yazı türlerinin kullanıldığı belirlenmiştir. Van Bölge Müzesi’nde hakkakların mühürlerde yazı türü olarak ta’lik (kat no 1, 2, 6, 7, 8, 11, 14, 16, 19, 20, 22, 23, 28 ve 31), celi Sülüs (kat no 12, 13 ve 17), latin (kat no 4 ve 15), arapça (29, 34, 35, 36 ve 38), ibranice (kat no 39), rika (kat no 5), mahalli yazı (kat no 3, 9, 10, 18, 24, 25, 26 ve 30) kullandıkları tespit edilmiştir. Yazı türü belli olmayan (kat no 27, 32, 33 ve 37) ve üzerinde yazı çeşidi olmayıp sadece at motifi olan (kat no 21) mühürlerde yer almaktadır.

8.1.8 Ait Oldukları Yöre

Osmanlı dönemi mühürlerinde yer alan şahıs (zat) mühürlerinde unvan yazmadığında adı geçen şahısların kim olduğu hakkında kesin bir bilgiye ulaşmak neredeyse imkânsızdır. Bu tür mühürlerde ismi geçen kişinin kim olduğu hakkında bize yardımcı olacak belirtilerden en önemlisi tarih ve unvan ibarelerinin yer almasıdır. Resmi (kurum) mühürlerinde ise genellikle İl veya ilçe ismi geçer ve bu mühürlerin hangi yöreye ait olduğu hakkında kesin bir bilgiye ulaşılır. Tılsım ve yüzük mühürlerin üzerinde genellikle dua olduğundan hangi yöreye ait olduğu hakkında kesin bir bilgi yoktur. Van Bölge Müzesi’ndeki mühürlerden 9 tanesinin Van yöresine (kat no 1, 9, 12, 13, 18, 25, 26, 36 ve 39), 1 tanesinin Lüleburgaz yöresine (kat no 16), 1 tanesinin Tatvan yöresine (kat no 8), 1 tanesinin Ordu yöresine (kat no 5) ait olduğu anlaşılrken geriye kalan 27 adet mührün ise hangi yöreye ait olduğu belirlenememiştir. Bunun nedeninin ise bu mühürlerin tılsım mühür ve şahıs (zat) mührü olması ve adı geçen şahısların hangi yörede yaşadığının bilinmemesidir.

8.2 Karşılaştırma

8.2.1 Ait Oldukları Dönem

Katalog no 1’de (res 1 ve 2) kayıtlı bulunan mühürde tarih olarak 1326 (M. 1908) yazmaktadır ve Kayseri Etnografya Müzesi’ne satın alma yoluyla gelen 77/729 müze envanter nolu mühürle 1325 (M. 1907) (Tali, 2013, s. 531) aynı dönemde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Katalog no 2’de (res 3 ve 4) yer alan mühürde tarihin 1296 (M. 1879) yılına ait olduğu anlaşılmıştır. Eserin, ait olduğu dönem olarak Kayseri Etnografya Müzesi’nde bulunan 2011/54 müze envanter nolu mühürle 1291 (M. 1875) (Tali, 2013, s. 533-534) aynı dönemlere denk geldiği tespit edilmiştir.

Katalog no 3’de (res 5 ve 6) kayıtlı bulunan elips biçimli damga mührün (tutamaklı) ön yüzeyinde yer alan tarihin 1296 (M. 1879) Fatma Egemen ENGİN’in kitabında yer alan “Fatma Hüsnüye” yazılı ve üzerinde 1295 (M. 1879) (Engin, 1994, s. 11) yazılı mühürle aynı tarih ve dönemlere denk geldiği anlaşılmıştır.

Katalog no 4'de (res 7 ve 8) tarih olarak 1929 yazdığı ve mührün, Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan 75/20 müze envanter nolu mühürle 929 (M. 1929) (Tali, 2013, s. 528) aynı tarihte yapıldığı ve her iki mühründe Cumhuriyet Dönemime ait olduğu anlaşılmaktadır.

Katalog no 5'de (res 9 ve 10) bulunan mühürde 1328 (1910) tarihinin tespit edildiği ve eserin Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan 5887 envanter nolu mühürle 330 (M. 1911) (Tali, 2013, s. 524) aynı yüzyılda (20.y.y) yapıldığı düşünülmektedir.

Katalog no 6'daki (res 11 ve 12) dairesel biçimli damga mührün (tutamaklı) üzerine kazınan 1321 (1903) tarihinin Fatma Egemen ENGİN'in kitabında bulunan "Esseyit Hüseyin Necmeddin" 1321 (M. 1903) (Engin, 1994, s. 8) yazılı mühürle aynı tarihte yapıldığı ve dönem olarak 20. Y.Y'a denk geldiği tespit edilmiştir.

Katalog no 7'de (res 13 ve 14) yer alan mühürde 1302 (1885) tarihinin hakkedildiği ve eserin Fatma Egemen ENGİN'in kitabında bulunan "Ekinlik Posta Şubesi" 1302 (M. 1886) (Engin, 1994, s. 102) yazılı mühürle aynı tarihte yapıldığı ve dönem olarak da aynı döneme denk geldiği bilinmektedir.

Katalog no 8'de (res 15 ve 16) kayıtlı bulunan dairesel biçimli damga mührün (tutamaklı) tarih olarak 1298 (1880) yılında yapıldığı ve aynı yıla denk gelen eserin Fatma Egemen ENGİN'in kitabında bulunan "Abdülğani Darülsaadei Şerife Ağası" 1297 (M. 1880) (Engin, 1994, s. 51) yazılı mühürle aynı dönemde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Katalog no 9'da (res 17 ve 18) yer alan mühürde herhangi bir tarihe rastlanılmadığı ve üzerinde tarih olmayan bir benzerinin Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer aldığı (71/146-17 müze envanter nolu mühür) (Tali, 2013, s. 525-526) tespit edilmiştir.

Katalog no 10'da (res 19 ve 20) kayıtlı bulunan ve 19. Yüzyıla ait olduğu üzerinde yer alan 1280 (1863) tarihinden anlaşılan eserin Fatma Egemen ENGİN'in kitabında yer alan "Ücreti Alınacaktır" yazılı 1279 (M. 1854) (Engin, 1994, s. 99) tarihli mühürle aynı dönemlere denk geldiği tespit edilmiştir.

Katalog no 11'de (res 21 ve 22) yer alan elips biçimli mühürdeki 1323 (M. 1905) yılına ait olduğu anlaşılan tarihin Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan 77/732 müze envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 531) aynı dönem olan 20. Y.Y'da yapıldığı anlaşılmıştır.

Katalog no 12'de (res 23 ve 24) kayıtlı olan eserin baskı kısmında yer alan 1926 tarihinden de anlaşıldığı üzere Cumhuriyet Dönemi mührü olduğunun ve aynı tarihte yapılan bir benzerinin Kayseri Etnografya Müzesi'nde (75/518 envanter nolu eser) (Tali, 2013, s. 529) yer aldığı tespit edilmiştir.

Katalog no 13'de (res 25 ve 26) yer alan damga mührün ön yüzeyinde bulunan 1307 (1889) tarihinden de anlaşıldığı üzere 19. yüzyıla ait olduğunun ve Fatma Egemen ENGİN'in kitabında değindiği, Sulu Manastırda yer alan Sergi'nin mühründe yazılı 1307 (M. 1889) (Engin, 1994, s. 99) tarihiyle aynı dönemlerde yapıldığı belirlenmiştir.

Katalog no 14'deki (res 27 ve 28) mührün yazı kuşağında yer alan 1231 (1816) tarihinin Kayseri Etnografya Müzesi'nde 77/703 müze envanter nolu mührün baskı kısmına hakdedilen 1231 (M. 1816) (Tali, 2013, s. 530) aynı olduğu ve her ikisinde aynı yıllarda yapıldığı dönem olarak 19. Y.Y'da denk geldiği tespit edilmiştir.

Katalog no 15'de (res 29 ve 30) kayıtlı bulunan dairesel biçimli tutamaklı mührün üzerinde tarih bulunmadığı, Cumhuriyet Dönemine ait olduğu üzerine latin harfleriyle hakdedilen "aydin" ibaresinden anlaşıldığı ve bir benzerinin M. Zeki KUŞOĞLU'nun Tarih Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri kitabında (Kuşoğlu, 2009, s. 83) yer aldığı anlaşılmıştır.

Katalog no 16'da (res 31 ve 32) yer alan tutamaklı mührün üzerinde 1263 (1847) yazıldığı ve bu tarihe yakın tarihli bir mührün Fatma Egemen ENGİN'in kitabında belirttiği "Abdürrahim Bahaeddin" yazılı 1264 (M. 1848) (Engin, 1994, s. 72) mühürle dönem olarak 19. yüzyıla denk geldiği belirlenmiştir.

Katalog no 17'deki (res 33 ve 34) döner tablalı mührün her iki yüzeyinde yer alan 333 (1915) tarihinin 20. yüzyıla denk geldiği ve Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan 77/714 müze envanter nolu mührün baskı kısmına hakdedilen 333 (M. 1914) (Tali, 2013, s. 530) tarihiyle aynı olduğu anlaşılmaktadır.

Katalog no 18'de (res 35 ve 36) yer alan eserin üzerinde bulunan 1926 tarihinin "Türkiye Cumhuriyeti Kayseri Belediyesi Evlenme Memurluğu 1926-1339" (Tali, 2013, s. 529) yazılı mühürle aynı tarihlerde yapıldığı ve Cumhuriyet Dönemi mührü olduğu bilinmektedir.

Katalog no 19'da (res 37 ve 38) kayıtlı bulunan dairesel biçimli mührün baskı yüzeyinde yer alan 1297 (1879) tarihinden 19. yüzyıla ait olduğu tespit edilmiş, eserin aynı tarihte yapılan bir benzerinin Fatma Egemen ENGİN'in kitabında bulunan "Esseyit Hasan" 1297 (M. 1880) (Engin, 1994, s. 52) yazılı mühürle aynı dönemde yapıldığı anlaşılmıştır.

Katalog no 20'de (res 39 ve 40) üzerinde koşar vaziyette at figürü olan mühürde hakdedilen 1817 tarihine yakın tarihli bir mührü Kayseri Etnografya Müzesi'nde (77/714 müze envanter nolu ("Kar'ye-i ..Muhtar-ı Evveldir Hüseyin 1231 (1815)")) (Tali, 2013, s. 529) rastlanmaktadır.

Katalog no 21'deki (res 41 ve 42) mühürde tarih olarak 1343 (1924) yazıldığı Kayseri Etnografya Müzesi'nde (6016 müze envanter nolu mühür), (Tali, 2013, s. 529) bulunan Cumhuriyet Dönemi mührüyle aynı tarihlerde yapıldığı ve 20. yüzyıla ait olduğu anlaşılmaktadır.

Katalog no 22'de (res 43 ve 44) kayıtlı olan eserin üzerinde 1342 (1923) yazdığı M. Zeki KUŞOĞLU'nun Tarihî Görüş Şahitleri Osmanlı Mühürleri kitabında (Kuşoğlu, 2009, s. 41) bahsettiği “Mehmed Fuad bin Servet H. 1342” yazılı mühründe aynı tarihli olduğu ve Cumhuriyet Dönemine ait olduğu anlaşılmıştır.

Katalog no 23'de (res 45 ve 46) bulunan elips biçimli damga mühründe tarih olarak 1338 (1919) yazdığı eserle aynı tarihe sahip mührün benzerinin M. Zeki KUŞOĞLU'nun Tarihî Görüş Şahitleri Osmanlı Mühürleri kitabında (Kuşoğlu, 2009, s. 45) bahsettiği “Faik Ali”ve “Ali Sabri”mühürleriyle aynı tarihlerde yapıldığı ve 20. yüzyıla ait olduğu tespit edilmiştir.

Katalog no 24'de (res 47 ve 48) yer alan kare biçimli eserde 1329 (1911) ve 1369 (1950) olmak üzere iki farklı tarihin tespit edildiği, aralarında 40 yıl gibi bir sürenin olduğu ve yapılan araştırmalarda üzerinde iki farklı tarihli herhangi bir mührü rastlanılmadığı eserin hem Osmanlı hemde Cumhuriyet Dönemine ait olduğu belirlenmiştir.

Katalog no 25'de (res 49 ve 50) kayıtlı bulunan dairesel biçimli eserin ön yüzeyinde yer alan 1291 (1874-75) tarihinden 19. yüzyıla ait olduğu anlaşılmıştır ve ait olduğu dönem açısından Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 2011/54 müze envanter nolu mührle (Tali, 2013, s. 533-534) aynı tarihe sahip olduğu anlaşılmıştır.

Katalog no 26'da (res 51 ve 52) yer alan prizmatik üçgen görünümüne döner tablalı damga mührün (tutamaklı) üç yüzeyinin de silik olması nedeniyle üzerindeki tarih belirlenemediğinden ait olduğu dönem açısından karşılaştırma yapılamamıştır.

Katalog no 27'de (res 53 ve 54) bulunan ve 3 yüzü olan akik mührün bir yüzeyinde 1296 (1879) yazmaktadır. Bu tarihin yer aldığı eserin ait olduğu yıl ve dönem olarak “Mühür ve Mühürçülük Sanatımız (Üzerine Derlemeler)” adlı kitapta yer alan “Hafız Mehmed Emin 1296 (M.1880)” (Engin, 1994, s. 77) yazılı eserle aynı olduğu tespit edilmiştir.

Katalog no 28'de (res 55 ve 56) yer alan Damga (Yüzük-Tılsım) mührün üzerinde herhangi bir tarih bulunmadığından ait olduğu dönem açısından değerlendirme yapılamamıştır.

Katalog no 29'da (res 57 ve 58) kayıtlı bulunan damga (yüzük) mührün üzerinde tarih ibaresi yer almamıştır. Eserin üzerine hakkedilen “Alim Mustafa Han Bani-i Mihrab” yazı kuşağında yer alan ismin kim olduğu ve hangi dönemde yaşadığı tespit edilemediğinden karşılaştırma yapılamamıştır.

Katalog no 30'daki (res 59 ve 60) elips formdaki yüzük mührün üzerinde sadece tılsım özelliği olan dua hakkedilmiştir ve hangi döneme ait olduğunu belirten tarih yer almamıştır. Bu yüzden karşılaştırma yapılamamıştır.

Katalog no 31'de (res 61 ve 62) yer alan dairesel yüzük mührün, üzerinde bulunan altı kollu yıldız motifinin içerisinde silik halde sayılar yer almaktadır, fakat bu sayıların herhangi bir tarihi belirtmek için değil tılsıma kazınan ve tespit edilemeyen bir şifreleme olduğu düşünülmektedir.

Katalog no 32'de (res 63 ve 64) kayıtlı bulunan elips formdaki damga (yüzük) mührün üzerinde mülkün sahibinin Allah olduğuna dair bir ibare yer almakta ve bunun dışında herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Bu yüzden hangi döneme ait olduğu hakkında bir karşılaştırma yapılması mümkün değildir.

Katalog no 33'de (res 65 ve 66) bulunan eserin tılsım mühür olması nedeniyle ve diğer müzelerde ve bilimsel çalışmalarda yer alan örneklerinde de tarih kazınmadığından hangi döneme ait olduğu tespit edilememiştir.

Katalog no 34'deki (res 67 ve 68) yüzüğün üzerinde tarih bulunmadığından karşılaştırma yapılamamıştır.

Katalog no 35'de (res 69 ve 70) yer alan eserin üzerine tek satır halinde yazı kuşağı yer almaktadır. Mühüre tarih kazınmadığı için dönemsel bir karşılaştırma yapılması mümkün değildir.

Katalog no 36'da (res 71 ve 72) dairesel formdaki damga (tılsım) mührün üzerinde ebced hesabına göre kutucuklar içerisine sağdan sola ve yukarıdan aşağıya doğru yerleştirilmiş arapça harflerin dışında herhangi bir tarihe rastanılmamıştır. Bundan dolayı ait olduğu dönem hakkında karşılaştırma yapmak veya tahminde bulunmak zordur.

Katalog no 37'deki (res 73 ve 74) tılsım mührün yüzeyine sadece dini ifadeler kazınmıştır. Eserin üzerinde hangi yılda kazındığını belirten herhangi bir tarih bulunmamaktadır. Bu nedenden dolayı ait olduğu dönem açısından karşılaştırma yapılması mümkün değildir.

Katalog no 38'de (res 75 ve 76) kayıtlı olan damga (tılsım) mühürde sadece ehlişünnet kaidesinde yer alan önemli kişilere ait isimlere yer verilmiştir. Eserin hangi döneme ait olduğu hakkında bir bilgiye ulaşamadığından karşılaştırma yapılamamıştır.

Katalog no 39'da (res 77 ve 78) yer alan eserin üzerinde İbranice olduğu düşünülen yazı kuşağı okunamadığından hangi döneme ait olduğu tespit edilememiştir.

8.2.2 Kullanılan Malzeme

Katalog no 1'de (res 1 ve 2) kayıtlı bulunan dairesel biçimli damga mühür ve (tutamaklı) Kayseri Etnografya Müzesi'ne satın alma yoluyla gelen 71/146-17 müze envanter nolu dairesel formu (Tali, 2013, s. 527) mühür kullanılan malzeme açısından değerlendirildiğinde her ikisinde bakır malzemeden yapıldığı anlaşılmıştır.

Katalog no 2'de (res 3 ve 4) mühür yapımında kullanılan malzeme türü olan bakırın Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 77/715 ve 77/726 envanter nolu (Tali, 2013, s. 530-531) mühürlerle benzerlik taşıdığı görülmektedir.

Katalog no 3'de (res 5 ve 6) bulunan elips biçimli damga mühürde (tutamaklı) kullanılan malzeme türü olan Pirinç (Sarı) madeninin Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 77/715 ve 77/726 envanter nolu mühürlerle (Tali, 2013, s. 530-531) aynı olduğu tespit edilmiştir.

Katalog no 4'de (res 7 ve 8) yer alan eserde kullanılan malzemenin Kayseri Etnografya Müzesi'ne satın alma yoluyla gelen 74/1118 müze envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 527) bronz mühürle aynı olduğu bilinmektedir.

Katalog no 5'de (res 9 ve 10) kayıtlı bulunan dairesel mühürün (tutamaklı) yapımında kullanılan malzemenin Kayseri Etnografya Müzesi'ne yer alan 77/729 müze envanter nolu eserle (Tali, 2013, s. 531) aynı olduğu ve her iki mühürde de bronz malzemenin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Katalog no 6'da (res 11 ve 12) bronz malzeme kullanılmıştır ve bu eserin Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 77/732 müze envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 531) benzerlik gösterdiği belirlenmiştir.

Katalog no 7'deki (res 13 ve 14) damga mührün (tutamaklı) kullanılan malzeme açısından Kayseri Etnografya Müzesi'ne Depo Fazlası (Müzeye Nasıl Geldiği Belli Değildir) yoluyla gelen 2011/53 müze envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 533) aynı olduğu bu eserlerin yapımında bronz malzeme kullanıldığı görülmektedir.

Katalog no 8'de (res 15 ve 16) kayıtlı bulunan mühürde (tutamaklı) Pirinç (Sarı) madeninden yararlanıldığı anlaşılmaktadır. Bu eserin yapımında kullanılan malzemenin aynısının Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan 74/1113 müze envanter nolu mühür (Tali, 2013, s. 527) yapımında da kullanıldığı tespit edilmiştir.

Katalog no 9'da (res 17 ve 18) kayıt altına alınan mührün (tutamaklı) Tunç (Bronz) madeninden yapıldığı ve Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 74/520 müze envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 527) aynı malzemedan yapıldığı tespit edilmiştir.

Katalog no 10'da (res 19 ve 20) yer alan eserin yapımında kullanılan malzeme olan bronz, Kayseri Etnografya Müzesi'ne satın alma yoluyla gelen 77/124 müze envanter nolu kayıtlı bulunan mühürle (Tali, 2013, s. 526) benzerlik göstermektedir.

Katalog no 11'deki (res 21 ve 22) elips biçimli damga mühürün (tutamaklı) Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 75/20 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 528) kullanılan malzemelerinin aynı olduğu bilinmektedir.

Katalog no 12'de (res 23 ve 24) bulunan dairesel biçimli mührün (tutamaklı) Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan 2011/238 envanter nolu eserle (Tali, 2013, s. 535) aynı malzemeden yapıldığı ve ikisinde de Pirinç (Sarı) madeninin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Katalog no 13'de (res 25 ve 26) kayıtlı bulunan dairesel biçimli damga mührü (tutamaklı) kullanılan malzeme açısından ele aldığımızda Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 5887 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 524) aynı olduğu ve eserlerin Pirinçten (Sarı) yapıldığı anlaşılmıştır.

Katalog no 14'deki (res 27 ve 28) eserin Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 71/146-17 envanter nolu eserle (Tali, 2013, s. 525-526) benzerlik gösterdiği ve her iki mühründe bronzdan yapıldığı düşünülmektedir.

Katalog no 15'de (res 29 ve 30) yer alan damga mührün (tutamaklı) gümüşten yapıldığı tespit edilmiştir. Bu eserde kullanılan malzemenin Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan mühürde de (89/172 envanter nolu mühür), (Tali, 2013, s. 533) kullanıldığı bilinmektedir.

Katalog no 16'da (res 31 ve 32) karşımıza çıkan tutamaklı gümüş mührün, malzeme türü olarak Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 75/18 envanter nolu mühürle aynı olduğu anlaşılmaktadır.

Katalog no 17'deki (res 33 ve 34) prizmatik üçgen görünümlü döner tablalı damga mührün (tutamaklı) kullanılan malzeme türü olarak Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 6434 envanter nolu (Tali, 2013, s. 525) üç yüzü döner tablalı mühürle aynı olduğu ve bu forma sahip mühürlerde gümüş malzemenin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Katalog no 18'de (res 35 ve 36) karşımıza çıkan eserde bronz malzemeye yer verildiğinin ve bu madenden yapılan mühüre, Kayseri Etnografya Müzesi'nde (75/922 envanter nolu mühür), (Tali, 2013, s. 529) rastlanıldığı tespit edilmiştir.

Katalog no 19'da (res 37 ve 38) kayıtlı bulunan dairesel biçimli damga mührün (tutamaklı) kullanılan malzeme açısından Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 77/732 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 531) benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Katalog no 20'de (res 39 ve 40) yer alan eserin Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan 75/524 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 529) aynı malzemelerin kullanıldığı her iki eserde de tutamak kısmının gümüş olduğu ve içerisine akik malzeme yerleştirildiği bilinmektedir.

Katalog no 21'de (res 41 ve 42) karşılaştığımız damga mührün (tutamaklı) Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 77/710 envanter nolu mühüre (Tali, 2013, s. 530) kullanılan malzeme açısından benzediği belirlenmiştir.

Katalog no 22'de (res 43 ve 44) elips formda karşılaştığımız eserin (tutamaklı) bronz olduğu anlaşılmıştır. Kayseri Etnografya Müzesi'nde 77/714 envanter no ile kayıt altına alınan mühür ile (Tali, 2013, s. 530) kullanılan malzemenin aynı olduğu tespit edilmiştir.

Katalog no 23'de (res 45 ve 46) kayıtlı bulunan elips biçimli damga mührün (tutamaklı) Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 77/729 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 531) kullanılan malzeme açısından aynı olduğu anlaşılmıştır.

Katalog no 24'de (res 47 ve 48) kayıtlı bulunan kare biçimli mühürde kullanılan malzemenin bronz olduğu, yapılan karşılaştırmalar neticesinde Kayseri Etnografya Müzesi'nde kayıt altına alınan 77/726 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 535) benzerlik gösterdiği belirlenmiştir.

Katalog no 25'de (res 49 ve 50) karşılaştığımız eserin aynısının Kayseri Etnografya Müzesi'nde de karşımıza çıktığı (77/726 envanter nolu mühür), (Tali, 2013, s. 535) ve bu eserlerin bakır madeninden yapıldığı bilinmektedir.

Katalog no 26'daki (res 51 ve 52) döner tablalı damga mührün (tutamaklı) malzeme türü olarak Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 2011/240 envanter nolu (Tali, 2013, s. 535) mühürle aynı olduğu bu eserlerin yapımında Pirinç (Sarı) malzemenin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Katalog no 27'de (res 53 ve 54) yer alan prizmatik üçgen görünümlü mührün kullanılan malzeme açısından Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan 72/86-1 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 526) benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Katalog no 28'deki (res 55 ve 56) yüzük mührün, Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 75/424 envanter nolu (Tali, 2013, s. 529) yüzükle aynı madenden yapıldığı ve her ikisinde de gümüş yüzük içerisine akik yerleştirildiği görülmüştür.

Katalog no 29'da (res 57 ve 58) dairesel formdaki damga (yüzük) mührün gümüş ve akikten yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu eserin kullanılan malzemeler açısından karşılaştırması yapıldığında Kayseri Etnografya Müzesi'nde (77/506 envanter nolu), (Tali, 2013, s. 530) bir benzerinin olduğu belirlenmiştir.

Katalog no 30'da (res 59 ve 60) bulunan elips yüzük mührün Kayseri Etnografya Müzesi'nde karşılaştığımız 87/477 envanter nolu eserde (Tali, 2013, s. 529) kullanılan malzemelerle aynı olduğu (gümüş-akik) tespit edilmiştir.

Katalog no 31'de (res 61 ve 62) karşılaştığımız bronzdan yapılmış olan (yüzük) mührün, M. Zeki KUŞOĞLU'nun "Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri" kitabında yer alan Selçuklu Dönemi mührü olan ve göz şeklinde yapılan bronz mühürle kullanılan malzeme açısından aynı olduğu anlaşılmıştır. (Kuşoğlu, 2009, s. 16)

Katalog no 32'de (res 63 ve 64) yer alan damga (yüzük) mührün malzemesinin bronz olduğu ve eserin, M. Zeki KUŞOĞLU'nun kitabında değindiği mühürle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. (Kuşoğlu, 2009, s. 13)

Katalog no 33'de (res 65 ve 66) bronzdan yapılmış olan (yüzük) mührün, Kayseri Etnografya Müzesi'nde 87/477 envanter no ile kayıt altına alınan eserle (Tali, 2013, s. 529) aynı malzemeden yapıldığı bilinmektedir.

Katalog no 34'deki (res 67 ve 68) eserin kullanılan malzeme açısından Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan 75/18 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 529) aynı madeni özelliklere sahip olduğu anlaşılmıştır.

Katalog no 35'de (res 69 ve 70) kayıtlı bulunan dairesel formdaki damga (yüzük) mühürde, kullanılan malzeme olan bronzun, M. Zeki KUŞOĞLU'nun Tarihî Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri kitabında yer alan Selçuklu Dönemi mühründe de kullanıldığı anlaşılmaktadır. (Kuşoğlu, 2009, s. 17)

Katalog no 36'da (res 71 ve 72) yer alan dairesel formdaki tılsım mührün yapımında kullanılan malzeme olan tunç (bronz) madenine Giresun Müzesi'nde yer alan 213/39.30.1995 envanter nolu mühürde rastlanılmıştır. (Tali, 2014, s. 542)

Katalog no 37'de (res 73 ve 74) tılsım mührün bronz malzemeden yapıldığı ve Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 2011/54 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 532-533) kullanılan malzeme türü bakımından aynı olduğu anlaşılmıştır.

Katalog no 38'deki (res 75 ve 76) dairesel formda damga (tılsım) mührün, malzeme olarak Kayseri Etnografya Müzesi'nde karşımıza çıkan 78/90 envanter nolu mühürle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. (Tali, 2013, s. 531)

Katalog no 39'da (res 77 ve 78) kayıt altına alınan ve dairesel formda olan eserin İbranice yazıldığı ve Tunçtan (Bronz) yapıldığı, Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan 74/520 müze envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 527) aynı malzemeden yapıldığı bilinmektedir.

8.2.3 Teknik Özellikler

Katalog no 1'de (res 1 ve 2) kayıtlı bulunan mührün yapım tekniğinin döküm ve kazıma olduğu yapılan incelemelerde belirlenmiştir. Bu eserin teknik özellikleri bakımından bir benzeri Kayseri Etnografya Müzesi'nde (77/729 müze envanter nolu) (Tali, 2013, s. 531) bulunur.

Katalog no 2'de (res 3 ve 4) kazıma yönteminin yer aldığı eserin döküm tekniğiyle yapıldığı ve bu mührün Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 77/714 müze envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 530) yapım tekniklerinin aynı olduğu tespit edilmiştir.

Katalog no 3'de (res 5 ve 6) yer alan elips biçimli damga mührün (tutamaklı) “Mühür ve Mühürçülük Sanatımız (Üzerine Derlemeler)” adlı kitapta yer alan “Hayriye Esma” 1311 (M. 1895) yazılı mührle teknik özelliklerinin aynı olduğu ve her iki eserinde döküm ve kazıma yöntemleriyle yapıldığı düşünülmektedir.

Katalog no 4'de (res 7 ve 8) karşılaştırmasını yapmaya çalıştığımız eserin Kayseri Etnografya Müzesi'nde 2011/234 müze envanter no ile kayıt altına alınan (Tali, 2013, s. 534) eserle aynı tekniklerde yapıldığı belirlenmiştir.

Katalog no 5'de (res 9 ve 10) döküm tekniği kullanılarak yapılmış ve üzerine kazıma yöntemiyle yazıların hakkedildiği mührün bir benzerine Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan 77/732 envanter nolu (Tali, 2013, s. 531) mührde rastlanmaktadır.

Katalog no 6'da (res 11 ve 12) bulunan mührün (tutamaklı), 2011/53 envanter no (Tali, 2013, s. 533) ile Kayseri Etnografya Müzesi kayıtlarına geçen eserle döküm ve kazıma tekniklerinin aynı olduğu düşünülmektedir.

Katalog no 7'deki (res 13 ve 14) dairesel biçimli damga mührün (tutamaklı) Kayseri Etnografya Müzesinde kayıtlı olan 2011/238 envanter nolu (Tali, 2013, s. 535) eserle teknik özelliklerinin benzerlik gösterdiği ve döküm yöntemiyle yapılan eserlerde kazıma tekniğine rastlandığı tespit edilmiştir.

Katalog no 8'de (res 15 ve 16) kayıtlı bulunan eserin döküm ve kazıma teknikleri kullanılarak elde edildiği yapılan incelemelerde anlaşılmıştır. Bu mührle teknik özellikler (döküm ve kazıma) yönünden benzeyen mührle Fatma Egemen ENGİN'in kitabında “İslam Cemaati: İstanbul Merkezi Umumi” 1330 (M. 1912) (Engin, 1994, s. 18) yazılı eserde rastlamaktayız.

Katalog no 9'da (res 17 ve 18) döküm tekniğiyle yapılan ve kazıma yöntemi kullanılarak yazı kuşağının üzerine hakkedildiği mührün (tutamaklı) 77/729 müze envanter nolu “Kar'ye-i Sosun İmamıdır 1325 (1907)” (Tali, 2013, s. 531) yazılı mührle benzer yapım teknikleri kullanılarak elde edildiği görülmektedir.

Katalog no 10'da (res 19 ve 20) yer alan mührün hakkak Rumi'ye ait olan mührle döküm tekniğinin benzer olduğu (Kuşoğlu, 2009, s. 72), eserin yüzeyinde ise kazıma tekniğinin kullanıldığı ve “Mehmed Celaleddin Vakfidır” 1318 (M. 1900) yazılı mührle benzediği belirlenmiştir.

Katalog no 11'de (res 21 ve 22) kazıma tekniği kullanılan mührün “Mühür ve Mühürçülük Sanatımız (Üzerine Derlemeler)” adlı kitapta bulunan “Hasan Hilmi” 1296 (M. 1880) ibaresi hakkedilen mührle kazıma tekniklerinin aynı olduğu anlaşılmıştır. Döküm tekniği kullanılarak yapılan eserin, üzerinde “Seyyid Hamdi 1309 (1891)” yazılı olan ve Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 2011/234 envanter nolu mührle aynı tekniklerle yapıldığı tespit edilmiştir.

Katalog no 12'de (res 23 ve 24) karşılaştırmasını yaptığımız eserin, “Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri” kitabında yer alan “Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti” yazılı mühürle döküm ve kazıma teknikleri bakımından benzer olduğu düşünülmektedir.

Katalog no 13'de (res 25 ve 26) bulunan dairesel mührün (tutamaklı) döküm ve kazıma tekniğiyle yapıldığı anlaşılmaktadır. Eserin hem döküm hemde kazıma teknikleri bakımından Kayseri Etnografya Müzesi'nde kayıt altına alınan 77/729 envanter nolu mühüre benzediği (Tali, 2013, s. 531) anlaşılmaktadır.

Katalog no 14'de (res 27 ve 28) döküm ve kazıma tekniğinin bir arada yer aldığı eserin yapım yöntemleri bakımından bir benzerine 77/714 envanter no ile Kayseri Etnografya Müzesi'nde (Tali, 2013, s. 530) sergilenen mühürde rastlanılmaktadır.

Katalog no 15'de (res 29 ve 30) yer alan damga mührün (tutamaklı), Kayseri Etnografya Müzesi kayıtlarında bulunan 77/427 envanter numaralı (Tali, 2013, s. 529-530) eserle aynı olduğu anlaşılmıştır ve her iki mühründe döküm ve kazıma tekniğiyle yapıldığı tespit edilmiştir.

Katalog no 16'da (res 31 ve 32) kazıma tekniği kullanılarak baskı kısmının ortaya çıkarıldığı mühürün, kazıma tekniği bakımından Fatma Egemen ENGİN'in kitabında yer alan ve üzerinde “Yemen Vilayeti Sıhhiye Müfettişi” 1330 (M. 1912) yazılı mühüre benzediği düşünülmektedir. Döküm tekniğiyle yapılan mühürün, 77/714 envanter no ile Kayseri Etnografya Müzesi'nde (Tali, 2013, s. 530) teşhir edilen eserle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Katalog no 17'de (res 33 ve 34) kayıtlı bulunan prizmatik üçgen görünümlü döner tablalı damga mührün (tutamaklı) Kayseri Etnografya Müzesi kayıtlarında yer alan (75/212 envanter no) (Tali, 2013, s. 528) mühüre form bakımından tamamen benzediği, yapım tekniği olan döküm ve kazıma yöntemlerinin bu eserde yer aldığı belirlenmiştir.

Katalog no 18'de (res 35 ve 36) bulunan damga mührün (tutamaklı) döküm ve kazıma teknikleri kullanılarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Eserin “Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri” kitabında karşılaştığımız ve hakkak Resmi'nin kazıdığı mühürle aynı teknik özelliklere sahip olduğu anlaşılmıştır.

Katalog no 19'da (res 37 ve 38) döküm ve kazıma tekniğiyle yapılan “Muhammed Ali” yazılı mühürün, Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 2011/236 envanter numaralı eserle döküm ve kazıma teknikleri bakımından benzer olduğu düşünülmektedir.

Katalog no 20'de (res 39 ve 40) yer alan elips biçimli mührün tutamak kısmının döküm tekniğiyle yapıldığı anlaşılmaktadır ve “Mühür ve Mühürçülük Sanatımız” (Üzerine Derlemeler) adlı kitapta bulunan “Hatice Ferahnak” 1247 (M. 1831) (Engin, 1994, s. 7-8) yazılı eserle yapım tekniklerinin benzer olduğu, eserin üzerinde kullanılan ajur tekniğine herhangi bir bilimsel çalışmada

rastlanılmadığı tespit edilmiştir. Akik malzeme üzerine kazıma tekniğiyle at figürü yerleştirilmiştir ve bu teknikte aynı eserde karşımıza çıkmaktadır.

Katalog no 21'de (res 41 ve 42) karşılaştırmasını yaptığımız mührün (tutamaklı) döküm tekniğiyle yapıldığı ve üzerine yazılan yazıların kazıma yöntemiyle ortaya çıkarıldığı tespit edilmiştir. Bu yöntemlerle yapılan mührün bir benzerine “Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri” (Kuşoğlu, 2009, s. 94) kitabında rastlanmaktadır.

Katalog no 22'deki (res 43 ve 44) eserin, Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan 77/710 envanter numaralı (Tali, 2013, s. 530) eserle döküm ve kazıma teknikleri bakımından benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Katalog no 23'de (res 45 ve 46) kayıtlı bulunan elips biçimli damga mührün döküm tekniğiyle yapıldığı ve üzerine kazıma yöntemiyle ibarelerin hakkedildiği anlaşılmıştır. Bu yöntemlerle yapılan mührün bir benzerine “Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri” (Kuşoğlu, 2009, s. 94) kitabında yer verilmiştir.

Katalog no 24'de (res 47 ve 48) döküm ve kazıma tekniklerinin birlikte kullanıldığı eserin, Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan 1622 envanter numaralı (Tali, 2013, s. 524) mühürle benzer özelliklere sahip olduğu düşünülmektedir.

Katalog no 25'de (res 49 ve 50) yer alan mührün döküm tekniğiyle yapıldığı anlaşılmış ve üzeri kazınarak yazı kuşağı hakkedilmiştir. Bu eserin, “İbrahim Affan” 1327 (M. 1909) yazılı mühürle döküm ve kazıma tekniklerinin benzer olduğu belirlenmiştir.

Katalog no 26'da (res 51 ve 52) kayıtlı bulunan prizmatik üçgen görünümlü döner tablalı damga mührün (tutamaklı), Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 75/115 envanter numaralı (Tali, 2013, s. 528) mührü benzediği her iki eserinde döküm tekniğiyle yapıldığı anlaşılmıştır. Eserdeki yazı kuşağının tahrip olmasından dolayı kazıma tekniği ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Mühürle aynı formda olan döner tablalı eserler incelendiğinde büyük bir ihtimalle kazıma tekniğinin kullanıldığı tahmin edilmektedir.

Katalog no 27'de (res 53 ve 54) değerlendirilen prizmatik üçgen görünümlü damga mührün (tutamaklı), “Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri” kitabında değinilen akik mühürle (Kuşoğlu, 2009, s. 60) benzer olduğu ve her iki eserde de kazıma tekniklerinin benzer olduğu anlaşılmaktadır.

Katalog no 28'deki (res 55 ve 56) yüzük mührün tutamağının döküm tekniğiyle yapıldığı ve “Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri” kitabında buna benzer akik kaşlı bir yüzüğün (Kuşoğlu, 2009, s. 51) yer aldığı anlaşılmıştır. Bu yüzüğün içerisine yerleştirilen akik kaşın üzeri kazıma tekniğiyle işlenmiştir.

Katalog no 29'da (res 57 ve 58) içine kırmızı bir akik yerleştirilen yüzük mührün akik kısmı üzerine kazıma yöntemiyle dualar yazıldığı ve bu yöntemle

yapılan esere “Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri” kitabında yarı kıymetli taşlarla hakkedilmiş yüzüklerde (Kuşoğlu, 2009, s. 50) rastlandığı görülmüştür. Akiğin içerisine yerleştirildiği tutamak kısmının ise aynı kitapta yer alan Selçuklu dönemine ait çeşitli bronz mühürlerinin (Kuşoğlu, 2009, s. 13) tutamak kısmıyla benzerlik gösterdiği anlaşılmıştır.

Katalog no 30'da (res 59 ve 60) kazıma tekniğiyle yapılan yeşil bir akiğin döküm yöntemi uygulanarak elde edilen tutamağa yerleştirildiği görülmektedir. Bu eserde yer alan Akikle aynı renk ve formda olan mühür, Kayseri Etnografya Müzesi'nde (75/413 envanter numaralı) karşımıza çıkmaktadır. (Tali, 2013, s. 528) Tutamak kısmının aynı müzede yer alan 75/424 envanter nolu (Tali, 2013, s. 529) eserle aynı döküm tekniği kullanılarak yapıldığı düşünülmektedir.

Katalog no 31'de (res 61 ve 62) kayıt altına alınan yüzük mührün, döküm ve kazıma teknikleri kullanılarak elde edildiği anlaşılmıştır ve bu eserin yapım tekniği bakımından benzerine “Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri” kitabında yer alan ve üzerinde Mührü Süleyman olan Selçuklu mühüründe rastlamaktayız. (Kuşoğlu, 2009, s. 13)

Katalog no 32'de (res 63 ve 64) kayıtlı bulunan elips (yüzük) mührün “Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri” kitabında döküm ve kazıma tekniklerinin aynı olduğu tespit edilen Selçuklu Dönemine ait (Kuşoğlu, 2009, s. 13) bir benzerinin olduğu bilinmektedir.

Katalog no 33'de (res 65 ve 66) yer alan (yüzük) mührün döküm tekniğiyle yapıldığı ve üzerinde yer alan ibarelerin kazıma yoluyla elde edildiği tespit edilmiştir. Mührde yer alan yapım tekniklerinin “Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri” adlı kitapta bulunan Selçuklu gümüş mühürle (Kuşoğlu, 2009, s. 15) benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Katalog no 34'de (res 67 ve 68) karşılaştırmasını yaptığımız eserin, Selçuklu yüzük mühürlerinden örneklerin verildiği “Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri” adlı kitapta bahsedilen mühürle (Kuşoğlu, 2009, s. 9) yapım tekniklerinin benzer olduğu tespit edilmiştir.

Katalog no 35'deki (res 69 ve 70) damga (yüzük) mührün, “Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri” kitabındaki mühürle (Kuşoğlu, 2009, s. 50) aynı tekniklerde yapıldığı, döküm ve kazıma yöntemlerinin kullanıldığı belirlenmiştir.

Katalog no 36'da (res 71 ve 72) bulunan dairesel formdaki damga (tılsım) mührün, Giresun Müzesi'nde yer alan ve 218/39.35.1995 envanter no ile kayıtlara geçen (Tali, 2014, s. 546-547) tılsım mühürle aynı döküm tekniğiyle yapıldığı belirlenmiştir. Bu eserin üzerinde yer alan ifadelerin birbirine benzediği ve her iki mühürde kazıma tekniği kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Katalog no 37'de (res 73 ve 74) dairesel formdaki damga (tılsım) mührün döküm ve kazıma teknikleri kullanılarak elde edildiği belirlenmiştir. Giresun Müzesi'nde 216/39.33.1995 envanter no ile teşhir edilen eserle yapım tekniği

bakımından tamamen birbirlerine benzediği ve hatta üzerlerinde yer alan ifadelerin de aynı olduğu yapılan karşılaştırmalar sonucunda bilinmektedir.

Katalog no 38'de (res 75 ve 76) yer alan tılsım mührün, Giresun Müzesi'nde bulunan 210/3.27.1995 envanter nolu eserle döküm ve kazıma teknikleri yönünden benzerlik gösterdiği eserlerde yapılan incelemelerde anlaşılmıştır.

Katalog no 39'da (res 77 ve 78) kayıtlı bulunan dairesel biçimli ve İbranice (?) yazıldığı düşünülen damga mührün (tutamaklı) Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 78/90 envanter numaralı (Tali, 2013, s. 528) eserle yapım tekniği olan döküm ve kazıma yöntemleriyle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

8.2.4 Kullanılan Form

Osmanlı Devleti'nde mühürcülük tarihine baktığımızda yapılan mühürlerin genel olarak dairesel formda yapıldığı anlaşılmıştır. Elips ve döner tablalı prizmatik üçgen formda mühürlerde kullanılmıştır. Dairesel formdaki mühürlerde istifleme yöntemiyle daha çok kelimenin yazıldığı elips ve döner tablalı mühürlerde ise daha çok şahıs isimlerinin hakkedildiği görülür. Van Bölge Müzesi'nde kayıtlı olan mühürleri form özellikleri bakımından incelediğimizde;

Katalog no 1'de (res 1 ve 2) kayıtlı bulunan dairesel biçimli damga mühr (tutamaklı), Kayseri Etnografya Müzesi'ne satın alma yoluyla gelen 71/146-17 müze envanter nolu dairesel formlu ve üzerinde Ta'lik yazıyla "Mehmed Hayri Mahmud Ahmed ...?" (Tali, 2013, s. 527) ibaresi hakkedilen mühürle form açısından benzemektedir.

Katalog no 2'de (res 3 ve 4) yer alan dairesel biçimli damga mührdeki (tutamaklı) dairesel formun benzerine Kayseri Etnografya Müzesi'nde (74/520 envanter nolu), (Tali, 2013, s. 527) rastlanmaktadır.

Katalog no 3'de (res 5 ve 6) ele aldığımız elips biçimli damga mührün (tutamaklı) Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 75/20 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 528) form olarak aynı olduğu bilinmektedir.

Katalog no 4'de (res 7 ve 8) değerlendirdiğimiz Cumhuriyet Dönemi dairesel biçimli damga mührün (tutamaklı) M. Zeki KUŞOĞLU'nun "Tarihin Görgü Şahitleri" Osmanlı Mühürleri'nde yer alan (Kuşoğlu, 2009, s. 83) Cumhuriyet dönemi mühürleriyle form olarak benzerlik taşıdığı görülür.

Katalog no 5'de (res 9 ve 10) bulunan dairesel biçimli mührün (tutamaklı) form olarak Kayseri Etnografya Müzesi'ndeki 77/729 müze envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 531) aynı özelliklere sahip olduğu görülmektedir.

Katalog no 6'daki (res 11 ve 12) dairesel biçimli eserin dairesel biçimli olduğu tespit edilmiştir ve Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan 77/732 müze envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 531) benzerlik gösterdiği anlaşılmıştır.

Katalog no 7'de (res 13 ve 14) kayıtlı bulunan dairesel biçimli damga mühürün (tutamaklı) form açısından Kayseri Etnografya Müzesi'ne Depo Fazlası (Müzeye Nasıl Geldiği Belli Değildir) yoluyla gelen 2011/53 müze envanter nolu eserle (Tali, 2013, s. 533) benzer özelliklere sahip olduğu bilinmektedir.

Katalog no 8'deki (res 15 ve 16) dairesel damga mühürün (tutamaklı) Kayseri Etnografya Müzesi'ne Depo Fazlası (Müzeye Nasıl Geldiği Belli Değildir) yoluyla gelen 74/1113 müze envanter nolu eserle (Tali, 2013, s. 527) form olarak aynı özelliklere sahiptir.

Katalog no 9'da (res 17 ve 18) yer alan mühürün (tutamaklı) dairesel forma sahip olduğu ve eserin Kayseri Etnografya Müzesi'nde (74/1113 müze envanter nolu) bulunan eserle (Tali, 2013, s. 527) benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Katalog no 10'da (res 19 ve 20) dairesel biçimli damga mühür (tutamaklı), form olarak M. Zeki KUŞOĞLU'nun "Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri"nde yer alan ve hakkakı Rumi olan (H.1368) (Kuşoğlu, 2009, s. 72) yazılı mühürlerle yakın benzerlik göstermektedir.

Katalog no 11'de (res 21 ve 22) değerlendirmeye çalıştığımız elips biçimli mühürün (tutamaklı) Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 75/20 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 528) form özellikleri bakımından benzer olduğu anlaşılmaktadır.

Katalog no 12'deki (res 23 ve 24) mühürün (tutamaklı) biçimsel özellik bakımından dairesel bir forma sahip olduğu ve Kayseri Etnografya Müzesi'nde karşımıza çıkan 75/518 envanter nolu eserle (Tali, 2013, s. 529) yakın benzerlik gösterdiği bilinmektedir.

Katalog no 13'de (res 25 ve 26) kayıtlı dairesel formdaki damga mühürün (tutamaklı) Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan 5887 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 524) formlarının benzer olduğu görülmektedir.

Katalog no 14'de (res 27 ve 28) yer alan damga mühürün (dairesele biçimli-tutamaklı) Kayseri Etnografya Müzesi'ndeki (71/146-17 envanter nolu) mühürle (Tali, 2013, s. 525-526) benzer forma sahip olduğu tespit edilmiştir.

Katalog no 15'de (res 29 ve 30) kayıt altına alınan ve dairesel formda olan mühürün (tutamaklı) Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 89/172 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 533) aynı olduğu düşünülmektedir.

Katalog no 16'daki (res 31 ve 32) damga mührün (tutamaklı) dairesel formda olduğu tespit edilmiştir. Kayseri Etnografya Müzesi'nde (77/732 envanter nolu) karşımıza çıkan mühürle (Tali, 2013, s. 531) benzerlik gösterdiği anlaşılmıştır.

Katalog no 17'de (res 33 ve 34) kayıtlı bulunan prizmatik üçgen görünümlü döner tablalı damga mührün (tutamaklı) form olarak hem döner tablalı üç yüzünün bulunması hem de tutamak kısmında yer alan süslemelerin aynı olması nedeniyle Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 75/212 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 528) aynı özelliklere sahip olduğu tespit edilmiştir.

Katalog no 18'de (res 35 ve 36) karşılaştığımız ve Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 75/922 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 529) benzerlik gösterdiği anlaşılan eser dairesel formdadır.

Katalog no 19'da (res 37 ve 38) dairesel biçimli olduğunu belirttiğimiz mührün form açısından bir benzerinin Kayseri Etnografya Müzesi'nde (77/732 envanter nolu) (Tali, 2013, s. 531) olduğu bilinmektedir.

Katalog no 20'de (res 39 ve 40) yer alan ve elips biçimli olan damga mührün (tutamaklı) Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan 89/172 envanter nolu eserle (Tali, 2013, s. 533) form özellikleri bakımından benzerlik gösterdiği düşünülmektedir.

Katalog no 21'de (res 41 ve 42) ele aldığımız elips biçimli damga mührün (tutamaklı) yapılış şekli bakımından Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 77/710 envanter nolu mühüre (Tali, 2013, s. 530) yakın olduğu anlaşılmaktadır.

Katalog no 22'deki (res 43 ve 44) damga mührün (tutamaklı) elips biçimli olarak yapıldığı tespit edilmiştir ve Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 77/714 envanter nolu eserle (Tali, 2013, s. 530) form özellikleri bakımından değerlendirildiğinde mühürlerin birbirine benzediği görülmüştür.

Katalog no 23'de (res 45 ve 46) kayıtlı bulunan elips biçimli damga mührün (tutamaklı) Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 77/729 envanter nolu mühüre benzediği ve (Tali, 2013, s. 531) formlarının aynı olduğu tespit edilmiştir.

Katalog no 24'de (res 47 ve 48) yer alan kare formdaki mühür (tutamaklı) Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 1622 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 524) form olarak aynıdır.

Katalog no 25'de (res 49 ve 50) değerlendirmeye aldığımız damga mührün (tutamaklı) biçimsel özelliklerinin Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 2011/238 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 535) aynı olduğu ve her ikisinde dairesel formda olduğu anlaşılmaktadır.

Katalog no 26'daki (res 51 ve 52) döner tablalı damga mührün (tutamaklı) form olarak hem döner tablalı üç yüzünün bulunması hem de tutamak kısmında yer alan süslemelerin aynı olması nedeniyle Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 75/212 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 528) aynı olduğu görülmüştür.

Katalog no 27'de (res 53 ve 54) kayıtlı bulunan prizmatik üçgen görünümlü döner tablalı olduğu yüksek bir ihtimal gibi görünen ve tutamak kısmı olmayan damga mührün (tutamaklı) Kayseri Etnografya Müzesi'nde karşılaştığımız 72/86-1 envanter nolu eserle (Tali, 2013, s. 526) benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Katalog no 28'de (res 55 ve 56) ele aldığımız dairesel formdaki damga (yüzük) mührün bir benzerine rastlanılmamıştır. M. Zeki KUŞOĞLU'nun "Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri"nde yer alan (Kuşoğlu, 2009, s. 51) elips formu andıran yüzük ve içerisine yerleştirilen akikle karşılaştırdığımızda kısmen benzerlik gösterdiği düşünülmektedir.

Katalog no 29'da (res 57 ve 58) yer alan dairesel formlu ve içerisine kırmızı akik yerleştirilen damga (yüzük) mührün araştırmasını yaptığımız Van Bölge Müzesi'nde kayıtlı olan ve Katalog no 28' de ele aldığımız mühürle benzerlik gösterdiği, ayrıca M. Zeki KUŞOĞLU'nun "Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri"nde yer alan (Kuşoğlu, 2009, s. 51) elips formu andıran yüzük mührüne kısmen benzediği görülmektedir.

Katalog no 30'da (res 59 ve 60) değerlendirmesini yaptığımız elips (yüzük) mührün gümüş olan kısmının Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 75/424 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 529) içerisine yerleştirilen ve aynı malzemeden yapılan akik kısmı ise yine Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 75/413 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 528) benzerlik gösterir.

Katalog no 31'de (res 61 ve 62) kayıtlı bulunan dairesel formdaki damga (yüzük) mührün, M. Zeki KUŞOĞLU'nun Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri kitabında bulunan eserle (Kuşoğlu, 2009, s. 13) benzer olduğu düşünülmektedir.

Katalog no 32'de (res 63 ve 64) değerlendirdiğimiz elips formdaki damga (yüzük) mührün, M. Zeki KUŞOĞLU'nun "Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri" kitabında yer alan mühürle birbirlerine benzeyen forma sahip olduğu düşünülmektedir. (Kuşoğlu, 2009, s. 13)

Katalog no 33'de (res 65 ve 66) kayıtlı bulunan dairesel formdaki damga (yüzük) mührün dış kenarlarının yivlendirildiği görülmektedir. Ele aldığımız bu yüzüğün yapılan araştırmalarda herhangi bir benzerinin bulunmadığı tespit edilmiştir.

Katalog no 34'de (res 67 ve 68) yer alan (yüzük) mühür dairesel özelliklere sahiptir. Bu eserin form açısından bir benzerine M. Zeki KUŞOĞLU'nun Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri kitabında yer alan kartal motifli mühürde, rastlanmaktadır. (Kuşoğlu, 2009, s. 9)

Katalog no 35'de (res 69 ve 70) ele aldığımız dairesel formlu (yüzük) mührün, M. Zeki KUŞOĞLU'nun Tarihî Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri kitabında bir benzerine yer verildiği (Kuşoğlu, 2009, s. 50) tespit edilmiştir.

Katalog no 36'da (res 71 ve 72) kayıtlı bulunan dairesel formdaki damga (tılsım) mührün, form olarak Giresun Müzesi'nde yer alan 218/39.35.1995 envanter nolu mühürle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. (Tali, 2014, s. 546-547)

Katalog no 37'de (res 73 ve 74) kayıtlı bulunan dairesel formdaki damga (tılsım) mührün, form olarak Giresun Müzesi'nde yer alan 216/39.33.1995 envanter nolu mühürle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. (Tali, 2014, s. 544-545)

Katalog no 38'de (res 75 ve 76) kayıtlı bulunan dairesel formdaki damga (tılsım) mührün, form ve kullanılan malzeme olarak Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 78/90 envanter nolu mühürle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. (Tali, 2013, s. 531)

Katalog no 39'da (res 77 ve 78) kayıtlı bulunan dairesel biçimli damga mührün (tutamaklı) form, açısından Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 89/74 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 532-533) benzerlik gösterdiği yapılan araştırmalarda karşımıza çıkmıştır.

8.2.5 Kullanım Alanları

Osmanlı'da mühürler resmi (makam-kurum), şahıs (zat) ve tılsım mühür olarak kullanılmıştır. Resmi mühürler Osmanlı devleti bünyesinde yer alan makam ve kurumlarda kullanılmıştır. Şahıs (zat) mührü daha çok o bölgenin ileri gelenleri ve zenginlerinde bulunur. Tılsım mühürlerin ise kime ait olduğu belli değildir ve insanları kötülüklerden korumak için kullanılmıştır. İncelemesini yaptığımız mühürlere;

Katalog no 1'de (res 1 ve 2) kayıtlı bulunan tutamaklı mühür resmi (makam) mührü olarak kullanıldığı üzerinde yazan "Mahalle-i Habib İhtiyar Meclisi" ibaresinden anlaşılmıştır ve bu mührün kullanım alanı açısından bir benzerine Kayseri Etnografya Müzesi'nde 77/732 envanter nolu eserde ("Kar'ye-i Mardin? Muhtar-ı Evveldir 1322 (1904)") rastlanır. (Tali, 2013, s. 531)

Katalog no 2'de (res 3 ve 4) yer alan mühür şahıs (zat) mührüdür. Bu eserin Fatma Egemen ENGİN'in kitabında bulunan "Abdullah Zati " 1326 (M.1908) (Engin, 1994, s. 15) mührüyle kullanım alanı bakımından aynı olduğu görülmektedir.

Katalog no 3'deki (res 5 ve 6) eserin Kayseri Etnografya Müzesi'nde karşılaştığımız 75/20 envanter nolu (Tali, 2013, s. 528) mühürle kullanım alanı

yönünden aynı olduğu tespit edilmiştir. Her iki eserin üzerinde “Hüseyin “ ibaresi yer almaktadır ve bunlar şahıs (zat) mühürleridir.

Katalog no 4'de (res 7 ve 8) değerlendirdiğimiz dairesel biçimli damga mühür (tutamaklı) şahıs (zat) mührüdür. Eserin bir benzeri M. Zeki KUŞOĞLU'nun “Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri” kitabında karşımıza çıkar. (Kuşoğlu, 2009, s. 83)

Katalog no 5'de (res 9 ve 10) bulunan eserin resmi (makam) mühür olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Kayseri Etnografya Müzesi'nde (77/703 envanter nolu), (Tali, 2013, s. 528) karşılaştığımız ve üzerinde “Kar'ye-i ..Muhtar-ı Evveldir Hüseyin 1231 (1815)” yazılı mühürde resmi (makam) mührüdür.

Katalog no 6'da (res 11 ve 12) yer alan mühürün, Kayseri Etnografya Müzesi'nde (87/477 envanter nolu), (Tali, 2013, s. 532) kayıtlı bulunan mühürle aynı amaçla kullanıldıkları ve eserlerin şahıs (zat) mührü olduğu anlaşılmıştır.

Katalog no 7'de (res 13 ve 14) karşımıza çıkan mühürün (tutamaklı) Fatma Egemen ENGİN'in kitabında bulunan “Esseyit Hüseyin Necmeddin 1321 (M. 1903)” (Engin, 1994, s. 15) mührüyle benzer olduğu anlaşılmış ve eserlerin şahıs (zat) mührü olduğu tespit edilmiştir.

Katalog no 8'de (res 15 ve 16) üzerinde “Tatvan Nuğuş (?) Muhtar Ferit” 1298 (M.1880) yazan eserin resmi (makam) mühür olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu mührün kullanıldığı alan bakımından “Mühür ve Mühürçülük Sanatımız (Üzerine Derlemeler)” adlı eserde yer alan “Valii Vilayet-i Kastamonu” 1300 (M. 1883) (Tali, 2013, s. 48) yazılı eserle aynı olduğu belirlenmiştir.

Katalog no 9'da (res 17 ve 18) bulunan dairesel biçimli mühür (tutamaklı) ve “Yemen Vilayet-i Sıhhiye Müfettişi” (Engin, 1994, s. 49) yazılı mühürün resmi (makam) mühür olduğu üzerinde yazan ibareden anlaşılmıştır.

Katalog no 10'daki (res 19 ve 20) eserin “Der Saadet-i Süvari Mekteb-i Sultani” ile daire içine alınan orta kısmına “Müdüriyeti 330 (1911)” yazılan ve Kayseri Etnografya Müzesi'nde (87/477 envanter nolu), (Tali, 2013, s. 532) yer alan mühüre benzediği ve bunların resmi (makam) mühürleri olduğu belirlenmiştir.

Katalog no 11'de (res 21 ve 22) kayıtlı bulunan elips biçimli damga mühürün (tutamaklı) “Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri” adlı kitapta yer alan ve hakkak Yümni'ye ait olduğu tespit edilen “Esseyid Mehmed Şerifi 1303 (M. 1885), (Kuşoğlu, 2009, s. 42) yazılı eserle karşılaştırması yapıldığında her iki eserinde şahıs (zat) mührü olduğu düşünülmektedir.

Katalog no 12'de (res 23 ve 24) yer alan mühürle, “Divrigi Fukara-yı? Server Cemiyeti 1332 (1913)” yazılı mühür kullanım alanı bakımından karşılaştırıldığında eserlerin aynı amaçla yapıldığı ve her iki eserin resmi (makam) mührü olduğu tespit edilmiştir.

Katalog no 13'de (res 25 ve 26) değerlendirdiğimiz damga mührün (tutamaklı), “İncesu Kazası Ağnam ve Aşar Toprak Serkatibi (1)301 (1881) yazılı 76/418 envanter nolu (Tali, 2013, s. 529) eserle benzerlik gösterdiği ve resmi (makam) mührü olduğu anlaşılmaktadır.

Katalog no 14'de (res 27 ve 28) bulunan mührün şahıs (zat) mührü olduğu ve Fatma Egemen ENGİN'in koleksiyonunda yer alan “Esseyit Ahmed Arif” 1278 (M. 1862) (Engin, 1994, s. 10) mührüyle kullanım alanı bakımından karşılaştırması yapıldığında benzer özelliklere sahip olduğu görülür.

Katalog no 15'de (res 29 ve 30) kayıtlı olan damga mührün (tutamaklı) Cumhuriyet Döneminde yapılan bir şahıs (zat) mührü olduğu belirlenmiştir. Eserin Fatma Egemen ENGİN'in koleksiyonunda yer alan 1934 yılına ait ve üzerinde “M. Selim” (Engin, 1994, s. 92) ibaresi hakkedilen şahıs (zat) mührüyle aynı amaçla kullanıldığı tespit edilmiştir.

Katalog no 16'daki (res 31 ve 32) dairesel biçimli eserin (tutamaklı) Osmanlı Döneminde Lüleburgaz'daki (Bergos) gümrüğe ait olduğu bilinmektedir. Kullanım alanının resmi (kurum) mührü olduğu bilinen “Sivas Ciheti Defter-i Hakani Müfettişliği 1315 (M. 1897) (Kuşoğlu, 2009, s. 42) yazılı mühürle benzerlik gösterir.

Katalog no 17'de (res 33 ve 34) prizmatik üçgen görünümlü döner tablalı formda olan şahıs (zat) mührünün kullanıl alanı bakımından benzerine Kayseri Etnografya Müzesi'nde (6423 envanter nolu), (Tali, 2013, s. 525) rastlanılmıştır.

Katalog no 18'de (res 35 ve 36) yer alan eserin üzerinde “Kaza-i Erciş Muhasebe-i Hususiye Memurluğu 1926” yazdığı ve resmi (kurum) mührü olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. “Muhasebeci İsmet Liva-yı Amasya 1322 (M. 1904) (Kuşoğlu, 2009, s. 41) yazılı eserin de aynı amaçla kullanılan resmi (makam) mührü olduğu düşünülmektedir.

Katalog no 19'da (res 37 ve 38) kayıtlı bulunan dairesel mührün (tutamaklı) kullanım alanının şahıs (zat) mührü olduğu ve Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan (2011/53 envanter nolu), (Tali, 2013, s. 533) “Esseyid Elhacı Muhammed (1)309 (1891)” yazılı mühürle aynı amaçla kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Katalog no 20'de (res 39 ve 40) üzerinde koşar vaziyette bir at figürünün yer aldığı mührün kurum (makam) mührü olduğu düşünülmektedir. At figürünün dışında herhangi bir yazı kuşağı yer almamaktadır.

Katalog no 21'de (res 41 ve 42) incelediğimiz elips biçimli damga mührün (tutamaklı) şahıs (zat) mührü olduğu üzerinde yer alan “Mehmed Rıza El Haseb-i 1343 (M. 1924) yazı kuşağından anlaşılmıştır. Kullanım alanı bakımından Fatma Egemen ENGİN'in kitabında değindiği “Mehmed Sıtkı Bin Abbas Necati 1341 (1923) (Engin, 1994, s. 46) yazılı mühürle aynıdır.

Katalog no 22'deki (res 43 ve 44) damga mührün (tutamaklı) şahıs (zat) mührü olduğu düşünülmektedir. Mührün kullanım alanı bakımından benzerine M. Zeki KUŞOĞLU'nun kitabında bahsettiği ve üzerinde “Mustafa bin Ali” 1332 (M. 1914) yazılı mühürde rastlanılır.

Katalog no 23'de (res 45 ve 46) değerlendirdiğimiz ve üzerinde “Cerrahi Sa'diyye” ibaresi hakkedilen mührün Osmanlı Döneminde bir tarikat olduğu anlaşılmıştır. Eserin kurum (makam) mührü olduğu düşünülmektedir ve bir benzeri Kayseri Etnografya Müzesi'nde (74/124 envanter nolu), (Tali, 2013, s. 526) “Abdi Ahmed Ser Lağımcıyan Dergah-ı Ali Sene 1228 (1813)” yazılı mühürde karşımıza çıkmaktadır.

Katalog no 24'de (res 47 ve 48) yer alan kare biçimli damga mührün (tutamaklı) üzerinde yazılı olan “Paşam İbrahim bin Hüsrev 1329 (M. 1911) 1369 (M. 1950) yazmasından dolayı şahıs (zat) mührü olduğu anlaşılmıştır. Üzerinde “Haza İsmail Esseyid Bin Hüseyin” yazan ve Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan (75/413 envanter nolu), (Tali, 2013, s. 526) eserle kullanım alanının aynı olduğu görülür.

Katalog no 25'de (res 49 ve 50) kayıt altına alınan mührün (tutamaklı) eserin şahıs (zat) mührü olduğu üzerinde yazan “İbrahim” 1291 (M. 1874) ibareden anlaşılmıştır. Şahıs (zat) mührü olarak kullanılan eserin bir benzerine Fatma Egemen ENGİN'in kitabında değindiği “İbrahim Affan” 1327 (M. 1909) yazılı mühürde rastlamaktayız.

Katalog no 26'da (res 51 ve 52) kayıtlı bulunan prizmatik üçgen görünümlü döner tablalı damga mührün (tutamaklı) baskı kısımları tahrip olduğu için üzerinde ne yazdığı bilinmemektedir. Eserin şahıs (zat) mührü olarak kullanıldığı düşüncesinin yüksek bir ihtimal olduğunun kanıtı müzedeki ve yararlandığımız kaynaklardaki benzerlerinin şahıs (zat) mührü olarak kullanılmasıdır.

Katalog no 27'de (res 53 ve 54) bulunan prizmatik üçgen görünümlü mührün (tutamaklı) üzerinde “Osman Nuri” 1296 (1897) yazması sebebiyle şahıs (zat) mührü olarak kullanıldığı bilinmektedir. M. Zeki KUŞOĞLU'nun kitabında yer verdiği “Osman bin Reşat Faik” 1303 (M. 1885) ibareli mühürle kullanım amaçları aynıdır.

Yüzük mühür olarak ele aldığımız eserlerden (Katalog no 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35) bazılarının üzerinde insanlara öğüt vermek, kötülüklerden korumak gibi anlamları olan tılsım yer almaktadır. Bu eserlerin üzerinde herhangi bir isim veya tarih olmadığından ve yararlandığımız kaynaklarda yer alan mühürlerin şahıs (zat) mührü olarak kullanılması nedeniyle kullanım alanı bakımından karşılaştırma yapılamamıştır.

Katalog no 29'daki (res 57 ve 58) yüzük üzerinde “Alim Mustafa Han Bani-i Mihrab” yazması nedeniyle mührün şahıs (zat) mührü olduğu düşünülmektedir ve “...Hüseyin Murad 1229 (1813)” (Tali, 2013) yazılı yüzük mühürle benzer alanlarda kllanıldığı tahmin edilmektedir.

Katalog no 36'da (res 71 ve 72) kayıtlı bulunan dairesel formdaki tılsım mühürde yer alan 30 kare içerisine yerleştirilen bölmelerde arapça harflerle ebced usulüne göre yazıldığı ve kullanım alanlarının benzer olduğu düşünülmektedir. Her iki eserde de karelerin dış kenarlarında 4 melek isminin yer alması tespitlerimizi güçlendirmektedir.

Katalog no 37'de (res 73 ve 74) karşılaştırmasını yaptığımız (tılsım) mührün, üzerinde Ayetel Kürsü, Allah lafzı, peygamber efendimizin ve 4 halifenin ismi kazındığından eserin tılsım mühür olduğu değerlendirilmektedir. Bu tılsım mührünün içerik ve kullanım alanı bakımından bir benzerine Giresun Müzesinde (216/39.33.1995 envanter nolu) (Tali, 2014, s. 544-545) rastlanmaktadır.

Katalog no 38'de (res 75 ve 76) kayıtlı bulunan dairesel formdaki damga (tılsım) mühürde Ehlisünnet kaidesine bağlı önemli şahısların isimlerinin geçtiği ve bu tür tılsım mührlerine şemail mührü de denildiği söylenmektedir.³²

Katalog no 39'da (res 77 ve 78) kayıtlı bulunan dairesel biçimli damga mührün (tutamaklı) İbranice yazıldığı tespit edilmiştir, fakat üzerinde ne yazdığı ve mührün hangi amaçla kullanıldığı belirlenememiştir.

8.2.6 Süsleme Özellikleri

Osmanlı Sanatında önemli bir yere sahip olan süslemeler hakkakların eliyle mührlerde de yansımaktadır. Mührlerde yer alan süslemelerin genellikle palmet, rumi, kıvrık dal, penç ve damla motifleri olduğu görülmektedir. Palmet ve rumi motiflerinin hattatlar tarafından mimari eserlerde çokça kullanılmıştır. Hakkaklarında hattatlardan eğitim aldığı düşünüldüğünde mührlerde özellikle tutamak kısmında karşımıza çıkan bu motiflerin neden daha çok kullanıldığı anlaşılmaktadır. Van Bölge Müzesi'nde yer alan mührlerde daha çok palmet, rumi, damla ve bitkisel süslemeler yer almaktadır. Bu mührlerde süslemeler genellikle tutamak kısmında bulunmaktadır. Değerlendirdiğimiz mührlerden bazılarında herhangi bir süslemeye rastlanılmadığından (kat no 1, 18, 24, 27, 32, 34, 36 ve 38) karşılaştırma yapılamamıştır. Van Bölge Müzesi'nde kayıtlı bulunan mührlerden;

Katalog no 2'de (res 3 ve 4) yer alan mührdeki çentik motifi Frig Dönemine Ait Mühür ve Mühür Baskıları Yüksek Lisans Tezinde yer alan mührle (Yıldız B. , 2010, s. 82), tutamak kısmında yer alan palmet motifi ise Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan (77/714 envanter nolu), (Tali, 2013, s. 530) mührle yakın benzerlik göstermektedir.

Katalog no 3'de (res 5 ve 6) kayıtlı bulunan elips mühründe karşılaştığımız çentik motifinin İstanbul Arkeolojik Müzesi'nde bulunan Kalkolitik çağa ait

³² Kat no 38'de yer alan tılsım mührün şemail olarak adlandırılabilceği Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Rahmi TEKİN tarafından söylenmiştir.

2005. EŞEM envanter nolu mühürle benzerlik gösterdiği (Yağcı, 2010, s. 84) belirlenmiştir. Tutamağın uç kısmında yer alan kabartma motifi ise M. Zeki KUŞOĞLU'nun kitabında değindiği ve 5 (beş) parçadan oluşan mühürün tutamağında yer alan süslemeyle yakın benzerlik göstermektedir. (Kuşoğlu, 2009, s. 73)

Katalog no 4'de (res 7 ve 8) bulunan damga mühürün (tutamaklı) süsleme olarak tutamak kısmında yer alan imame, ibriği andıran motif ve bunların her iki tarafında yer alan yarım daire şeklindeki oyukların Kayseri Etnografya Müzesi'ne satın alma yoluyla gelen 2011/233 müze envanter nolu (Tali, 2013, s. 534) mühüre benzediği, tutamağın ortasında yer alan damla motifi ve tutamağın üst kısmında bulunan palmet motifinin ise yine Kayseri Etnografya Müzesi'ne yer alan 2011/53 müze envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 533) benzerlik gösterdiği bilinmektedir.

Katalog no 5'de (res 9 ve 10) değerlendirmesini yaptığımız mühürün tutamak kısmında yer alan palmet motifi ve bu motifin içerisine yerleştirilen 3 (üç) dairesel deliğin benzerinin Kayseri Etnografya Müzesi'nde kayıtlı olan 77/703 (Tali, 2013, s. 530) müze envanter nolu mühüre süsleme özellikleri bakımından benzemektedir.

Katalog no 6'da (res 11 ve 12) kayıtlı olan dairesel mühürün ön yüzeyinde hakkedilen "Ahmed Hulusi" isminin son harfi olan "y" harfinin hakkak tarafından uzatılarak gül motifi deseni verilmiştir. Fakat yapılan bilimsel çalışmalarda bu tarzda herhangi bir süslemeye rastlanılmamıştır. Tutamak kısmında yer alan imame motifinin benzerinin 2011/233 müze envanter nolu (Tali, 2013, s. 534) mühüre benzediği düşünülmektedir.

Katalog no 7'deki (res 13 ve 14) mühürün ön yüzeyinde herhangi bir süslemeye yer verilmediği, tutamak kısmında yer alan palmet ve damla motiflerinin ise Kayseri Etnografya Müzesi'ne Depo Fazlası (Müzeye Nasıl Geldiği Belli Değildir) yoluyla gelen 2011/53 müze envanter nolu kayıtlı bulunan mühürle (Tali, 2013, s. 533) benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Katalog no 8'de (res 15 ve 16) karşımıza çıkan eserin ön yüzeyinde herhangi bir süslemeye yer verilmediği, tutamağın uç kısmında bulunan palmet motifinin benzerine Kayseri Etnografya Müzesi'nde (77/714 müze envanter nolu) (Tali, 2013, s. 530) rastlanıldığı tespit edilmiştir.

Katalog no 9'da (res 17 ve 18) yer alan damga mühürün (tutamaklı) ön yüzeyinde hilal motifine yer verildiği ve bu süslemenin "Mühür ve Mühürcülük Sanatımız (Üzerine Derlemeler) adlı kitapta yer alan ve Cumhuriyet Döneminde bir bankaya ait olduğu söylenen mühürün ortasında yer alan hilal motifiyle (Engin, 1994, s. 65) benzerlik gösterdiği anlaşılmıştır. Tutamağın uç kısmında bulunan palmet motifi ise Kayseri Etnografya Müzesi'ne satın alma yoluyla gelen 77/732 müze envanter nolu mühürde (Tali, 2013, s. 531) karşımıza çıkmaktadır.

Katalog no 10'daki (res 19 ve 20) damga mührün (tutamaklı) ön yüzeyinde penç motifine yer verildiği ve bu süslemenin bir benzerinin Sultan Abdülmecid için yapılan tuğranın (Kuşoğlu, 2009, s. 62) üzerinde yer alan motifle benzerlik gösterdiği yapılan incelemelerde belirlenmiştir.

Katalog no 11'de (res 21 ve 22) kayıtlı bulunan elips biçimli mührün (tutamaklı) ön yüzeyinde herhangi bir süslemenin yer almadığı, tutamak kısmında bulunan palmet ve rumi motiflerinin benzerlerinin Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 90/3055 envanter nolu mührülerin tutamak kısmında bulunduğu tespit edilmiştir. (Tali, 2013, s. 533) Ayrıca tutamağın mührle bağlandığı kısımda bulunan nokta daireciklerden meydana gelen süslemenin bir benzeri Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 77/427 envanter nolu (Tali, 2013, s. 529) mührün tutamak kısmında karşımıza çıkar.

Katalog no 12'deki (res 23 ve 24) eserin katlanabilir tutamağının bir benzerinin ve üzerinde yer alan palmet, rumi ve bitkisel motiflerin M. Zeki KUŞOĞLU'nun "Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mührüleri" adlı kitabında yer alan "Muamelat-ı Zatiyye Müdüriyeti" ve "Sivas Ciheti Defter-i Hakani Müfettişliği" (Kuşoğlu, 2009, s. 42) mührüleriyle aynı olduğu belirlenmiştir.

Katalog no 13'de (res 25 ve 26) dairesel biçimde karşımıza çıkan damga mührün (tutamaklı) baskı kısmında bulunan penç motifine M. Zeki KUŞOĞLU'nun "Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mührüleri" adlı kitabında T.S.M arşivinden birkaç mühr örneklerinde bulunan tuğra benzeri mührde (Kuşoğlu, 2009, s. 45) ve yine ön yüzeyinde bulunan yazı kuşağının her iki tarafında yer alan kıvrık dal motiflerine "Esseyid Mehmet İsmet" (Kuşoğlu, 2009, s. 64) adına kazılmış mührün ön yüzeyinde rastlanır. Mührün tutamak kısmının imameyi andırdığı fakat tutamak kısmında hakkakın ustalığını göstermediği ve simetrik bir düzende yapmadığı ve bir benzerine rastlanılmadığı anlaşılmıştır.

Katalog no 14'deki (res 27 ve 28) eserin baskı kısmında bulunan dal motifinin bir benzerine Fatma Egemen ENGİN'in "Mühr ve Mührüculük Sanatımız (Üzerine Derlemeler)" adlı kitabında yer alan "Hayriyye Esma (1311(1895))" mühründe rastlanmaktadır. (Engin, 1994, s. 12) Eserin baskı kısmının dış kenarlarında bulunan çentik motifi Frig Dönemine Ait Mühr ve Mühr Baskıları Yüksek Lisans Tezinde yer alan mührde yer alan motifle (Yıldız B. , 2010, s. 82) benzerlik göstermektedir. Mührün tutamak kısmında bulunan ve balığı andıran motifin benzeri bulunamamıştır..

Katalog no 15'de (res 29 ve 30) karşılaştığımız mührün ön yüzeyinde süsleme bulunmamaktadır ve tutamak kısmında yer alan rumi ve palmet motiflerine Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 89/172 envanter nolu (Tali, 2013, s. 533) mührde rastlanmaktadır.

Katalog no 16'da (res 31 ve 32) yer alan eserin tutamağında bulunan palmet motifi ve bu motifin içerisine yerleştirilmiş 3 (üç) ip deliğinin Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 77/732 envanter nolu (Tali, 2013, s. 531) mührle aynı olduğu anlaşılmıştır.

Katalog no 17'de (res 33 ve 34) bulunan döner tablalı mührün (tutamaklı) “Haşim 333 (1915) yazan yüzeyde yer alan başak ya da hurma dalına benzeyen motife T.S.M'de yer alan 1296 tarihli hakkak Azmi'nin kazıdığı mührün ön yüzeyinde rastlanır. (Kuşoğlu, 2009, s. 63) Yarım daire bir yayla üç yüzeyli tablalı mühre bağlanan tutamağın ve üzerinde yer alan palmet, rumi motiflerinin Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 75/212 envanter nolu (Tali, 2013, s. 528) mühürle benzer süsleme tekniklerine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Katalog no 19'daki (res 37 ve 38) damga mührün (tutamaklı) ön yüzeyinde süslemenin olmadığı belirlenmiştir. Tutamak kısmında yer alan ve balığı andıran motifin bir benzerinin karşılaştırma yaptığımız kaynaklarda bulunmaması nedeniyle değerlendirme yapılamamıştır.

Katalog no 20'de (res 39 ve 40) karşımıza çıkan elips biçimli mührde tutamağın içine yerleştirilen akiğin üzerinde koşar vaziyette bir at figürünün yer aldığı anlaşılmıştır. Bu süslemenin bir benzerine rastlanılmamıştır. Tutamak kısmında yer alan süsleme tekniklerinin tamamına herhangi bir mühür örneğinde rastlanılmamış, uç kısımda yer alan ve imameyi andıran süslemeye, lale ve soyut bitki süslemelerine Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 90/3055 envanter nolu mührde (Tali, 2013, s. 533), yer verilmiştir. Tutamak kısmında ayrıca damla ve rumi motiflerine yer verilmiştir.

Katalog no 21'de (res 41 ve 42) kayıtlı bulunan elips biçimli damga mührün tutamak kısmında yer alan topuza benzer figüre “Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri” adlı kitapta yer alan ve beş parçadan oluşan mührün tutamağında rastlanmaktadır. (Kuşoğlu, 2009, s. 73)

Katalog no 22'de (res 43 ve 44) yer alan mührün (tutamaklı) ön yüzeyinde yazı türünün dışında ışınsal çizgilere yer verilmiştir ve bu çizgilere “Mühür ve Mühürçülük Sanatımız (Üzerine Derlemeler)” kitabında değinilen “Subhgahi şüde ez tebyiz-i duay-i muharrem min avn-i ilahi elf 57 (1057 (M. 1647) isimli mührün ön yüzeyinde rastlanır. Tutamak kısmı sade tutulmuş olup herhangi bir süslemeye yer verilmemiştir.

Katalog no 23'deki (res 45 ve 46) eserin tutamak kısmı sade tutulmuş olup herhangi bir süslemeye yer verilmemiştir. Tutamak kısmının ucunda bulunan topuzun benzeri “Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri” adlı kitapta yer alan ve beş parçadan oluşan mührde karşımıza çıkmaktadır. (Kuşoğlu, 2009, s. 73)

Katalog no 25'de (res 49 ve 50) kayıtlı bulunan dairesel biçimli damga mührün (tutamaklı) ön yüzeyinde bulunan iki hilal arasına yerleştirilmiş kazayağı motifine yer verilmiştir ve herhangi bir mührde bu süslemelere rastlanılmamıştır. Eserin tutamak kısmı sade tutulmuştur ve süslemeye yer verilmemiştir.

Katalog no 26'da (res 51 ve 52) yer alan prizmatik üçgen görünümlü döner tablalı damga mührün bağlandığı tutamağın ve üzerinde yer alan palmet, rumi

motiflerinin Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 75/212 envanter nolu (Tali, 2013, s. 528) mühürle aynı olduğu anlaşılmıştır.

Katalog no 28'de (res 55 ve 56) değerlendirmeye aldığımız dairesel formdaki yüzük mührün içerisine yerleştirilmiş aکیğin dış kenarlarında yer alan ışınsal çizgilere M. Zeki KUŞOĞLU'nun Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri kitabında yer alan kırmızı akik taşlı mühürde rastlanır. (Kuşoğlu, 2009, s. 51) Tutamak kısmı kırık olup herhangi bir süslemeye yer verilmemiştir.

Katalog no 29'da (res 57 ve 58) bulunan dairesel yüzük mühürde yüzüğün içine yerleştirilen akikte yer alan rozetle sonlanan dallara herhangi bir kaynaktan rastlanılmamış olup, tutamak kısmının dış yüzeyinde bulunan çentiklere M. Zeki KUŞOĞLU'nun Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri kitabında yer alan yeşil firuze mühürde rastlanır. (Kuşoğlu, 2009, s. 51)

Katalog no 30'daki (res 59 ve 60) yüzüğün içine yerleştirilen akikte bulunan penç motifine "Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri" kitabında yer alan gümüş mühürde (Kuşoğlu, 2009, s. 51), kıvrık dal motifine ise Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan 77/506 envanter nolu mühürde (Tali, 2013, s. 530) rastlanılmıştır. Tutamak kısmının dış yüzeyinde bulunan çentikler "Frig Dönemine Ait Mühür ve Mühür Baskıları" yüksek lisans tezinde yer alan mühürün ön yüzeyinde (Yıldız B. , 2010, s. 82) karşımıza çıkmaktadır.

Katalog no 31'de (res 61 ve 62) dairesel bir formda karşılaştığımız (yüzük) mührün ön yüzeyinde bulunan Mühr-ü Süleyman süslemesinin, "Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri" kitabında değinilen Süleyman Mührüyle (Kuşoğlu, 2009, s. 13) aynı olduğu anlaşılmıştır. Eserin baskı ve tutamak kısmında Süleyman mührünün dışında herhangi bir süslemeye yer verilmemiş olup, 6 (altı) kollu yıldızın içerisine rakamlar yerleştirilmiştir.

Katalog no 33'de (res 65 ve 66) kayıtlı bulunan damga (yüzük) mührün, dış kenarlarının dairesel dilimlerle hareketlendirildiği ve tutamak kısmının ışınsal çizgilerle yivlendirildiği tespit edilmiştir. Dış kenarlarında bulunan dairesel dilimlerin bir benzeri Pertevniyal Valide Sultan'ın Topkapı Sarayı Müzesi'nde yer alan yüzük mührünün dış kenarlarında karşımıza çıkmaktadır. (Engin, 1994, s. 69)

Katalog no 35'de (res 69 ve 70) yer alan yüzük mührün baskı kısmında yazı kuşağının dışında herhangi bir şey tespit edilememiştir. Eserin tutamak kısmında "S" kıvrımlardan oluşan süslemeye "Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri" kitabında yer alan Selçuklu Dönemi gümüş mühür yüzükte rastlanır. (Kuşoğlu, 2009, s. 15)

Katalog no 37'de (res 73 ve 74) dairesel formdaki tılsım mührün üzerinde Mühr-ü Süleyman motifi bulunmaktadır. Tılsımın ön yüzeyinde, Giresun Müzesi'nde yer alan 216/39.33.1995 envanter nolu mühürle benzerlik gösteren Mühr-ü Süleyman motifine yer verilmiş olup, tutamak kısmı eserin büyüklüğüne göre kısa tutulmuştur. Eserin arka yüzeyinde süsleme olmayıp bu kısım sade tutulmuştur.

Katalog no 39'da (res 77 ve 78) kayıtlı bulunan ve İbranice (?) yazıldığı düşünülen mührün baskı yüzeyinde yer alan kuş figürüne herhangi bir kaynaktan rastlanılmamıştır. Kıvrık dal motifine Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 77/506 envanter nolu mührde (Tali, 2013, s. 532) rastlanılmıştır. Tutamağın uç kısmında bulunan palmet motifi ve içerisinde yer alan 3 daire oyuğun benzeri Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 77/714 envanter nolu mührde (Tali, 2013, s. 530) karşımıza çıkar.

8.2.7 Yazı Türü

Osmanlı Mühür Sanatında mühürlerin sanatsal bakımdan önemini arttıran en önemli şeyler üzerinde yer alan süslemeler ve yazı kuşağıdır. Mühürlerde kullanılan yazı türleri içerisinde en çok ta'lik, celi sülüs ve mahalli yazı kullanılmıştır. Van Bölge müzesinde yer alan mühürlerde de genel olarak bu tür yazılar karşımıza çıkmaktadır. Üzerinde yazı olmatan sadece figür olan mührde vardır. Bu mühürler (kat no 20) yazı türü bakımından değerlendirmeye alınmamıştır. Ayrıca mahalli yazı olarak değerlendirdiğimiz mühürlerin (kat no 3, 9, 10, 17, 20, 23, 24, 25, 28, 29, 32, 34, 35, 36, 37) hangi yazı türüyle yazıldığı tespit edilemediğinden karşılaştırma yapılamamıştır. Mühürlerin birçoğunda yazı dili olarak Arapça, Farsça, İbranice ve günümüz Türk Alfabesi olan Latince kullanılmıştır. Müzede bulunan mühürlerde,

Katalog no 1'de (res 1 ve 2) yer alan dairesel biçimli damga mühür (tutamaklı) Kayseri Etnografya Müzesi'ne satın alma yoluyla gelen 71/146-17 müze envanter nolu dairesel formlu ve üzerinde ta'lik yazıyla "Mehmed Hayri Mahmud Ahmed ...?" (Tali, 2013, s. 527) ibaresi hakkedilen mührde yazı türü bakımından benzemektedir.

Katalog no 2'de (res 3 ve 4) bulunan mührde yazı türü olarak ta'lik yazı kullanılmıştır. Bu yazı türüyle yazılmış mührde Fatma Egemen ENGİN'in kitabında ("Ali Kamuran" 1317 (M. 1900) rastlamaktayız.

Katalog no 4'deki (res 7 ve 8) eseri ön yüzeyinde yer alan yazı kuşağının Cumhuriyetten sonra kullanılan latin harfleriyle yazıldığı ve "Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri"nde yer alan (Kuşoğlu, 2009, s. 83) Cumhuriyet dönemi mühürleriyle yazı türü olarak benzerlik taşıdığı görülür.

Katalog no 5'de (res 9 ve 10) kayıtlı bulunan dairesel biçimli damga mührün (tutamaklı) yazı türü olan rika yazı türüne herhangi bir bilimsel çalışmada rastlanılmamıştır.

Katalog no 6'da (res 11 ve 12) yer alan eserin yazı türü ta'liktir. Bu yazı türüyle yazılan mühür Kayseri Etnografya Müzesi'nde (satın alma yoluyla gelen 77/732 müze envanter nolu kayıtlı bulunan mühür), (Tali, 2013, s. 531) tespit edilmiştir.

Katalog no 7'de (res 13 ve 14) yazı türünün ta'lik olduğu bilinen mührün, Kayseri Etnografya Müzesi'nde (2011/53 envanter nolu)yer alan (Tali, 2013, s. 533) mührle aynı yazı türünün kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Katalog no 8'de (res 15 ve 16) tutamaklı olan ve ta'lik yazıyla yazılan eserin, Kayseri Etnografya Müzesi'nde bulunan (Tali, 2013, s. 527) mühürle aynı yazı türleriyle yazıldığı belirlenmiştir.,

Katalog no 11'de (res 21 ve 22) elips biçimli mühürün (tutamaklı) yazı çeşidi ta'lik olarak tespit edilmiştir. Bu yazı türüyle hakkedilen mührün bir benzeri Fatma Egemen ENGİN'in kitabında "Essabır Miftah-ül Ferec 1295 (M. 1879) yazılı eserde karşımıza çıkmaktadır.

Katalog no 12'deki (res 23 ve 24) eserin (tutamaklı) "Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri" kitabında yer alan ve üzerinde sülüs hatla "On sekizinci Kolordu Sertabibi" 1330 (M. 1912) yazan mühürle kullanılan yazı türü bakımından aynı olduğu anlaşılmıştır.

Katalog no 13'de (res 25 ve 26) yer alan mühürün, üzerinde "Selanik Vilayeti Defterdarı Ragıp" 1304 (M. 1886) (Kuşoğlu, 2009, s. 35) yazılı mühürle aynı yazı türüyle yazıldıkları ve her iki eserinde sülüs yazıyla yazıldığı tespit edilmiştir.

Katalog no 14'de (res 27 ve 28) kayıtlı bulunan eserin (tutamaklı) ta'lik yazı kullanılarak yazıldığı ve Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 71/146-17 envanter nolu mühürle (Tali, 2013, s. 525-526) yazı çeşitlerinin aynı olduğu yapılan karşılaştırmada belirlenmiştir.

Katalog no 15'de (res 29 ve 30) Cumhuriyet dönemine ait olduğu üzerinde bulunan latin harfleriyle hakkedilen "aydin" ibaresinden anlaşılan mührün "Mühür ve Mühürçülük Sanatımız (Üzerine Derlemeler)" kitabında bahsedilen ve Fatma Egemen ENGİN'in koleksiyonu'nda yer alan "A. Alim 1934 yazılı mühürle yazı türünün aynı olduğu ve her iki eserin latin alfabesiyle yazıldığı anlaşılmaktadır.

Katalog no 16'da (res 31 ve 32) yer alan dairesel biçimli damga mühürde (tutamaklı) kullanılan yazı türünün Kayseri Etnografya Müzesi'nde kayıt altına alınan (77/732 envanter nolu) mühürle (Tali, 2013, s. 531) benzerlik gösterdiği bilinmektedir.

Katalog no 18'de (res 35 ve 36) yazı türü ta'lik olan mührün, ünlü hakkak Rauf Fehmi'nin kazıdığı anlaşılan mühürle (Kuşoğlu, 2009, s. 44) aynı yazı türüyle yazıldığı tespit edilmiştir.

Katalog no 19'da (res 37 ve 38) kayıt altına alınan mührün (tutamaklı) ta'lik yazıyla yazıldığı bilinmektedir. Eserin üzerine ta'lik yazı türüyle "Faik Ali" 1338 (M. 1920) (Engin, 1994, s. 52) ibaresinin kazındığı bir benzeri Fatma Egemen ENGİN'in kitabında karşımıza çıkmaktadır.

Katalog no 21'de (res 41 ve 42) değerlendirdiğimiz mührün (tutamaklı) üzerine ta'lik hatla "Mehmed Rıza El Haseb-i" 1343 (M. 1924) yazıldığı tespit edilmiştir. Bu eserin ta'lik hatla kazınan ve hakkak Azmi'ye ait olduğu bilinen mühürle yazı türlerinin aynı olduğu belirlenmiştir.

Katalog no 22'deki (res 43 ve 44) elips formlu mührün (tutamaklı) Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 77/714 envanter nolu mührle (Tali, 2013, s. 530) üzerlerine kazınan yazıların aynı türde olduğu anlaşılmıştır. Her iki eserde de ta'lik yazıya yer verilmiştir.

Katalog no 26'da (res 51 ve 52) kayıtlı bulunan prizmatik üçgen görünümlü döner tablalı damga mührün (tutamaklı) üç yüzeyinin de silik olması nedeniyle yazı türünün belirlenemediği anlaşıldığından karşılaştırma yapılamamıştır.

Katalog no 27'de (res 53 ve 54) yer alan döner tablalı olduğu yüksek bir ihtimal gibi görünen ve tutamak kısmı olmayan damga mührün (tutamaklı) üzerinde ta'lik hatla "Men Sabere Zafere" ve " Osman Nuri" 1296 (M. 1879) yazıldığı ve "Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri" kitabında bulunan Tac-ı ser şeklinde yapılmış ve etrafı alaturka pırlanta mıhlama yaka iğnesinin üst kısmında yer alan kelime-i tevhid hakkedilmiş yazı türüyle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Katalog no 30'da (res 59 ve 60) yer alan yüzük mührün ta'lik hatla yazıldığı belirlenmiştir. Eserin yazı türü olarak benzerine Kayseri Etnografya Müzesi'nde yer alan 75/424 envanter nolu mührde (Tali, 2013, s. 529) rastlanılmıştır.

Katalog no 31'deki (res 61 ve 62) yüzük mührün üzerinde yer alan yazı kuşağı silik olduğundan yazı türü tespit edilememiştir.

Katalog no 32'de (res 63 ve 64) değerlendirdiğimiz elips formdaki damga (yüzük) mührün makili yazı türüyle yazıldığı ve M. Zeki KUŞOĞLU'nun "Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri" kitabında yer alan mührle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. (Kuşoğlu, 2009, s. 13)

Katalog no 38'de (res 75 ve 76) kayıtlı bulunan dairesel formdaki damga (tılsım) mührün, kullanılan yazı türü olan celi sülüse Giresun Müzesi'nde yer alan 847/50.202.2006 envanter nolu mührde rastlanılır. (Tali, 2014, s. 548-549)

Katalog no 39'da (res 77 ve 78) kayıtlı bulunan dairesel biçimli damga mührün (tutamaklı) Mührde yer alan yazı türünün İbranice (?) olduğu olduğu düşünülmektedir ve bu yazı karakteriyle hakkedilen herhangi bir mührre rastlanılmamıştır.

8.2.8 Ait Oldukları Yöre

Osmanlı Devleti Döneminde kazınan mühürlerin üzerinde yer alan şahısların kim olduğu ve hangi dönemde yaşadığı tespit edildiğinde mühürlerin hangi yöreye ait olduğu hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Tılsım mühürlerde tarih ve isim olmadığından bu tür mühürlerin herhangi bir yöresi yoktur. Mühürlerin içinde yöresi hakkında kesin bilgiye sahip olabileceğimiz mühürler, resmi (makam-kurum) mühürlerdir. Üzerinde hangi kurum ve makama ait olduğu açıkça belirtilen ve tarih ibaresi yer alan bu

mühürlerin hangi yöreye ait olduğu hakkında kesin bir bilgiye ulaşmak mümkündür. Van Bölge Müzesi'nde yer alan mühürlerden belli bir kısmının hangi yöreye ait olduğu hakkında bilgiye ulaşılırken, büyük bir çoğunluğunun hangi yöreye ait olduğu hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Katalogda yer alan ve ait olduğu yöre belli olan mühürler Van, Tatvan, Ordu, Lüleburgaz ve Lüleburgaz'dır. Van yöresine ait mühürler katalog no 1, 9, 12, 13, 18, 25, 26, 36 ve 39'dur. Katalog no 5 olan mühürün üzerinde Ordu iline ait bir mahalle ismi bulunduğundan Ordu iline ait olduğu tespit edilmiştir. Katalog no 8 'de "Tatvan" ibaresi geçtiğinden bu mührün Tatvan yöresine ait olduğu hakkında kesin bir bilgiye ulaşabiliriz. Katalog no 16'da karşımıza çıkan mühürde "Bergos" yazdığı ve bu ismin Lüleburgaz'ın Osmanlı Devleti Dönemindeki ismi olduğu belirlenmiştir.

Van Bölge Müzesi'nde yer alan mühürlerin ait olduğu yöre bakımından karşılaştırmasının yapılabilmesi için diğer müzelerde ve bilimsel kaynaklarda bu yörelere ait mühürlerin olması gerekmektedir. Yapılan araştırmalarda bu yörelere ait mühürlerin bulunmadığı tespit edilmiştir. Bundan dolayı ait olduğu yöre bakımından karşılaştırma yapılamamıştır.

9 SONUÇ

Van Bölge Müzesi'nde bulunan Osmanlı mühürleri konulu tez çalışmamızda müzenin bir bölge müzesi olması nedeniyle ve çevre illerde yapılan kazılarda ele geçirilen mühürlerin de müzeye gelmesiyle geniş bir mühür envanterine sahip olduğu tespit edilmiştir. Van Bölge Müzesi'nde bulunan 39 eserin yer aldığı çalışmamızda eserler kazı çalışmaları, satın alma, hibe yoluyla müzeye kazandırılmıştır. Bu envantere resmi mühürler, makam ve kurum mühürleri, şahıs mühürleri ve tılsım mühürleri Osmanlı mühürleri arasında yer alan başlıca gruplardır. Mühürler maden türünden gümüş, pirinç, bronz, tunç, bakır ve taş türünden akik gibi kıymetli taşların üzerine hakkedilmiş ve sanatsal değere sahip özel örneklerden oluşmaktadır.

Kazıma ve döküm tekniğiyle maden ve taş malzemeden oluşturulan mühürlerin sanat tarihi metodolojisi açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Değerlendirilmeye alınan eserlerin bir kısmının üzerine ismi kazınan şahısların ve kurumların kim olduğu hakkındaki kesin bilgilere ulaşılmıştır.

Özellikle tılsım mühürler ve yüzük mühürlerde Allaha övgüler ve dualar İslami geleneğe uygun bir şekilde ele alınmıştır. Müzedeki resmi (makam ve kurum) mühürlerin Van, Tatvan, Lüleburgaz ve Ordu'ya ait oldukları ve buralarda yer alan mahalle ile resmi ve şahsi kurumlara ait oldukları anlaşılmıştır. 1920'li yıllara kadar kullanımda olan mühürler daha sonraki yıllarda önemini yitirmiş ve birçok önemli sanat dalı gibi yok olmaya mahkum edilmiştir. Günümüzde mühür kullanımı devam etse de eski önemini yitirmiş ve Osmanlı geleneğini devam ettirememiştir.

Müzeye geliş türleri incelendiğinde satın alma yoluyla müzeye kazandırılan eser sayısının yirmi sekiz (28) olduğu tespit edilmiştir. Satın alma yoluyla müzeye kazandırılan bu eserlerin envanter kayıtlarında yer alan mühürler içerisinde sayıca en fazla olduğu anlaşılmıştır. Hibe yoluyla müzeye kazandırılan eser sayısının üç (3) adet olduğu ve bu eserlerin Mehmet SEVEN tarafından müzeye verildiği envanter kayıtlarında geçmektedir. Kazılarda elde edilen eser sayısının beş (5) olduğu ve bunların Van Kalesi ile Başkale ilçesi kazılarında toprak altından çıkarıldığı kayıtlarda geçmektedir. Mühürlerden üç (3) tanesinin

ise depo fazlası olduğu (Müzeye Nasıl Geldiği Belli Değildir) ve müzeye nasıl geldiği hakkında bilginin bulunmadığı müze envanter kayıtlarında bahsedilmiştir.

Müzede yer alan mühürlerin beş (5) tanesinde çentik, on üç (13) tanesinde palmet, dört (4) tanesinde imame, bir (1) tanesinde gül, on dokuz (19) tanesinde daire, bir (1) tanesinde kabartma, üç (3) tanesinde damla, iki (2) tanesinde hilal, üç (3) tanesinde penç, yedi (7) tanesinde rumi, iki (2) tanesinde bitkisel, beş (5) tanesinde kıvrık dal, iki (2) tanesinde balık, bir (1) tanesinde başak-hurma, iki (2) tanesinde topuz, bir (1) tanesinde kazayağı, üç (3) tanesinde yarım daire, dört (4) tanesinde ışınsal çizgi, iki (2) tanesinde altı kollu yıldız (Mührü Süleyman), bir (1) tanesinde (S) kıvrım, bir (1) tanesinde kuş motifi, bir (1) tanesinde at motifi, iki (2) tanesinde bordür, bir (1) tanesinde ibrik, iki (2) tanesinde nokta dairecik, bir (1) tanesinde rozet, bir (1) tanesinde kaş kemer bulunmaktadır. Üzerinde süsleme olmayan eser sayısı ise sekiz (8) adettir. Müzedeki mühürlerde palmet, rumi ve daire motifleri daha çok kullanılmıştır.

Ait olduğu yöre üzerinde bulunan ibarelerden anlaşılan mühürlerin altı (6) tanesinin Van yöresine ait olduğu yapılan kazılarda ve üzerine yazılan yazılardan anlaşılmıştır. Bu dokuz (9) eserden, beş (5) tanesi Van merkeze ait mahallelere ait olan ve Van Kalesi kazılarında toprak altından çıkarılan mühürler olduğu, üç (3) tanesinin Başkale kazılarında çıkarıldığı ve bir (1) tanesinin Erciş ilçesine ait olduğu anlaşılmıştır. Osmanlı Dönemindeki ismi Bergos olan Lüleburgaz'a ait bir mühüründe yer aldığı ve bu mührün o dönemdeki gümrüğe ait olduğu üzerindeki yazılardan belirlenmiştir. Tatvan yöresinde ismi tespit edilemeyen bir mahalleye ait olan ve üzerinde Tatvan yazdığı açıkça belirlenen muhtar mühründen yola çıkarak ait olduğu yörenin Bitlis ili Tatvan ilçesi olduğu anlaşılmaktadır. Mühürlerden bir (1) tanesinin ise Ordu ilinde bulunan Kiraz Limanı Mahallesi Muhtarlığına ait olduğu üzerine hakkedilen yazılardan anlaşılmaktadır. Adı geçen mahalle isminin günümüzde de kullanıldığı tespit edilmiştir. Müzede yer alan ve hangi yöreye ait olduğu belli olmayan mühürlerin sayısı otuz (30) olarak belirlenmiştir. Bu mühürlerde şahıs isimlerinin geçmesi ve tılsım mühür olmaları nedeniyle ait oldukları yöre hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Ait olduğu dönemler incelendiğinde üzerinde tarih olmayan mühür sayısının an altı (16) olduğu fakat katalog no 15’ te yer alan mühürde Cumhuriyetten sonra kullanılan latin harfleriyle “aydin” yazdığı için bu mührün 20. Yüzyıl olarak değerlendirilebileceğı anlaşılmaktadır. Bu tespitten dolayı ait olduğu dönem belli olmayan mühür sayısı 15’tir. Üzerinde 1800’lü ve 1900’lü yıllar arasına ait tarihler olan ve 19. Yüzyıl içerisinde değerlendirilen mühür sayısının on (10) adet olduğu yapılan incelemelerde kayıt altına alınmıştır. 20. Yüzyılda yapıldığı anlaşılan mühürleri iki bölümde değerlendirmek mümkündür. Bu mühürlerden 1923 yılına kadar olanını Osmanlı Dönemi içerisinde geriye kalan mühürleri ise Osmanlıca veya latince yazılmasına rağmen Cumhuriyet Dönemi olarak değerlendirmek gerekmektedir. 20. Yüzyıla ait olan on dört (14) mühürden dokuz (9) tanesinin Osmanlı Dönemine ait olduğu düşünülmektedir. Beş (5) adet mührün ise Cumhuriyetin kuruluşundan sonra yapıldığı üzerlerinde yer alan tarihlerden belirlenmiştir. Üzerinde tarih olmamasına rağmen “aydin” yazan mühüründe 20. Yüzyıl Cumhuriyet Dönemi mühürü olarak değerlendirmek mümkündür. Müzede yer alan mühürler içerisinde üzerinde iki tarih bulunan eserde bulunmaktadır. Bu eserde hem Osmanlı Dönemi hemde Cumhuriyet Dönemi tarihlerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Fakat bu konu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamadığından yorum yapılamamıştır.

Müzede bulunan mühürlerden üçünde (3) bakır, beşinde (5) pirinç (sarı), üçünde (3) tunç, beşinde (5) gümüş, on sekizinde (18) bronz, birinde (1) akik kullanılmıştır. Ayrıca mühürlerden dördünün (4) yapımında gümüş ve akik birlikte yer almıştır. Eserlerin çoğunun yapımında başta bronz madeni olmak üzere gümüş ve pirinç (sarı) kullanılmıştır.

Yapım teknikleri incelenen otuz dokuz (39) mührün tamamının döküm tekniğıyle ortaya çıkarıldığı anlaşılmıştır. Eserler süsleme teknikleri yönünden ele alındığında ise tamamında kazıma yönteminin belirgin bir şekilde işlendiğı görülür. Tüm mühürlerde döküm ve kazıma tekniklerinin beraber kullanıldığı ve bunların dışında katalog no 17 ve 26’ da tutamak kısmında süslemeleri birbirinden ayırmak için ajur tekniğinede başvurulduğı anlaşılmaktadır.

Mühürlerde kullanılan formlar incelendiğinde yirmi yedi (27) adedinin dairesel, üç (3) adedinin prizmatik üçgen, bir (1) adedinin kare ve sekiz (8) adedinin ise elips olduğu tespit edilmiştir. İncelenen eserlerde daha çok dairesel formda mühürler karşımıza çıkmaktadır ve bu formdaki mühürler tipik Osmanlı mühürleridir. Bunların dışında sayıca fazla olan diğer mühürler ise elips formdaki mühürlerdir. Döner tablalı mühürlerin tamamında ise prizmatik üçgen formunda eserler kullanılmıştır.

Kullanım alanları sınıflandırıldığında şahıs (zat), resmi (makam-kurum) ve tılsım mühür olarak gruplandığımız eserlerden on sekizi (18) şahıs (zat), on biri (11) resmi (makam-kurum), onu (10) ise tılsım mühürdür. İncelediğimiz eserlerde şahıs (zat) mühürleri çoğunluktadır. Bu amaçla yapılan mühürlerden sonra sayıca en fazla olanlar resmi (kurum-makam) ve tılsım mühürlerdir.

Eserlerin ön yüzeyinde yer alan baskı kısmında kullanılan yazı türleri incelendiğinde on dört (14) adedinde ta'lik, üç (3) adedinde celi sülüs, iki (2) adedinde günümüz Türkçesiyle yazılan latin harfleri, beş (5) adedinde arapça, bir (1) adedinde rika, bir (1) adedinde İbranice (?) kullanıldığı anlaşılmaktadır. mahalli yazı türünde yazılan sekiz (8), eser ve ayrıca üzerinde yazı türü olmayıp sadece at figiri olan bir (1) eser yer almaktadır. Yazı türü bulunamayan mühür sayısı ise dört (4) olarak tespit edilmiştir. Ta'lik yazı türünün daha çok kullanıldığı ve bunun yanısıra mahalli yazı türünde yazılan eserlerinde çok olduğu bilinmektedir.

10 KAYNAKÇA

- Akalan, G. (2000). *Gravür*. İstanbul: Kale Seramik Sanat Yayınları.
- Akköprü, B. (2015). Van İlinde El Sanatları Alanında Verilen Proje Destekleri ve Etkileri. *Van İlinde El Sanatları Alanında Verilen Proje Destekleri ve Etkileri*. VAN: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Albayraktar, N. A. (1998). Baskı Resmin İlk Örneği Mühürlere Plastik Bir Yaklaşım. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 22-28.
- Aydın, B. İ. (2007). *Kimlik Betimleyici Tasarımlar: Mühürler*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bohak, G. (2003). Eskiçağ Tılsım Taşları ve Muskalarında Sanat ve Güç. *P Sanat Kültür Antika Dergisi*, 8-15.
- Darga, M. (1992). *Hitit Sanatı*. İstanbul.
- Degens, E. T., & Kurtman, F. (1978). *The Geology of Lake Van*. Ankara: Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü.
- Dinçol, M. (1997). Hitit Mühürcülüğü. M. DİNÇOL içinde, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi cilt 2* (s. 1316). İstanbul, Türkiye: Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi.
- Doğu, A. F. (2008). Doğu Anadolu, Van Gölü Havzası Geç Pleistosen ve Holosen Evrimi: Volkanizma, Çevre ve İklimsel Değişimler ve İnsan Toplulukları. *Doğu Anadolu, Van Gölü Havzası Geç Pleistosen ve Holosen Evrimi: Volkanizma, Çevre ve İklimsel Değişimler ve İnsan Toplulukları*. Ankara: Tübitak.
- Dominique, C. (1990). *Interpreting the Past Near Eastern Seals*. London.
- Engin, F. E. (1994). *Mühür ve Mühürcülük Sanatımız (Üzerine Derlemeler)*. İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Erkanal, A. (1997). Mühür Maddesi. E. S. Ansiklopedisi içinde, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* (s. 1315). İstanbul: Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi.
- Esin, U. (2002). Değirmentepe. *Arkeo Atlas*, 118.
- Hammer, J. V. (1999). *Osmanlı Mühürleri*. İstanbul: Pera Yayıncılık.

- <http://www.grafikerler.org/forum/konu/hat-sanati-yazi-cesitleri.44136/>. (2015). 2017 tarihinde <http://www.grafikerler.org/forum/konu/hat-sanati-yazi-cesitleri.44136/>. adresinden alındı
- (2012). İslam Ansiklopedisi c.42. *İslam Ansiklopedisi* (s. 510-512). içinde İstanbul.
- Kılıç, S. (2006). Van 2006 Kültür ve Turizm Envanteri I. V. Valiliği içinde, *Van 2006 Kültür ve Turizm Envanteri I*. İstanbul: Impress Baskı Tesisleri.
- Koyuncu, M. (2005). Artos Dağı, Türkiye'nin 122 Önemli Bitki Alanı. WWF *Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı)*, 345-347.
- Kuşoğlu, M. Z. (2009). *Tarihin Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Levent, E. K. (2006). Diyarbakır Arkeoloji Müzesindeki Urartu Damga Mühürleri. *Diyarbakır Arkeoloji Müzesindeki Urartu Damga Mühürleri*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Mellart, J. (1964). Excavations at Çatal Hüyük Thitd Preliminary Report. J. Mellart içinde, *Anatolian StudiesXIV* (s. 97).
- Meriçboyu, Y. A. (2001). *Antikçağ'da Anadolu Takıları*. İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Kitapları.
- Özgüç, N. (1981). Seal Impressions From The Palaces at Acemhöyük. *Ancient Art in Seals*, 77.
- Saltuk, S. (1990). *Arkeoloji Sözlüğü*. İstanbul.
- Sel, R. D. (2012). Hakkaklık ve Mühür Kalıplarının Özgün Baskı Resim Sanatı Açısından İncelenmesi. *Hakkaklık ve Mühür Kalıplarının Özgün Baskı Resim Sanatı Açısından İncelenmesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sevin, V. (2003). Eski Anadolu ve Trakya, Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar. V. SEVİN içinde, *Eski Anadolu ve Trakya, Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar* (s. 170). İstanbul.
- Tali, Ş. (2013). Kayseri Etnografya Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Mühürleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 520-545.
- Tali, Ş. (2014). Giresun Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Bir Grup Tılsım Mühür. *Turkish Studies*, 537-554.

Thierry, J. M., & Patrick, D. (1989). Harry N. Abrams. *Armenian Art*.

(1992). Van Kütüğü. Ankara.

www.populerbilim.com.tr/arsiv/110506/b01.htm. (tarih yok). 2017 tarihinde www.populerbilim.com. adresinden alındı

Yağcı, G. (2010). İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde Saklanmakta Olan Kalkolitik Çağ'a Ait Bir Grup Mühür. *İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde Saklanmakta Olan Kalkolitik Çağ'a Ait Bir Grup Mühür*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yakar, J. (2007). *Anadolu'nun Etnoarkeoloji Tunç ve Demir Çağlarında Kırsal Kesimin Sosyo-Ekonomik Yapısı*. İstanbul: Homar Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.

Yıldız, B. (2010). Frig Dönemi Mühür ve Mühür Baskıları. *Frig Dönemi Mühür ve Mühür Baskıları*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yıldız, M. Z. (2009). *Van'da Sanayi Faaliyetleri ve Geliştirme Olanakları*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.

Zohary, M. (1973). *Geobotanical Foundations of the Middle East*. Stuttgart.

11 RESİMLER ÇİZİMLER VE TABLOLAR

-RESİMLER-

Fotoğraf 1a-b: Env. 2.1.99

Fotoğraf 2a-b: Env. 2.2.99

Fotoğraf 3a-b: Env. 2.3.99

Fotoğraf 4a-b: Env. 3.4.73

Fotoğraf 5a-b: Env. 3.4.90

Fotoğraf 6a-b: Env. 3.5.73

Fotoğraf 7a-b: Env. 3.6.73

Fotoğraf 8a-b: Env. 4.2.81

Fotoğraf 9a-b: Env. 4.3.53

Fotoğraf 10a-b: Env. 5.1.72

Fotoğraf 11a-b: Env. 6.1.77

Fotoğraf 12a-b: Env. 8.1.75

Fotoğraf 13a-b: Env. 8.2.82

Fotoğraf 14a-b: Env. 9.1.74

Fotoğraf 15a-b: Env. 9.2.74

Fotoğraf 16a-b: Env. 10.2.75

Fotoğraf 17a-b: Env. 22.8.75

Fotoğraf 18a-b: Env. 2005.63.E

Fotoğraf 19a-b: Env. 2005.64.E

Fotoğraf 20a-b: Env. 2009.127.E

Fotoğraf 21a-b: Env. 2009.136.E

Fotoğraf 22a-b: Env. 2009.137.E

Fotoğraf 23a-b: Env. 2009.138.E

Fotoğraf 24a-b: Env. 2009.139.E

Fotoğraf 25a-b: Env. 2013.203.E

Fotoğraf 26: Env. 2013.4.E

Fotoğraf 27a-b: Env. 1.3.73

Fotoğraf 28a-b: Env. 3.1.72

Fotoğraf 29a-b: Env. 3.1.81

Fotoğraf 30a-b: Env. 9.1.73

Fotoğraf 31a-b: Env. 10.31.76

Fotoğraf 32a-b: Env. 21.1.76

Fotoğraf 33a-b: Env. 21.10.75

Fotoğraf 34a-b: Env. 28.8.74

Fotoğraf 35a-b: Env. 35.1.75

Fotoğraf 36a-b: Env. 4.1.53

Fotoğraf 37a-b: Env. 19.1.76

Fotoğraf 38a-b: Env. 19.2.76

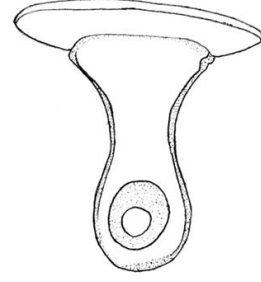
Fotoğraf 39a-b: Env. 4.2.53

-ÇİZİMLER-

M.GÖL-M.ÇABAZ

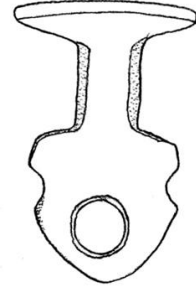

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 1a-b: Env. 2.1.99

M.GÖL-M.ÇABAZ

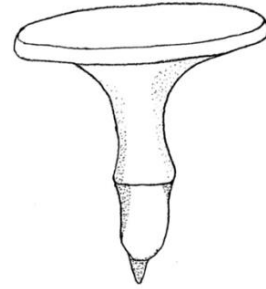

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 2a-b: Env. 2.2.99

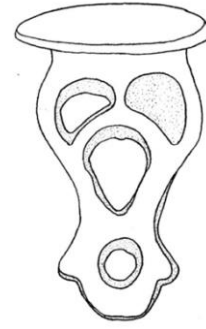

M.GÖL-M.ÇABAZ

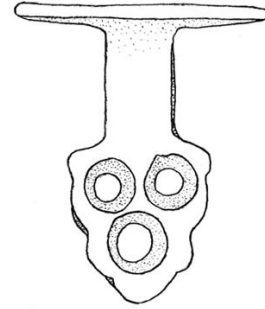

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 3a-b: Env. 2.3.99

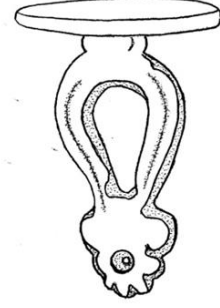
Çizim 4a-b: Env. 3.4.73

Çizim 5a-b: Env. 3.4.90

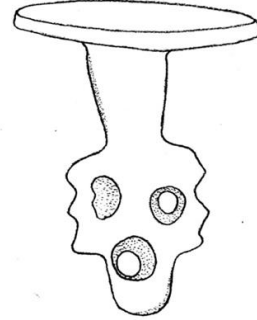
Çizim 6a-b: Env. 3.5.73

M.GÖL-M.ÇABAZ

M.GÖL-M.ÇABAZ

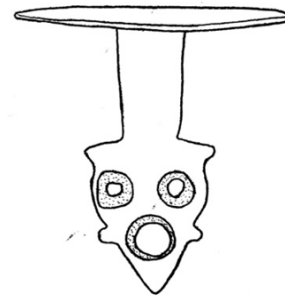
Çizim 7a-b: Env. 3.6.73

M.GÖL-M.ÇABAZ

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 8a-b: Env. 4.2.81

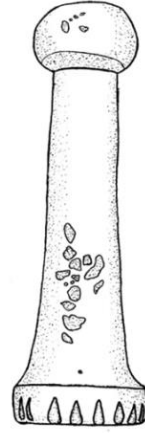
M.GÖL-M.ÇABAZ

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 9a-b: Env. 4.3.53

M.GÖL-M.ÇABAZ

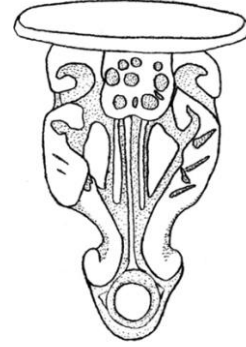

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 10a-b: Env. 5.1.72

M.GÖL-M.ÇABAZ

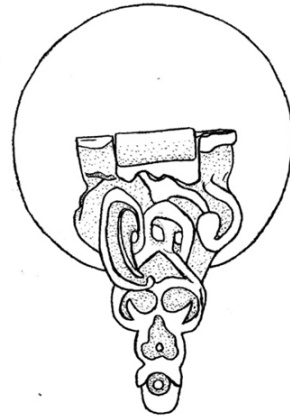

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 11a-b: Env. 6.1.77

M.GÖL-M.ÇABAZ

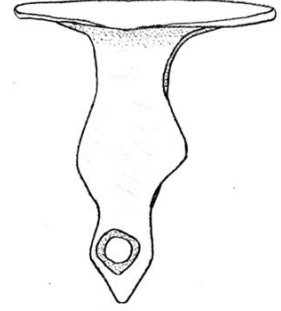

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 12a-b: Env. 8.1.75

M.GÖL-M.ÇABAZ

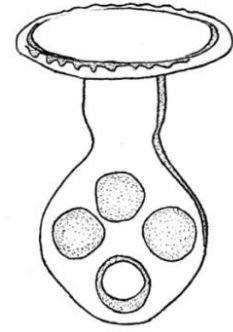

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 13a-b: Env. 8.2.82

M.GÖL-M.ÇABAZ

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 14a-b: Env. 9.1.74

M.GÖL-M.ÇABAZ

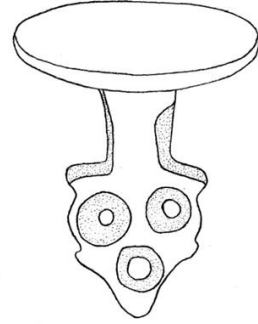

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 15a-b: Env. 9.2.74

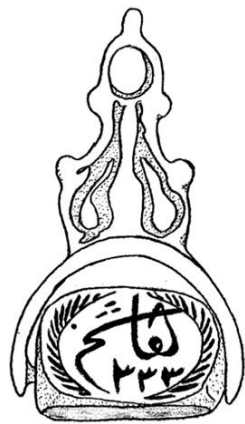

M.GÖL-M.ÇABAZ

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 16a-b: Env. 10.2.75

M.GÖL-M.ÇABAZ

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 17a-b: Env. 22.8.75

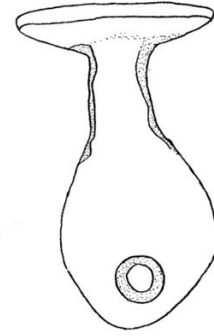

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 18: Env. 2005.63.E

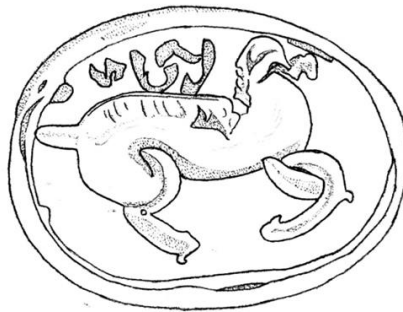

M.GÖL-M.ÇABAZ

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 19a-b: Env. 2005.64.E

M.GÖL-M.ÇABAZ

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 20a-b: Env. 2009.127.E

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 21: Env. 2009.136.E

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 22: Env. 2009.137.E

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 23: Env. 2009.138.E

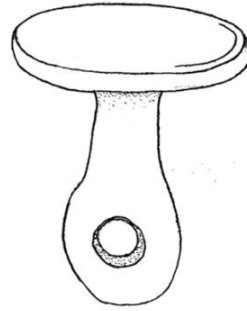

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 24: Env. 2009.139.E

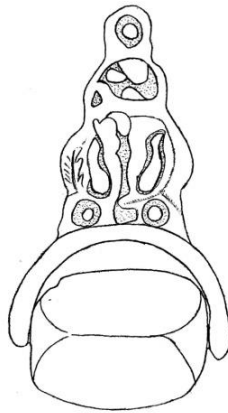

M.GÖL-M.ÇABAZ

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 25a-b: Env. 2013.203.E

M.GÖL-M.ÇABAZ

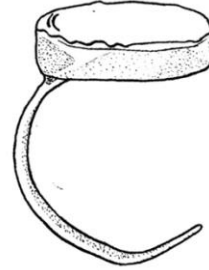
Çizim 26: Env. 2013.4.E

M.GÖL-M.ÇABAZ

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 27a-b: Env. 1.3.73

M.GÖL-M.ÇABAZ

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 28a-b: Env. 3.1.72

M.GÖL-M.ÇABAZ

M.GÖL-M.ÇABAZ

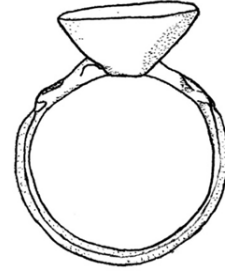
Çizim 29a-b: Env. 3.1.81

M.GÜL-M.ÇABAZ

M.GÜL-M.ÇABAZ

Çizim 30a-b: Env. 9.1.73

M.GÜL-M.ÇABAZ

M.GÜL-M.ÇABAZ

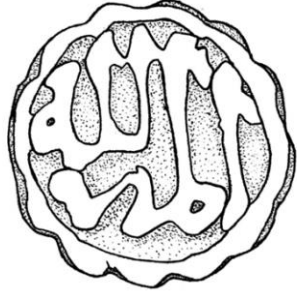
Çizim 31a-b: Env. 10.31.76

M.GÜL-M.ÇABAZ

M.GÜL-M.ÇABAZ

Çizim 32a-b: Env. 21.1.76

M.GÖL-M.ÇABAZ

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 33a-b: Env. 21.10.75

M.GÖL-M.ÇABAZ

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 34a-b: Env. 28.8.74

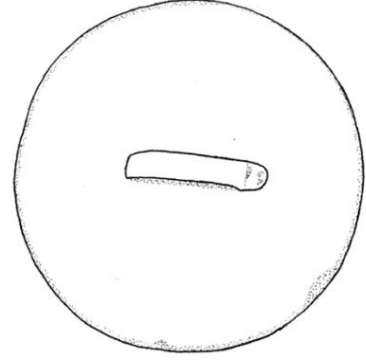

M.GÖL-M.ÇABAZ

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 35a-b: Env. 35.1.75

M.GÖL-M.ÇABAZ

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 36a-b: Env. 4.1.53

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 37: Env. 19.1.76

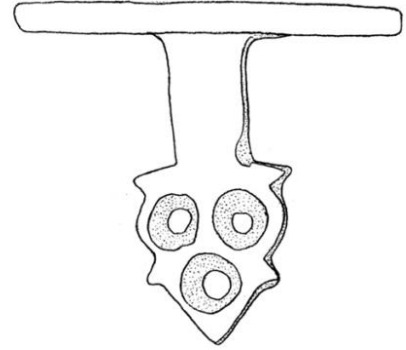

M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 38: Env. 19.2.76

M.GÖL-M.ÇABAZ

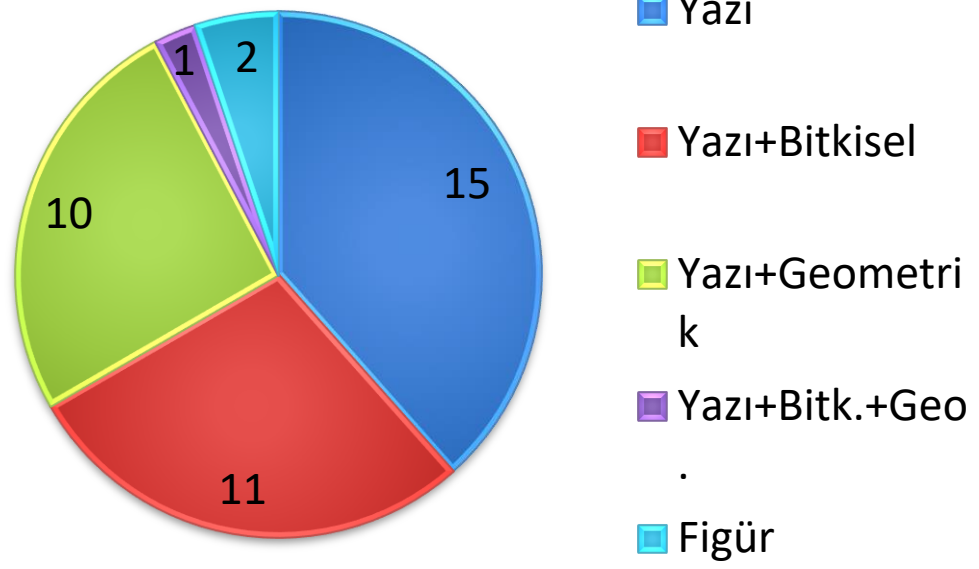
M.GÖL-M.ÇABAZ

Çizim 39: Env. 4.2.53

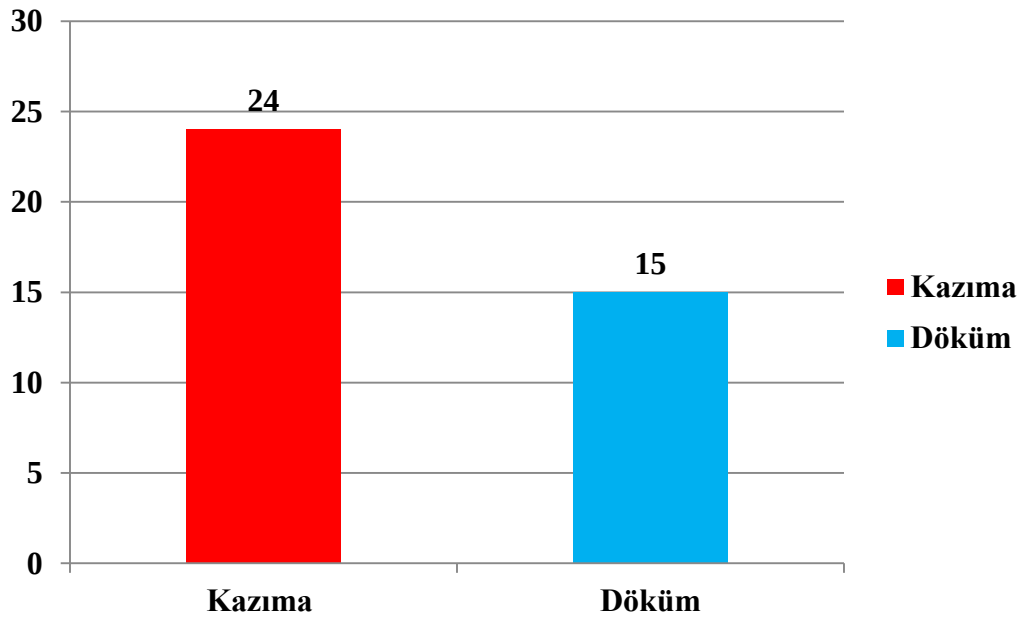
-TABLOLAR-

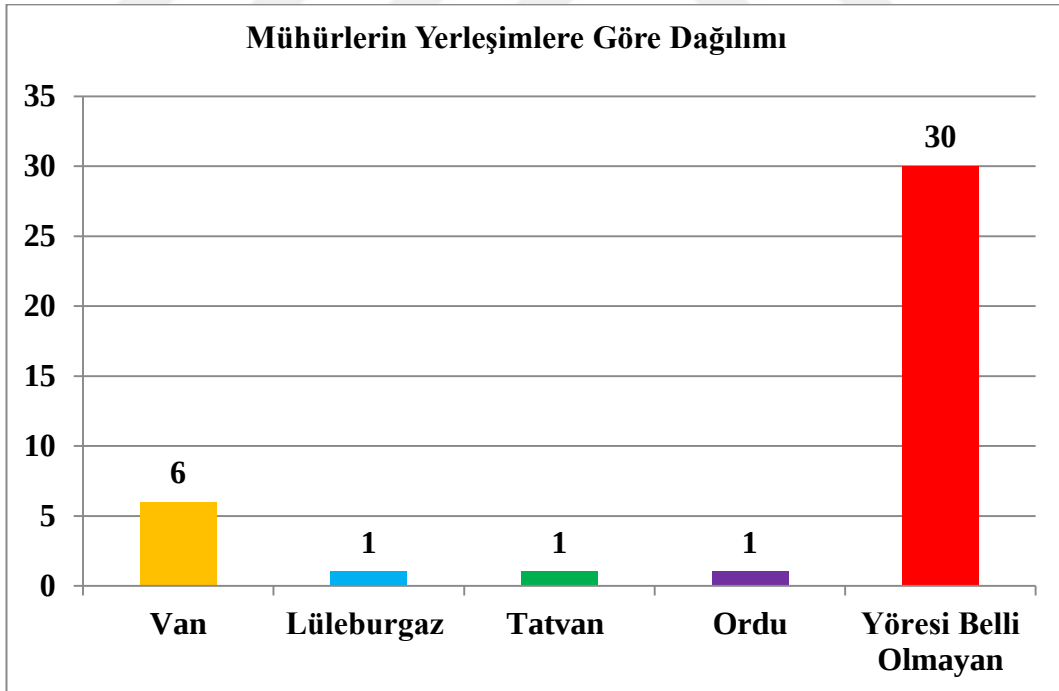
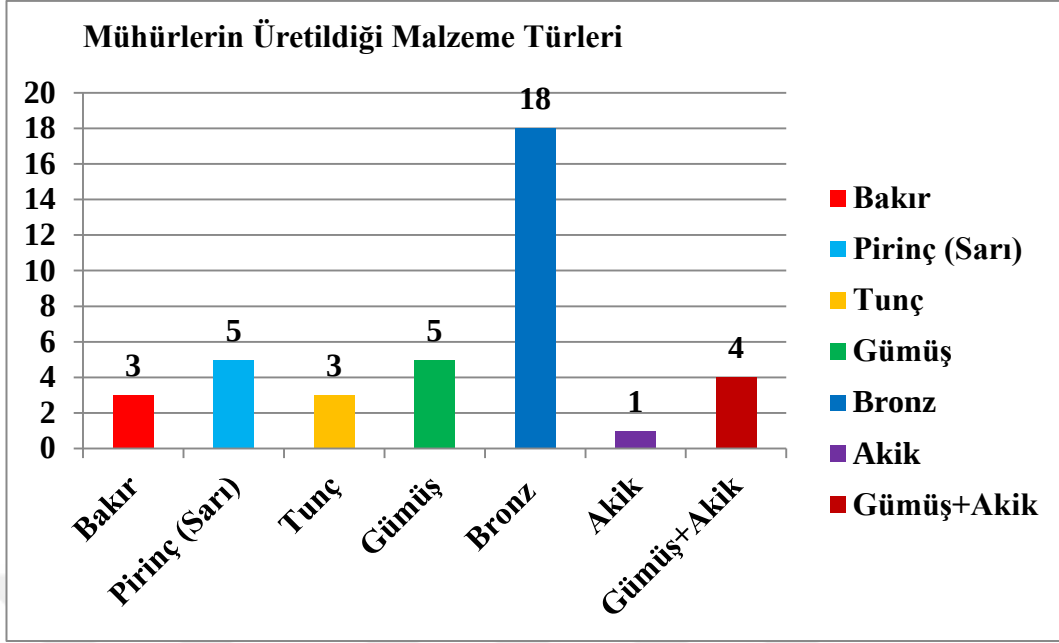

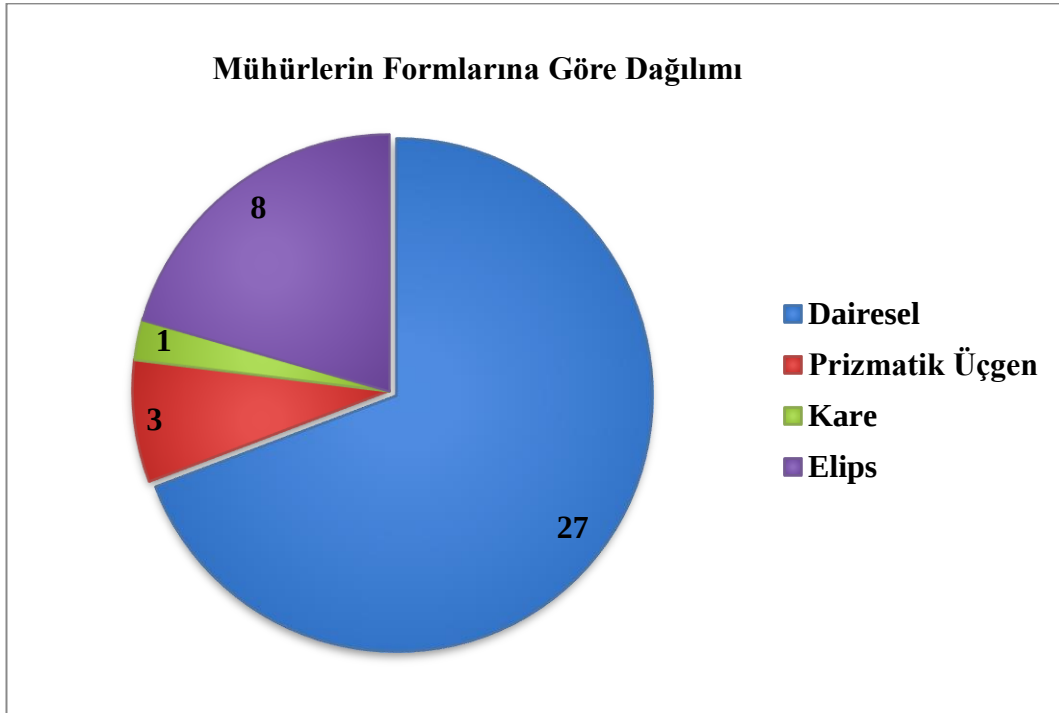
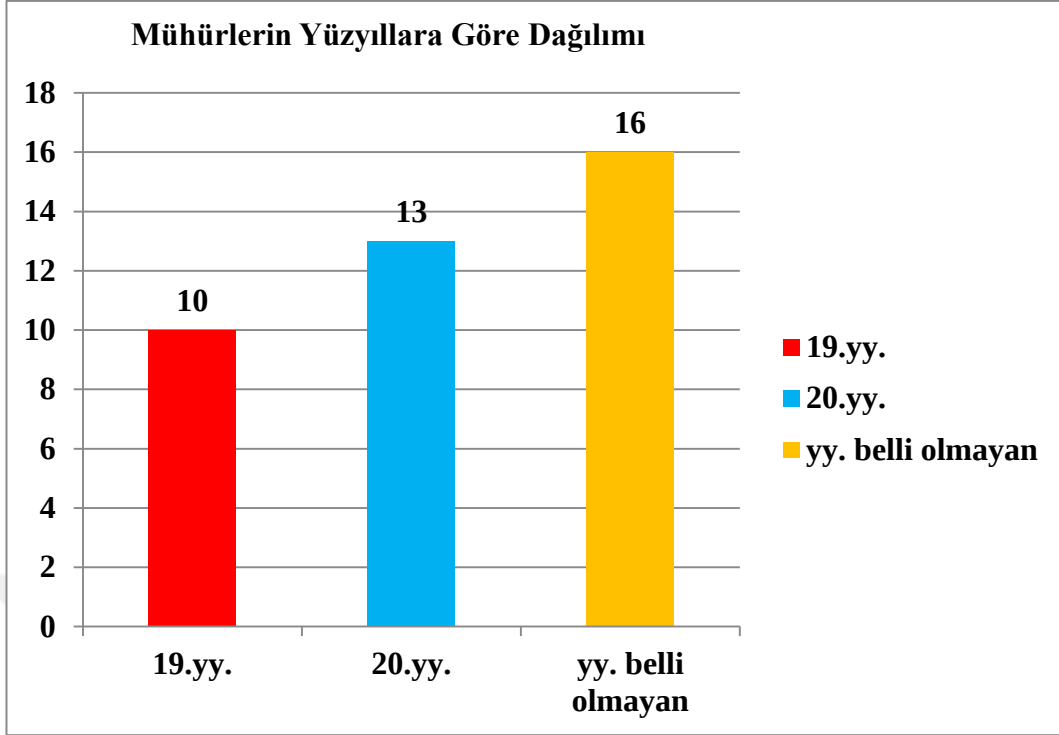
Mühürlerde Süslemeye Göre Dağılım

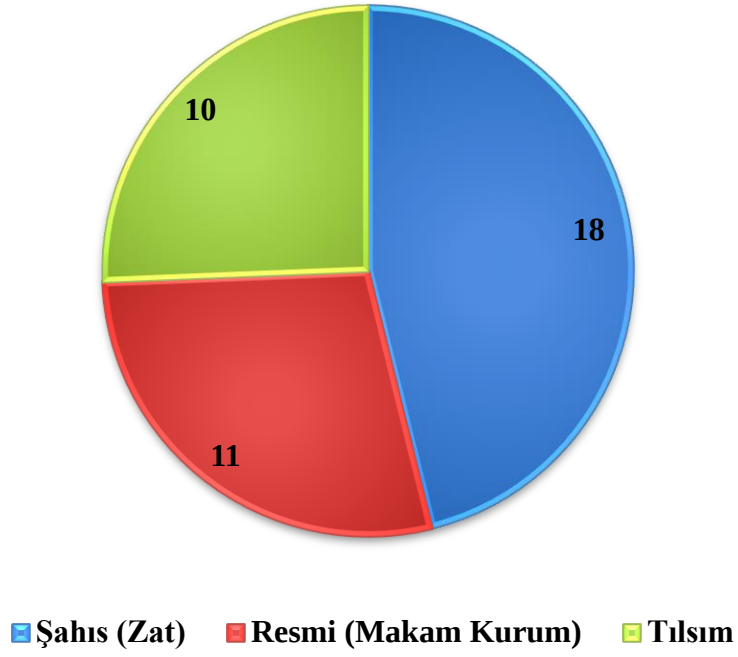
Mühürlerin Üretildiği Teknik

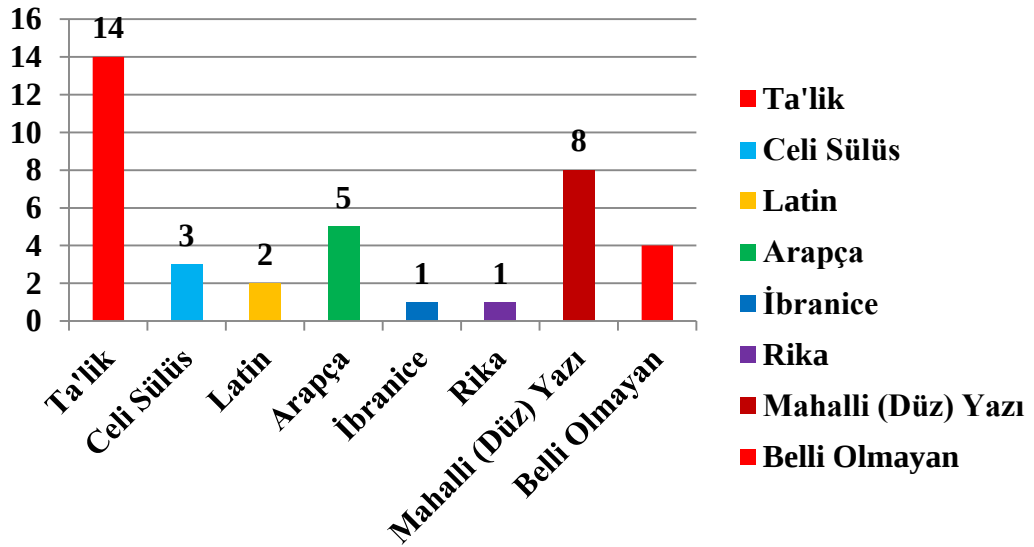

Mühürlerin Kullanım Alanları

Mühürlerde Yazının Kullanımı

Mühürlerin Müzeye Geliş Türleri

